

Institute for
Social
Integration

БЕДНОСТ И БЕЗРАБОТИЦА ПРИ ЖЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

СЕРГЕЙ СТАНИШЕВ
НАДЯ КЛИСУРСКА

АЛЕКСАНДРА БЕРДАНКОВА
ВИОЛЕТА ХРИСТОДУЛОВА

Съдържание

1.	ВЪВЕДЕНИЕ	3
2.	РАВНОПОСТАВЕНОСТТА НА ЖЕНИТЕ – ИДЕНТИФИКАЦИОННИЯТ КОД НА ЛЕВИЦАТА <i>СЕРГЕЙ СТАНИШЕВ</i> <i>Председател на Партията на европейските социалисти (2012-2022)</i>	5
3.	ЖЕНИТЕ, РАВНОПОСТАВЕНОСТТА И БЕДНОСТТА (ПОЛИТИКИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА ЖЕНСКАТА БЕДНОСТ, ДЪРЖАВНИ СТРАТЕГИИ И ПЕРСПЕКТИВИ) <i>НАДЯ КЛИСУРСКА-ЖЕКОВА</i> <i>Зам.-министър, Министерство на труда и социалната политика</i>	8
4.	ОБРАЗОВАНИЕТО – ЕФЕКТИВНА ПОЛИТИКА СРЕЩУ БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНОТО ИЗКЛЮЧВАНЕ <i>ВИОЛЕТА ХРИСТОДУЛОВА</i> <i>Директор на ОУ „Васил Левски“, с. Рогош</i>	21
5.	РАВНОПОСТАВЕНОСТ НА ПАЗАРА НА ТРУДА. НЕ ДАЛИ, А КОГА И КАК? <i>АЛЕКСАНДРА БЕРДАНКОВА</i> <i>Координатор, Обединение на жените социалистки в БСП – област Пловдив</i>	25
6.	ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТЕМА „БЕДНОСТ И БЕЗРАБОТИЦА ПРИ ЖЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ“	29
	ИНТЕРВЮТА	40
1.	ЖЕНИТЕ СА ИМАЛИ СВОЕТО МЯСТО В ОБЩЕСТВОТО И СА ГО ПОСТИГНАЛИ САМИ <i>Доц. Д-р КОСТАДИН КОЛАРОВ</i> <i>Директор на Института по предприемачество на УНСС</i> <i>Гл. ас. Д-р СИЛВИЯ ГЕОРГИЕВА</i> <i>Зам.-директор по научноизследователската дейност на Института по предприемачество на УНСС</i>	41

2.	НПО И ГРАЖДАНСКО ОБЩЕСТВО – ФАКТОР В ПРОЦЕСА НА ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА ПРИНЦИПИТЕ ЗА РАВНОПОСТАВЕНOST МЕЖДУ МЪЖЕТЕ И ЖЕНИТЕ	
	<i>ВЕНЕТА АНТОНОВА</i> <i>Председател на Сдружение с нестопанска цел „Клуб ЮНЕСКО“, гр. Хасково</i>	44
3.	НЕОБХОДИМ Е СПЕЦИФИЧЕН ПОДХОД, НАСОЧЕН КЪМ ЖЕНИТЕ И СОЛИДАРНОСТ С ТЕХНИТЕ ПРОБЛЕМИ	
	<i>ДОРА ЯНКОВА</i> <i>Председател на Обединение на жените социалистки в БСП</i>	46
4.	НЕ Е ДОСТАТЪЧНО САМО ДА ИМАМЕ ПРАВА, А ТЪРСЕНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ ВЪВ ВСИЧКИ СФЕРИ НА ДЕЙНОСТ	
	<i>СЕБИХАН МЕХМЕД</i> <i>Кмет на община Крумовград</i>	49
5.	РАВНОПОСТАВЕНOTO УЧАСТИЕ НА ЖЕНИТЕ И МЪЖЕТЕ Е ВАЖНА ПРЕДПОСТАВКА ЗА НОРМАЛНОСТТА В ЕДНО ОБЩЕСТВО	
	<i>ДОНКА МИХАЙЛОВА</i> <i>Кмет на община Троян</i>	51
6.	И ИНСТИТУЦИИТЕ, И НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИЯ СЕКТОР, И МЕДИИТЕ ИМАТ КАКВО ДА НАПРАВЯТ, ЗА ДА ИМАМЕ РАБОТЕЩА СТРАТЕГИЯ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА НЕРАВНОПОСТАВЕНOSTТА	
	<i>ЗДРАВКО ЗДРАВКОВ</i> <i>Областен управител на област Добрич</i>	53
7.	ЗА ДА НАМАЛИМ НЕРАВНОПОСТАВЕНOSTТА, ПРЕДИ ВСИЧКО ТРЯБВА ДА ПРОМЕНИМ МИСЛЕНЕТО СИ КАТО ОБЩЕСТВО	
	<i>КРИСТИНА СИДОРОВА</i> <i>Областен управител на област Габрово</i>	56
	НАШИТЕ АВТОРИ	58
	Списък на таблици и фигури	60

1

ВЪВЕДЕНИЕ

Конституция на Република България**Чл. 6.**

(1) Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.

(2) Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

Чл.16.

Трудът се гарантира и защитава от закона.

Чл. 48.

(5) Работниците и служителите имат право на здравословни и безопасни условия на труд, на минимално трудово възнаграждение и на заплащане, съответстващо на извършената работа, както и на почивка и отпуск, при условия и по ред, определени със закон.

Равни права, равнопоставеност, равно заплащане на труда...

Тема на множество декларации, позиции, резолюции, изследвания и стратегии. Въпроси, които за жалост все още не откриват своето окончателно решение. Би било наивно да се предположи, че има магическа рецепта за борба с множеството съществуващи неравенства в света на труда. Предизвикателство за екипа, застанал зад това издание, е да очертае някои актуални въпроси, да представи добри практики и хората, притежаващи воля за промяна.

Настоящата публикация има за цел да очертае къде в българския обществен дневен ред стои въпросът за женската бедност, какви са световните и национални политики, как действат правителство, местна власт и неправителствен сектор за разрешаване и преодоляване на пречките пред равенството между половете на пазара на труда. Продължават ли устойчивите полови стереотипи и наложената в обществото йерархия на половете да бъдат препятствие за спра-

вяне с проблема? Реализират ли се трансформирани публични политики (на глобално, национално и местно ниво), които да бъдат полезен инструмент, и дали в България се работи в сферата на изготвянето на политики, съобразени с пола?

Повече от 25 години след приемането на Пекинската декларация и платформа за действие (BPFA), въпреки постигнатия напредък, нито една държава членка на Европейския съюз не осъществява напълно целите, заложили в нея. Редица обществени мерки, образователни и трудови трансформации през годините не постигнаха достатъчно за премахване на разликата в заплащането на жените и мъжете по света. Днес разликата в заплатите между средните доходи на работещите на пълен работен ден жени и мъже е средно 13% в страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). За да се справят с това неравенство в заплащането, много правителства в страните от ОИСР прилагат обещаващи нови политики за прозрачност на заплащането. Осемнадесет държави от ОИСР налагат някаква форма на систематично, редовно докладване от страна на фирмите от частния сектор относно разликите в заплащането на жените и мъжете. В рамките на тази група девет от страните членки са въвели цялостни процеси на одит на равното заплащане в частния сектор, които изискват последващи стратегии за справяне с неравенствата. България подаде заявление за членство в ОИСР през 2007 г., а от средата на 2022 г. стартира официалните разговори за присъединяване на страната, като беше одобрена Пътна карта с параметрите, етапите и условията на присъединителния процес.

През 2016 г., с приемането на Закон за равнопоставеност на жените и мъжете, а впоследствие приети Национална стратегия за равнопоставеност 2016-2020 г. и Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете 2021-2030 г., се очертават правните норми за постигане на равнопоставеността във всички области на живота. Значението ѝ, както и прилагането на заложените в нея цели, се засилват с възникването на нови предизвикателства в ико-

номическия, политическия и обществения живот в България, както и в извънредни ситуации, като пандемията от КОВИД-19. Тези промени засягат жените и мъжете по различен начин. Настоящата ситуация в България, икономическата, социална и здравна криза изострят съществуващите неравенства между половете и заплашват да възпрепятстват и дори преобърнат напредъка, постигнат до момента.

Екипът, реализиращ този проект, си постави за цел чрез анкетно проучване и интервюта да направи коректен анализ на ситуацията и да я покаже през призмата на решенията на местната и централната власт, като споделяме проблеми и добри практики от представители на шестте района за планиране. Във фокуса са проблемите и предизвикателствата, пред които са изправени жените в България, а именно – неравнопоставеност на труд, по-ниски разме-

ри на полагаемите им се обезщетения, безработица, а вследствие и по-висок риск от бедност.

Кметове, общински съветници, представители на ОЖС в БСП, представители на леви и центристски партии, неправителствени организации, занимаващи се с проблемите на равнопоставеността и преподаватели говорят за равенството между половете, равното заплащане и достойния труд като незаменими компоненти на устойчивото развитие на страната ни.

Институтът за социална интеграция и Обединението на жените социалистки, област Пловдив, в партньорство с Фондация Фридрих Еберт реализират съвместно проекта „Бедност и безработица при жените в България“, част от който е и това издание. Надяваме се той да бъде полезен за повишаване информираността и капацитета на вземащите решения на национално и местно ниво по отношение постигане на равенство между половете.

РАВНОПОСТАВЕНОСТТА НА ЖЕНИТЕ – ИДЕНТИФИКАЦИОННИЯТ КОД НА ЛЕВИЦАТА

Сергей Станишев

Председател на Партията на европейските социалисти (2012-2022)

Равенството във всичките му форми е неразделна част от идентичността на социалдемократията още от първите леви движения, които започват борбата за социални права в Европа, по света, а и в България. Въпреки безспорния напредък в редица социални аспекти, много проблеми остават и до днес. Голяма част от тях са видими с просто око и никой не се нуждае от проучвания и задълбочени данни за социалните проблеми, натрупвани с години, за стряскащата разлика в стандарта на живот, за неравния старт, който предопределя възможностите за развитие (или липсата на такива) на значителна част от обществото.

Когато говорим за неравенства обаче, мнозина не асоциират битката за равнопоставеност с правата на жените. Донякъде това е разбираемо. Постигнатото в борбата за равенството между половете от движенията в САЩ и Европа още от средата на XIX век, през суфражистките протести в началото на XX век, до края на 50-те години, когато, поне на хартия, голяма част от правата на жените са извоювани, оставя мнозина с впечатлението, че пътят е извървян. Днес истинските проблеми и предизвикателства за жените остават до голяма степен скрити, което е и резултат от тенденцията да си затваряме очите за тях, поотделно, но и като общество.

Левицата срещу консерватизма и популизма

Смея да твърдя, че немалко беше постигнато от семейството на ПЕС през последните години – редица кампании, инициативи, превърнати в конкретно законодателство. Но в XXI век все още сме далеч от целта – в Европа и в България. Много от проблемите се задълбочиха, появиха се нови предизвикателства, а гласовете, които зоват за завръщане към времена, които не искаме да си спомняме, стават все по-силни. Темата за правата на жените и ролята им в обществото или се пренебрегва, или се преекспонира от определени политически сили с кампанийни цели.

Борбата далеч не е спечелена, тъй като в днешно време наблюдаваме безпрецедентна съпротива, която не трябва да подценяваме. Тя набира скорост до такава степен, че вече се възприема от партии в целия политически спектър и е трудно да се каже

дали е запазена марка на консерватори, националисти, крайнодесни или някой друг. Едно е сигурно – бунтът срещу равнопоставеността на жените е неизменна част от наръчника на всеки, който възприема тактиката на популизма. Общият знаменател са лозунгите за „традиции“, „християнски ценности“, „традиционно семейство“, което непременно върви с призивите за „суверенитет“ и „идентичност“. Виждали сме го навсякъде, дори в България.

Неслучайно, когато ми зададат въпроса за най-тежките политически битки, които сме водили като социалисти на европейско ниво през последното десетилетие, без съмнение, наред с теми като миграция, социални политики, антикризисни мерки, поставям и темата за равенството между половете. Изненадващо за мнозина, вследствие на възродената идея за „ценностите на патриархалното общество“, темата придоби съвсем различни измерения. Всеобщият консенсус в целия политически спектър „за“ равнопоставеността беше подменен и прерасна в идеологически сблъсък. В изблик на политически опортюнизъм, теренът на спора беше умело разширен и идеологизиран като борба между консерватизма и либерализма. Темата беше поставена в несъществуващи доскоро рамки с конспиративни тези за всевластни организации, които стоят зад политиките за равенство между половете с нечисти намерения и таен дневен ред, целящ да промени обществата и да разруши семействата. Равенството между половете се превърна в нова част от разказа на популистите за „доброто старо време“, когато семействата били изцяло традиционни и патриархални, проблем с насилието не е имало и никой не е подлагал под съмнение галантността и джентълменството на мъжете. Същото това добро старо време, когато възможностите на жените за висококвалифициран труд са били минимални, разликата в заплащането неизмерима, а правото на глас ограничено дори в държави, които и до днес се гордеят с демократичните си традиции.

Равнопоставеността на жените е социална и политическа, а не икономическа тема

Съвсем незабележимо политическият дебат беше изместен от това кои са необходимите мерки за пости-

гане на равнопоставяне до поставяне на въпроса дали проблемът въобще съществува. Данните обаче са неоспорими дори и за скептиците – разликата в заплащането между жените и мъжете на европейско ниво е 14%, а в заетостта – близо 12% и развитието в това отношение е незначително за последното десетилетие. С други думи, жените в ЕС трябва да работят близо два месеца повече всяка година от мъжете, за да получават същото възнаграждение като тях. Това логично оказва огромен ефект и върху възможността за достойни пенсии – при жените те са средно с 30% по-ниски от тези на мъжете. В България например средната работна заплата за жените е с 265 лв. по-малко от тази на мъжете, а пенсията – със 129 лв. Жените са по-голям брой, пенсионират се по-рано и получават пенсия по-дълго, но в значително по-нисък размер. Оттук следва, че жените пенсионери са в по-голям риск от изпадане в бедност, отколкото мъжете пенсионери – 53% от жените в сравнение с 40.1% от мъжете. Освен идеологизирането на темата, често срещано явление е тя да се разглежда през призмата на икономически показатели. Но дори те са красноречиви, тъй като финансовите загуби от разликата в заетостта между половете възлиза на 370 млрд. евро годишно в ЕС. Равнопоставянето на жените обаче е преди всичко социална и политическа тема. Измерването на социални проблеми като неравенство с икономически показатели води до грешни изводи и нереална представа за състоянието на дадено общество.

Най-тежката социална цена от кризите се плаща от жените

Независимо от аргументи, данни и статистика, мнозина не разбират или пренебрегват проблема, дори намират извеждането му на преден план за неприемливо, тъй като не осъзнават мащаба и сложността му или го възприемат за нормално. Други поставят под въпрос важността на темата заради енергийната криза, високата инфлация, непрестанно увеличаващите се цени, войната на границите на ЕС или продължаващото възстановяване след пандемията. Спрем ли дебата за равнопоставянето на жените заради поредната криза, проблемът става още по-дълбок, а кризите се мултиплицират. Големите теми на деня няма как да намерят своето разрешение, ако 51% от населението е с ограничени възможности за кариерно развитие, получава по-ниско заплащане и има по-труден достъп до висококвалифицирани работни места.

Ролята на левицата е да формира общественото мнение, а не просто да го следва. Това включва широк обществен дебат, в който ние като социалисти трябва да демонстрираме връзките между всички тези въпроси, между проблемите и политиките, между (без)действията и последиците. Защото социалните кризи често са следствие от натрупани и неразрешени проблеми, които се подхранват взаимно. Пример е непропорционалната тежест, която падна върху жените по време на пандемията, тъй като предим-

но те са заети в секторите на първа линия в борбата с ковид. В Европа 76% от работещите в сферата на здравеопазването, 82% от продавачите в супермаркетите, 85% от учителите в начални училища и 92% от почистващия персонал са жени. Въпреки трудните условия на работа и рисковете по време на пандемията, това са най-недооценените работни места в ЕС, а разликата в заплащането достига 14%. Именно тук се крие и основната причина за неравенството по отношение на заплащането (а след това и пенсията) между мъжете и жените – високата заетост на жените в относително нископлатени сектори. Така наречената секторна сегрегация, подклаждана и от възприятието и стереотипите за „традиционни“ и „подходящи“ работни места за жените продължава да съществува, въпреки че жените са все по-добре квалифицирани, тъй като в по-голям процент завършват висше образование в Европа в сравнение с мъжете. Равнопоставянето в образователната система очевидно не дава пълен отговор на задачата как да подобрим представителството на жените в сферите на науката и високите технологии. Точно в тези области ще бъдат концентрирани професиите на бъдещия пазар на труда и без навременни мерки ножицата на неравенството ще се отвори още повече. Това ще увеличи бедността и безработицата и то не само за жените, а в обществото като цяло.

От по-ограничените възможности за кариерно развитие логично следва неспособността за изход от взаимоотношения, в които има насилие, поради финансова зависимост на жените от насилниците си. По време на локдауните в цяла Европа черните статистики достигнаха връх и домашното насилие се засили по време на пандемията. Равнопоставянето на жените не е просто още един дебат, в който левицата трябва да присъства. Изборът да се пренебрегнат фактите, да се омаловажи проблемът просто защото на дневен ред има други кризи, които чакат своето разширение (а такива винаги ще има), дават поле за изява на всеки, който иска ролята на жената да бъде сведена до тази от отминали времена. Да, вероятно на фона на тези сложни взаимовръзки разказът за доброто старото време е по-обаятелен и разбираем, но подлъгването и тръгването по този път от страна на партиите от левия спектър е равносилно на загуба на идентичността ни.

Темата за равнопоставянето е вододелът между нашето възприятие за света, между търсенето на справедливост и прокрадващата се заплаха от популизма, връщащ часовника с векове назад. Битката за равнопоставяне е обща кауза за цялото общество, тя не трябва да бъде оставяна само на жените. У нас именно БСП е партията с традиции, отстоявала равнопоставянето и водила битки за реализация на жените на различни нива. През годините немалко беше направено и по темата за овластяване на жените, а ярките примери за силно представителство в местната власт са именно от левицата – Дора Янкова и Донка Михайлова. В

последните години обаче тази тенденция намаля, а жените, като че ли в поредна кампания, остават изтласкани в периферията на партийните листи с някои малки изключения.

Като президент на ПЕС се гордея със спечелените битки на семейството ни

Като президент на ПЕС съм горд, че темата за равнопоставеността на жените беше изнесена като основен приоритет по време на кампанията за евроизборите през 2019 г., а представянето на цялостна европейска стратегия се превърна в едно от ключовите условия на социалистите за подкрепа на Комисията „Фон дер Лайен“. В резултат на дългогодишните усилия на лявото политическо семейство в Европа, поредицата успешни кампании на ПЕС – жени и добрата работа на еврокомисаря от левицата с ресор „Равенство“ Хелена Дали, през 2020 г., 25 години след приемането Пекинската декларация, беше представена Европейската стратегия за равенство между половете.

В Стратегията са заложили редица амбициозни цели, сред които премахването на насилието основано на пола, преодоляването на неравенството на пазара на труда, преодоляването на разликата в заплащането и в пенсиите. Първите стъпки вече са направени, след като през 2021 г. беше представено предложението за Корпоративна прозрачност, което съвсем скоро ще задължи бизнесите в ЕС да предоставят информация за средното заплащане на мъжете и жените. Изследването на разликата в заплащането е на дневен ред след изтеклите данни през последните години, като например в британската обществена телевизия БиБиСи, които показаха ярък контраст в доходите между мъже и жени, и то на висококвалифицирани позиции. Това беше категоричен пример, че дори жените, които успяват да преодолеят секторната сегрегация, неизбежно се сблъскват с реалността.

Ключово е предложението на левия комисар Хелена Дали отпреди едва няколко месеца за Директива за борба с насилието над жени. Въвеждане на общо европейско законодателство в тази област остана без алтернатива след изострената целенасочена кампания срещу Истанбулската конвенция и най-вече след като обещаните действия на местно ниво, в това число и в България, останаха само на думи. Предложените в директивата мерки са конкретни – подобряване на достъпа до правосъдие на жертвите, по-достъпни методи за сигнализиране на насилие, насърчаване на държавите-членки за по-добра координация и ефективност на службите за подкрепа и защита на жертвите, както и въвеждане на безплатни телефонни линии за помощ. В България е крайно време темата да бъде извадена от политическите доспехи и държавата да я възприеме като приоритет чрез финансиране, вместо да я оставя на проектен

принцип. Женското обединение на БСП организира поредица успешни кампании срещу домашното насилие и е важно лявата партия в България да спазва обещанието си и да инициира конкретни законодателни промени.

Преди месец влезе в сила и приетата през 2019 г. Директива за баланса между личния и професионалния живот, която цели увеличаването на участието на жените в пазара на труда. Познат проблем в редица държави членки, в които трябва да се улесни завръщането на жените на пазара на труда след майчинство, например чрез разширени възможности за по-гъвкаво работно време. Предложени са и конкретни мерки, които целят да променят възприятията, че грижите за децата или дома са задължение предимно на жените. Предлага се платено бащинство, минимум два месеца платен родителски отпуск както за мъже, така и за жени и възможност за родители с деца до 8-годишна възраст да поискат намалено работно време. Като премиер сред социалните мерки, които въведох, беше високоплатеното майчинство в България, което и до момента е най-дългото в Европа. Тогава и през ум не ми е минавало, че държавата и общините впоследствие ще абдикират от предоставянето на основни социални услуги – достъп до детски ясли, градини и училища и по този начин ще възпрепятстват връщането на жените на работа след майчинство. Така, поради липсата на алтернатива за грижа за децата, много от тях са принудени да останат извън пазара на труда за дълго, което прави връщането им още по-трудно. Това от своя страна превръща жените в нежелани работници за много работодатели и бизнеси. Предоставянето на условия за грижа и улесняването на завръщането на жените на пазара на труда е отговорност на държавата и то трябва да бъде изведено като приоритет от всяко следващо правителство.

На европейско ниво предстоят още редица важни инициативи в следващите години, които целят решение на най-наболените проблеми, но голямата битка вече се води извън институциите и далеч няма да бъде спечелена само с резолюции и директиви. Левицата не трябва да позволява правата на жените да стават жертва на други проблеми като евроскептицизма, национализма или безбройните кризи, пред които сме изправени. Борбата за равнопоставеност ще бъде спечелена, ако успеем да спрем възприемането на несправедливостта и дискриминацията като новото нормално и дадем път на прогреса и възможностите за по-справедливо и необременено от стереотипи общество на бъдещето. Радвам се, че съвместният проект „Бедност и безработица при жените в България“, реализиран от Института за социална интеграция, Обединението на жените социалистки, област Пловдив и Фондация Фридрих Еберт, е стъпка в тази посока.

3

ЖЕНИТЕ, РАВНОПОСТАВЕНОСТТА И БЕДНОСТТА (ПОЛИТИКИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА ЖЕНСКАТА БЕДНОСТ, ДЪРЖАВНИ СТРАТЕГИИ И ПЕРСПЕКТИВИ)

Надя Клисурска-Жекова

Зам.-министър, Министерство на труда и социалната политика

Бедните не се нуждаят от благотворителност, на тях им е нужна справедливост.

Ако ти виждаш бъдещето, но не можеш да го промениш, не е ли по-добре да останеш в неведение?

Човек всичко може да постигне елегантно и без много шум, казваше майка ми. Но безшумен феминизъм няма, както щяхме да установим по-късно.

Исабел Алиенде

Бедността и социалното изключване са комплексни проблеми с много измерения. Те засягат не само доходите и материалното състояние на хората, но и възможностите им активно да участват в обществото. Паричната бедност е само един от аспектите на бедността. Като други аспекти могат да бъдат разглеждани потреблението, достъпът до различни услуги – заетост, здравни, образователни и социални услуги, качеството на жилищната среда, субективното усещане за благосъстояние и здраве и др. Успоредно с това бедността може да бъде определена като съществена предпоставка за дисбаланси на трудовия пазар, забавен процес на икономическо и социално сближаване, ниска покупателна способност и неблагоприятни последици на индивидуално и обществено равнище¹.

Бедността може да бъде определена като човешко състояние, което се характеризира с постоянна или хронична липса на ресурси, способности, избори, сигурност и власт, необходими за осигуряване на адекватен стандарт на живот и на други граждански, културни, икономически, политически и социални права.

Съществуват редица начини за определяне и измерване на бедността. Разликите в определенията и измерването водят и до различни подходи за борба с бедността. Бедността обикновено се измерва като **аб-**

солютна² или относителна бедност³, като и в двата случая се определя праг на бедността или линия на бедността, а хората, които попадат под тази линия, се считат за бедни.

Бедността сред жените и мъжете в Европейския съюз излиза извън рамките на липсата на жизненоважни ресурси за оцеляване и обхваща лишаване от възможности за граждански, социални и културни дейности, както и за политическа ангажираност и социална мобилност. Във връзка с проследяването на изпълнението на поставените на национално и европейско ниво цели за намаляване на бедността до 2030 г. се изчислява комбиниран показател „риск от бедност или социално включване“, който обхваща:

- лица, живеещи в риск от бедност;
- лица с материални и социални лишения;
- лица, живеещи в домакинства на безработни или с нисък интензитет на икономическа активност.

Жените са изложени на по-висок риск от бедност във всички възрастови групи. През целия си живот те получават по-ниски доходи от мъжете, по-често работят на нископлатени и несигурни работни места и имат прекъсвания в професионалното развитие поради отговорности за полагане на грижи. Тези неравенства през целия живот в крайна сметка водят до разлики в доходите, икономическа зависимост и по-висок риск от бедност и това става явно с напред-

2 Абсолютната бедност (наречена още крайна бедност) е липсата на достатъчно ресурси за обезпечаване на основни жизнени потребности, което наред с всичко останало включва безопасна питейна вода, храна или хигиенни условия. Линията на бедността често се изчислява въз основа на доходите: когато доходите на един човек или семейство паднат под определено ниво, което се приема за минимално необходимо за разумен стандарт на живот, тогава човекът или семейството се считат за бедни.

3 В Европа бедността най-общо се разбира като относителна бедност, в който случай един човек или домакинство се считат за бедни, когато техните доходи и ресурси са по-лоши от тези, които се считат за достатъчни или социално приемливи в обществото, в което те живеят.

¹ Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2030 г.

ването на възрастта. Тези факти са особено тревожни, като се има предвид, че жените са преобладаващата част от застаряващото население в Европейския съюз (ЕС). Разликата по пол в бедността се увеличава с напредването на възрастта и е съществена при хората на възраст 75 и повече години (22% от жените в сравнение с 15% от мъжете живеят, изложени на риск от бедност или социално изключване).

Неравенствата между половете през целия живот възпрепятстват систематично икономическата независимост на жените, поради което за тях е много по-вероятно да изпаднат в бедност по-късно през живота си. Жените са изправени и пред различни трудности на пазара на труда, сред които:

- средното равнище на заетост е по правило по-ниско от това при мъжете;
- голяма вероятност от работа на непълно работно време (32% за жените срещу 8% за мъжете);
- непропорционално голям дял в сектори, които обикновено са по-ниско платени и се характеризират с ограничени възможности за професионално развитие или бавни повишения на заплатите;
- повишен риск от несигурна заетост.

Освен това жените напускат пазара на труда по-рано от мъжете, най-често преди възрастта за пенсиониране (процентът на икономическа неактивност за жените на възраст от 55 до 64 години е 52%, докато за мъжете в тази възрастова група е 36%). Полагането на грижи и други семейни задължения, които често не се компенсират, подценяват се и се разпределят неравно, оказват силно въздействие върху положението на жените на пазара на труда. Това се отнася до целия им трудов живот, дори в по-напреднала възраст. Почти 10% от жените на възраст 50 и повече години посочват, че поради семейни задължения или задължения за полагане на грижи, те са извън пазара на труда и не търсят работа. Ето защо повишаването на икономическата независимост на жените през целия жизнен цикъл е важна предпоставка за намаляване на риска от бедност при по-възрастните жени.

Трудовият живот на жените в ЕС е с 5,1 години по-кратък от трудовия живот на мъжете. Това се дължи на прекъсвания в професионалното развитие, както и на по-ранно излизане от пазара на труда. Тези модели на условия на труд и професионално развитие водят до ограничена икономическа независимост за жените през целия им живот и най-вече в по-напреднала възраст, а оттам – до по-малки пенсии.

През 2018 г. жените в ЕС на възраст над 65 години са получавали пенсия, която е средно с 30% по-ниска

от тази на мъжете. През последните години обаче разликата в пенсиите между половете намалява и понастоящем е с 4 процентни пункта по-малко в сравнение с 2010 г. (34%).

Въпреки че жените получават по-ниски пенсии във всички държави членки на ЕС, степента на разлика варира значително. Най-голяма разлика се наблюдава в Люксембург, където жените на възраст над 65 години получават 43% по-малки пенсии от мъжете. Люксембург е следван от Малта (42%), Холандия (40%), Австрия (39%), Кипър (38%) и Германия (37%). От друга страна, най-малки са разликите в пенсионните доходи между жените и мъжете в Естония (1%), Дания (7%), Словакия (8%), Чехия (13%) и Унгария (16%). В България пенсията на жените е със средно 25% по-ниска от тази на мъжете. Затова в Кодекса за социално осигуряване (чл. 68, ал. 1) е предвидено плавно увеличаване и постепенно изравняване на пенсионната възраст за жените и мъжете, което следва да завърши през 2037 г., при навършването на 65-годишна възраст и за мъжете, и за жените. Очаква се това да окаже влияние върху намаляване на разликата в пенсиите.

Друг фактор, който възпрепятства участието на по-възрастните хора в пазара на труда, е дискриминацията въз основа на тяхната възраст, която, в съчетание с дискриминацията въз основа на пола, представлява двойно предизвикателство за по-възрастните жени.

Необходимо е да се преодолеят неравенствата между половете на пазара на труда и да се засилят мерките за постигане на равновесие между професионалния и личния живот. Включването на аспектите на пола през всички етапи на живота при разработването на политиките е важно за повишаване на икономическата независимост на жените и борбата срещу неравенствата през целия живот в дългосрочен план.

Според Доклада относно бедността сред жените в Европа⁴ на Комисията по правата на жените и равенството между половете към Европейския парламент **бедността засяга в по-голяма степен жените, отколкото мъжете, като бедността сред жените се е увеличила както в абсолютно изражение, така и в сравнение с бедността сред мъжете.** Статистическите данни са недвусмислени в това отношение. През 2020 г. рискът от бедност или социално изключване в ЕС е по-висок при жените, отколкото при мъжете (22.9% спрямо 20.9%), а по отношение на риска от относителна бедност през 2020 г. процентната разлика е 2.5. През 2021 г. относителният дял на бедните в България е 22.1% (20.3% мъже и 23.9% жени), с което се бележи известно процентно намаляване в сравнение с миналите години.

⁴ Доклад относно бедността сред жените в Европа, ЕП: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0194_BG.html (последно достъпен на 21.10.2022)

Таблица 1
(OV-1a) Относителен дял на бедните по пол и възрастови групи⁵

възрастови групи	пол	година на провеждане на изследване	2017	2018	2019	2020	2021
		референтна година на дохода	2016	2017	2018	2019	2020
ОБЩО	общо	брой лица в хиляди	1665.3	1550.8	1586.2	1659.9	1532.4
		% от съвкупността	23.4	22.0	22.6	23.8	22.1
	мъже	брой лица в хиляди	754.7	669.8	710.2	733.3	678.7
		% от съвкупността	21.8	20.4	20.9	21.7	20.3
	жени	брой лица в хиляди	910.6	851.0	876.0	926.7	853.7
		% от съвкупността	24.9	23.4	24.3	25.8	23.9
0-17 години	общо	брой лица в хиляди	357.8	323.4	333.2	343.7	292.5
		% от съвкупността	29.2	26.6	27.5	28.3	24.2
18-64 години	общо	брой лица в хиляди	836.5	795.3	736.5	740.8	719.0
		% от съвкупността	18.9	18.2	17.1	17.5	17.1
	мъже	брой лица в хиляди	437.6	419.8	378.8	381.9	374.7
		% от съвкупността	19.6	19.0	17.4	17.8	17.6
	жени	брой лица в хиляди	398.9	375.5	357.6	358.9	344.3
		% от съвкупността	18.2	17.4	16.8	17.1	16.6
65 и повече години	общо	брой лица в хиляди	471.0	432.2	516.6	575.5	520.8
		% от съвкупността	32.0	29.2	34.6	38.3	34.6
	мъже	брой лица в хиляди	133.3	122.0	163.4	179.7	159.8
		% от съвкупността	22.5	20.5	27.2	29.7	26.6
	жени	брой лица в хиляди	337.6	310.2	353.1	395.8	361.1
		% от съвкупността	38.4	35.0	39.5	28.3	40.0

Данните на Националния статистически институт за 2021 г. по отношение на относителен дял на бедните по икономическа активност (за лица на 18 и повече години) сочат запазване на процента на относителния дял на бедните сред заетите жени, докато при неза-

етите лица се забелязва значително намаление както общо за страната, така и при двата пола. Намаление на относителния дял на бедните се забелязва и при останалите групи на икономическа активност – безработни, пенсионери и други неактивни.

⁵ Индикатори за бедност и социално включване общо за страната, НСИ: <https://www.nsi.bg/bg> (последно достъпен на 21.10.2022)

Таблица 2
[SI-S1c] Относителен дял на бедните по икономическа активност и по пол⁶ (за лица на 18 и повече години)

година на провеждане на изследване		2017	2018	2019	2020	2021
референтна година на дохода		2016	2017	2018	2019	2020
икономическа активност	пол					
Заети	общо	9.9	9.9	8.9	9.6	10.0
	мъже	11.3	11.2	9.6	10.5	11.2
	жени	8.3	8.4	8.1	8.4	8.4
Незаети	общо	37.7	33.8	37.2	41.0	37.2
	мъже	35.0	31.7	35.4	38.3	34.8
	жени	39.6	35.3	38.4	42.9	38.8
Безработни	общо	58.7	56.1	58.9	61.1	50.2
	мъже	62.1	61.4	65.4	66.6	55.9
	жени	53.9	49.6	51.2	54.3	44.1
Пенсионери	общо	32.4	28.5	34.3	37.7	34.7
	мъже	23.5	20.0	26.4	28.9	26.6
	жени	38.4	34.1	39.4	43.3	39.7
Други неактивни	общо	33.8	29.7	29.8	35.5	33.7
	мъже	31.1	28.8	28.7	34.3	32.7
	жени	35.2	30.2	30.4	36.1	34.2

На пръв поглед разликата между половете по отношение на бедността е по-малка, отколкото би могло да се предположи въз основа на други видове разлики (заетост, заплати или пенсии). Това обаче се дължи, от една страна, на начина на събиране на информацията и съставяне на статистиката, а от друга – на тясната концепция за бедността, която не отчита многоизмерния ѝ характер. Това пречи да се види, че бедността сред жените има структурен характер и се предава от поколение на поколение. Тези два аспекта са свързани с факта, че измерението на пола не се взема предвид в достатъчна степен при изготвянето на статистическите данни, социално-икономическия анализ, политическите действия и оценката на политиките. Поради това е необходимо в статистиката за бедността и риска от бедност да се въведе призмата на измерението по пол.

Статистическите данни за бедността се изготвят чрез изчисляване на доходите на домакинствата като цяло и впоследствие чрез разделяне на общите доходи на броя единици потребление или броя лица, като се приема, че ресурсите са разпределени по справедлив начин между всички членове на домакинството, с изключение на корекционните коефициенти, свързани с възрастта и икономите от мащаба. Това означава, че семейството се възприема

като единица, в която липсват вътрешни конфликти и дискриминация.

Семейството обаче е място на „кооперативен конфликт“ според лауреата на Нобеловата награда Амартия Сен⁷, но и членовете на семейството без собствени доходи се ползват от достъп до семейните ресурси, което създава динамика на сътрудничество. Това не променя факта, че както достъпът до тези ресурси, така и разпределението на задачите и времето, отделено за тях, се характеризират с неравенство, особено по отношение на пола или възрастта. Това от своя страна води до конфликти, дискриминация и дори насилие.

Бедността е много сложно явление, обхващащо множество взаимосвързани фактори, включително нефинансови. Това е концепцията, първоначално формулирана от Амартия Сен и впоследствие доразвита от Сабина Алкире и Джеймс Фостър, въз основа на която е създаден индексът за многоизмерната бедност. Официалните европейски статистически данни също отразяват тази многоизмерност чрез индекса за риска от бедност и социално изключване. За целите на този индекс се вземат предвид показатели като интензитета на икономическа активност и тежките материални лишения, наред с показателя за паричните доходи. Друг аспект, който се изтъква в академични изследвания и изследвания на международни организации като Световната банка е т.нар. „времева бедност“, която засяга най-вече жените. „Времевата бедност“ е определена като липса на налично време след приспадане на времето, отделено за трудова дейност, било то платена или не (например в случай на полагане на грижи), за обучение или например грижи за себе си, и взаимодействие с материалната бедност. Времевата бедност лишава жените от време или автономност по отношение на ползването на наличното време, което им пречи да се ползват с достойни условия на труд, да бъдат финансово независими, да се обучават и да имат достъп до основни ресурси и минимални услуги, които биха им осигурили здравословен живот и биха им дали възможност да участват пълноценно в своята общност или своето общество.

Политики на държавата относно равнопоставеността и бедността

Премахването на бедността не е въпрос на благотворителност или добра воля, а е въпрос на спазване на правата на човека. Държавите имат законови задължения към хората, живеещи в бедност, които произтичат от техните социални, икономически, културни и политически права.

⁶ Индикатори за бедност и социално включване общо за страната, НСИ: <https://www.nsi.bg/bg> (последно достъпен на 21.10.2022)

⁷ Икономист, известен с работата си върху глада, теорията за човешкото развитие, икономиката на благосъстоянието и скритите механизми на бедността. През 1998 г. той получава Наградата за икономически науки на Шведската банка в памет на Алфред Нобел за принос си към математическата икономика.

Съгласно чл. 6, ал. 2 от **Конституцията на Република България** всички граждани са равни пред закона и не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, **пол**⁸, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

Съгласно разпоредбата на чл. 4, ал. 1 от **Закона за защита от дискриминация** (ЗЗДискр.) е забранена всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна. С промените на ЗЗДискр.⁹ от 2015 г. признакт „пол“ по чл. 4, ал. 1 включва и случаите на промяна на пола. Целта на закона е да осигури на всяко лице правото на: равенство пред закона, равенство в третирането и във възможностите за участие в обществения живот и ефективна защита срещу дискриминацията. ЗЗДискр. съдържа конкретни разпоредби относно защита от дискриминация при упражняване правото на труд, упражняване правото на образование и обучение и при упражняването на други права.

Лицата, които считат, че са жертви на дискриминация, могат да се обърнат към съда или към Комисията за защита от дискриминация, която е независим специализиран държавен орган за предотвратяване на дискриминация, защита от дискриминация и осигуряване равенство на възможностите. Съгласно разпоредбите на чл. 53 и чл. 75, ал. 2 на ЗЗДискр. за производство пред КЗД или съда не се събират държавни такси, а направените в хода на производството разноски са за сметка на бюджета на КЗД или съда.

В действащото законодателство в **областта на социалното подпомагане** е заложен принципът на равнопоставеност, като при предоставянето на социални помощи не се допуска пряка или непряка дискриминация на лицата, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други призна-

ци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.

Законът за равнопоставеност на жените и мъжете (ЗРЖМ) урежда провеждането на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете и има за цел да насърчи постигане на равнопоставеност на жените и мъжете, като създаде условия за изграждане на институционална среда и определи органите и механизмите за провеждане на политиката. Съгласно чл. 2 от Закона държавната политика се основава на принципите на: равни възможности за жените и мъжете във всички сфери на обществения, икономическия и политическия живот; равен достъп на жените и мъжете до всички ресурси в обществото; равно третиране на жените и мъжете и недопускане на дискриминация и насилие, основани на пола; балансирано представителство на жените и мъжете във всички органи, вземащи решения; и преодоляване на стереотипите, основани на пола.

Министерският съвет определя политиката по равнопоставеност на жените и мъжете и приема Национална стратегия по равнопоставеност на жените и мъжете, която е основен програмен документ.

Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за 2021-2030 г. (приета с РМС № 969 от 30 декември 2020 г.) съдържа следните пет приоритетни области:

- равнопоставеност на жените и мъжете на пазара на труда и равна степен на икономическа независимост;
- намаляване на разликите по пол в заплащането и доходите;
- насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете в процесите на вземане на решение;
- борба с насилието и защита и подкрепа на жертвите;
- преодоляването на стереотипите по пол в различни сфери на обществения живот и на сексизма.

Стратегическата цел на Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за 2021-2030 г. е да допринесе за постигането на фактическа равнопоставеност на жените и мъжете в България чрез прилагане на единна, последователна и устойчива държавна политика.

Националната стратегия се изпълнява чрез планове, в които различни институции и организации залагат мерки съгласно своята функционална компетентност.

В Националния план за действие за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за периода 2021-2022 г. (приет с РМС № 454 от 17 юни 2021 г.) са заложили мерки, които имат отношение по темата като например:

⁸ Съгласно Решения № 13 от 27 юли 2018 г. и № 15 от 26 октомври 2021 г. на Конституционния съд на България понятието „пол“ според Конституцията следва да се разбира само в неговия биологичен смисъл.

⁹ Закон за защита от дискриминация, Lex.bg: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135472223> (последно достъпен на 21.10.2022)

По приоритет 1 „Равнопоставеност на жените и мъжете на пазара на труда и равна степен на икономическа независимост“ са заложи мерки за осигуряване на по-доброто съвместяване на професионалния с личния живот на родителите с малки деца; насърчаване на работодателите да наемат на работа самотни родители (осиновители) и/или майки (осиновителки) с деца до 5-годишна възраст; развитие на уменията на безработни лица чрез включване в професионално обучение; осигуряване на възможности за заетост на безработни лица; насърчаване на работодателите да наемат на работа безработни лица, включително младежи от специализирани институции или ползващи социални услуги за резидентна грижа в населено място, отстоящо на повече от 50 км от населеното място по настоящ адрес и др.

По приоритет 2 „Намаляване на разликите по пол в заплащането и доходите“ са заложи мерки за повишаване адекватността на пенсията за осигурителен стаж и възраст и ограничаване на бедността сред пенсионерите, особено жените и най-възрастните; прилагане на принципа за равнопоставеност на жените и мъжете по отношение на изискванията за необходима възраст за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст при условията на трета категория труд и осигуряване на адекватна заплата на правата и интересите на осигурените лица в универсален пенсионен фонд чрез по-справедливо определяне на процента на намаляване на пенсията от ДОО, увеличаване минималния дневен размер на паричното обезщетение за безработица и др.

По приоритет 3 „Насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете в процесите на вземане на решение“ са заложи мерки за повишаване капацитета на представители на местните власти за насърчаване равнопоставеността на жените и мъжете в процесите на вземане на решения на местно ниво.

По приоритет 4 „Борба с насилието и защита и подкрепа на жертвите“ са заложи мерки за провеждане на дейности по превенцията на трафика на хора, предоставяне на социални услуги на деца и лица, жертви на насилие, трафик или друга форма на експлоатация (Кризисни центрове, Центрове за обществена подкрепа, Звена „Майка и бебе“ и други услуги) и др.

По приоритет 5 „Преодоляване на стереотипите по пол в различни сфери на обществения живот и на сексизма“ са заложи мерки за подобряване ефикасността на полицейската дейност в областта на домашното насилие и насилието основано на пола; дейности за повишаване на информираността относно ползите за обществото и икономиката от равнопоставеността на жените и мъжете и за борба със стереотипите по пол и сексизма.

С оглед целите на настоящия доклад следва да се отбележи, че **бедността сред жените** е силно кон-

центрирана в домакинствата на самотни майки, което оказва пряко въздействие върху **детската бедност**. 85% от семействата с един родител се оглавяват от жени, а 42.1% от хората в ЕС, живеещи в домакинства с един родител и с деца на издръжка, са били изложени на риск от бедност или социално изключване през 2020 г.

Различните условия във всяко домакинство, което изпитва материални и социални лишения, различният достъп до ресурси и ограниченията в образованието, заетостта, уменията, нагласите, социокултурните характеристики, житейските избори и перспективи могат да доведат до значително увеличение на определени рискове или тяхното неблагоприятно натрупване. За децата, живеещи в бедност, или децата в неравностойно положение съществува по-голяма вероятност да се сблъскат с пречки пред достъпа до образование и грижи в ранна детска възраст, приобщаващо образование, здравеопазване, здравословно хранене и подходящо жилищно настаняване. Те започват живота си в неравностойно положение, което може да има дългосрочни последици за тяхното развитие и бъдещи перспективи. Бедността и неравенството обаче не са нито неизбежни, нито са индивидуална отговорност на отделните лица.

Необходимо е да се прилагат публични политики, които да са подходящи, всеобхватни и последователни особено когато те оказват пряко въздействие върху децата и структурните неравенства между половете. В този контекст от съществено значение е прилагането на Европейската гаранция за детето, която е ключова инициатива за намаляване на бедността сред децата и насърчаване на тяхното социално включване. Основна цел на Гаранцията е предотвратяване на социалното изключване посредством гарантиране на достъпа на децата в нужда до ключови услуги като предучилищна подготовка и грижи в ранна детска възраст, образование (включително училищни дейности), здравеопазване, хранене и жилищно настаняване. В изпълнение на тази цел както на европейско, така и на национално ниво се предвижда изпълнението на широк спектър от мерки и дейности, сред които осигуряването на подкрепа на самотните родители, голяма част от които са жени, включително чрез насърчаване участието им на пазара на труда и съвместяването на професионалния и семейния живот.

Данните показват, че младите хора, които израстват в бедност, като цяло са по-уязвими: по-вероятно е те да имат влошено здраве, да изпитват образователни и поведенчески трудности, да показват лоши резултати в училище, да забременяват рано, да имат по-малки умения и стремежи, да бъдат по-ниско платени, да бъдат безработни и зависими от социално подпомагане. Бедността пряко допринася за нарушаване на техните човешки права като например лишаване от правото им на образование, на сдружа-

ване, на отход и развлечения, на участие в общността, както и от други граждански и политически права.

По данни на Евростат за 2021 г. под прага на линията на бедност в България са били 1 532.4 лица, или 22.1% от населението на страната.

От 2021 г. в индикаторите за бедност се включва нов показател за тежки материални и социални лишения, който показва липсата на необходими и желани предмети за водене на достоен живот. Този показател е част от комбинирания индикатор „Население в риск от бедност и социално изключване“ за регулярен мониторинг на напредъка на страните при изпълнение на националните подцели в стратегия „Европа 2030“.

В България през 2021 г. 19.1% от населението живее в тежки материални и социални лишения, от които 17.8% са мъже и 20.3% жени. Най-висок е процентът сред лицата на 65 и повече години и по-конкретно, при жените – 29% в сравнение с 20.7% при мъжете в тази група.

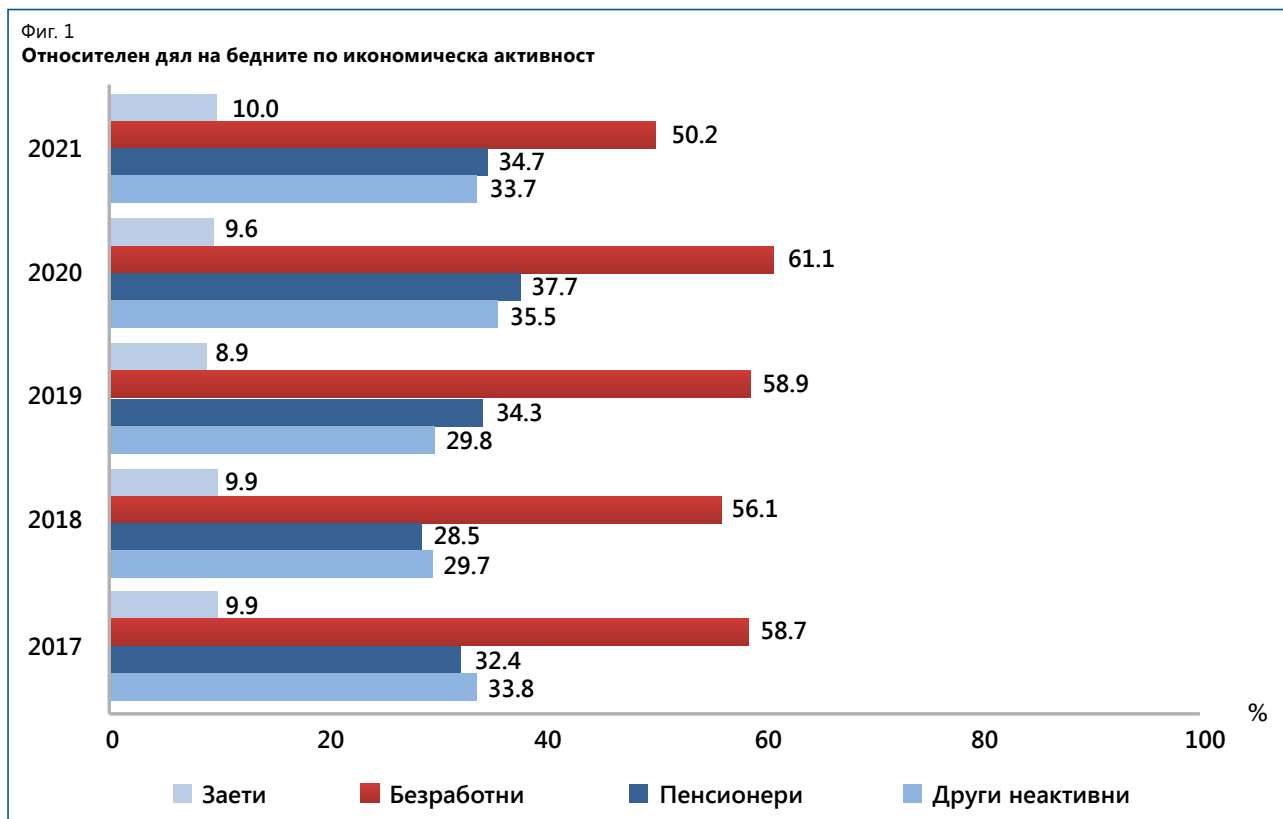
В сравнение с предходната година размерът на линията на бедност нараства с 11.8%, а относителният дял на бедното население намалява с 1.7 процентни пункта. Същевременно обаче системата за социална защита има съществено значение за редуциране на бедността. Данните за 2021 г. показват, че ако в доходите на домакинствата се включат доходите от пенсии, но се изключат останалите социални трансфери (обезщетения, социални и семейни помощи и добавки), равнището на бедност се повишава от 22.1 до 31.5%, или с 9.4 процентни пункта. Съответно при изключване на пенсиите и останалите социални трансфери равнището на бедност нараства до 44.3%, или с 22.2 процентни пункта. Основният фактор, увеличаващ риска за попадане в групата на бедните за преобладаващата част от населението, е тяхната икономическа активност и участието им на пазара на труда (фиг. 1). За целия период на наблюдение относителният дял на бедните е най-висок сред безработните лица (50.2% за 2021 г.), като рискът от бедност при безработните мъже е с 11.8 процентни пункта по-висок в сравнение с безработните жени.

Таблица 3
[MDS11] Процент от населението, живеещо с тежки материални и социални лишения по възраст и пол – нов индикатор¹⁰

година на провеждане на изследване		2017	2018	2019	2020
референтна година на дохода		2016	2017	2018	2019
възрастови групи	пол				
ОБЩО	общо	30.0	22.7	22.1	22.1
	мъже	27.9	20.6	20.7	20.8
	жени	32.1	24.7	23.4	23.4
0-17 години	общо	36.3	23.0	22.8	24.8
18-64 години	общо	26.6	19.5	19.2	18.8
	мъже	25.8	19.2	19.3	19.0
	жени	27.4	19.8	19.1	18.6
65 и повече години	общо	35.0	31.8	30.0	29.4
	мъже	27.6	25.3	24.5	23.8
	жени	40.1	36.2	33.7	33.2

Бележка: лишения 7 от 13 показатели – 6 на индивидуално ниво и 7 на ниво домакинство

¹⁰ Индикатори за бедност и социално включване общо за страната, НСИ: <https://bit.ly/3CYzKpg> (последно достъпен на 21.10.2022)

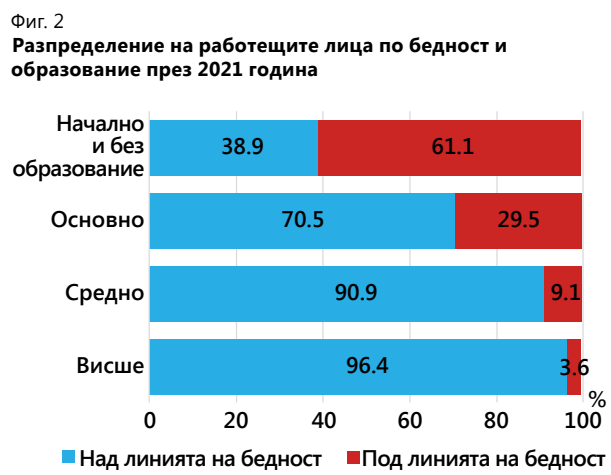
През 2021 г. делът на бедните сред заетите лица във възрастовата група 18 – 64 години нараства спрямо предходната година с 0.3 процентни пункта до 10.0%, като при работещите на непълно работно време рискът от изпадане в бедност е приблизително три пъти по-висок от този при работещите на пълно работно време (таблица 4). Същевременно рискът от бедност сред работещите жени е с 2.8 процентни пункта по-нисък от този при мъжете.

Таблица 4
Относителен дял на работещите бедни
(За лица във възрастовата група 18-64 години)
(Проценти)

	2017	2018	2019	2020	2021
Заети					
Общо	10.0	10.1	9.0	9.7	10.0
Мъже	11.3	11.5	9.7	10.6	11.3
Жени	8.4	8.6	8.2	8.5	8.5
Разпределени по вид заетост					
Пълно работно време	8.3	8.6	7.8	8.4	8.9
Непълно работно време	35.6	34.4	30.8	33.6	25.4

Образователното равнище оказва съществено влияние върху риска от бедност при заетите лица. Най-висок е относителният дял на работещите бедни с начално и без образование – 61.1% (фиг. 2). С нарастване на образователното равнище относителният дял на бедните сред работещите намалява два пъти за лицата с основно образование и над шест пъти за лицата

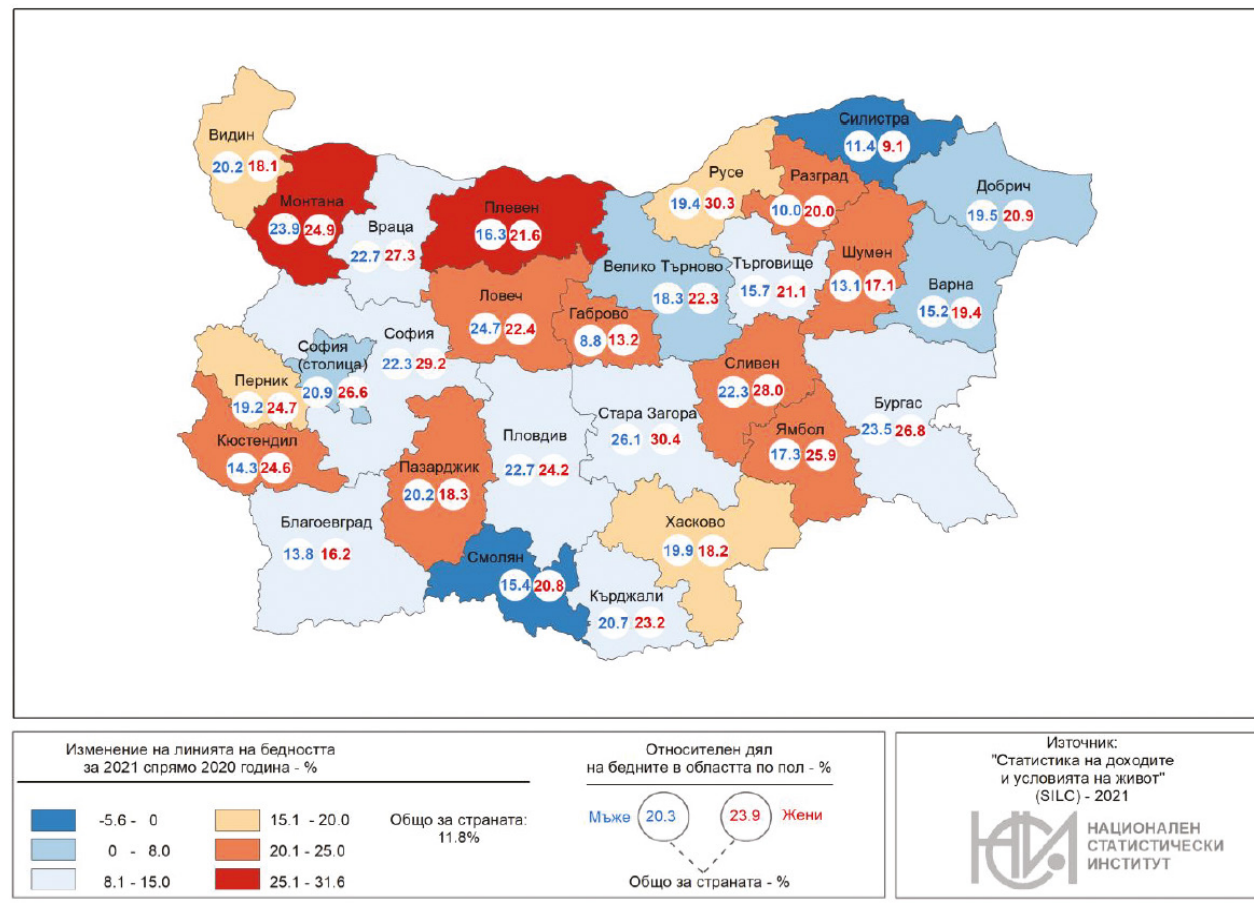
със средно образование. Делът на работещите бедни с висше образование е най-нисък – 3.6%.

Оценките на бедността в зависимост от типа на домакинството показват, че най-висок е относителният дял на бедните сред едночленните домакинства с лице на възраст над 65 години (55.4% за 2021 г.) и едно лице в домакинство – жена (48.6% за 2021 г.). Най-голямо намаление на риска от бедност през 2021 г. в сравнение с 2020 г. се наблюдава при домакинствата с двама възрастни с три и повече деца – с 9.9 процентни пункта. Сред едночленните домакинства рискът от бедност при жените е с 13.9 процентни пункта по-висок отколкото при мъжете.

Фиг. 3

Изменение на линията на бедност за 2021 спрямо 2020 г. и относителен дял на бедните по пол и области

Кризата, свързана с КОВИД-19, освен преките въздействия върху здравето, доведе до тежки социални и икономически последици. Тя засегна в сериозна степен хората, които вече са изложени на риск от бедност и социално изключване, задълбочавайки съществуващите неравенства. Несъмнено пандемията засегна жените и мъжете по различен начин, което изостри дългосрочните проблеми като неравномерното разпределение на отговорностите при полагане на грижи, загубата на заетост, разликата и заплащането по пол и др.

Възнаграждение на труда

Жените в ЕС печелят средно с 13% по-малко от мъжете. Сравнението по страни показва, че тази разлика варира силно – в Латвия тя достига 22%, а в Люк-

сембург тя е под 1%. В България разликата в заплащането е 12.7%.

Разликата в заплащането на жените и мъжете (като некоригиран показател) не е точен измерител на неравенството между половете по отношение на почасовото заплащане. Разликата във възнагражденията отчасти се дължи на индивидуалните характеристики на заетите мъже и жени (напр. опит и образование), както и на факта, че в някои икономически сектори и професии традиционно работят повече мъже (съответно с по-високи заплати) отколкото жени в сравнение с други сектори и професии. Следователно разликата в заплащането е свързана с редица културни, правни, социални и икономически фактори, които далеч надхвърлят въпроса за равното заплащане за равен труд.

Фиг. 4

Разлика в заплащането на мъжете и жените по страни в ЕС

У нас се наблюдава задържане на разликата в заплащането между половете. Заетостта на мъжете доминира, а в две от трите най-високо платени ико-

номически дейности, различията в заплащането се запазват на високи нива. В дейност „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти;

далекосъобщения“ СРЗ на жените е с 21% по-ниска от тази на мъжете, в „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ е с 16.5%.¹¹

Най-голяма е разликата между мъжете и жените в почасовото заплащане при ръководителите. Това се отнася за всички държави членки с много малко изключения. Най-голяма е разликата в почасовото заплащане при ръководителите – с 23% по-ниско при жените, отколкото при мъжете. Най-малки са разликите при класовите професии с най-ниски заплати – помощен административен персонал и персонал, зает с услуги за населението, търговията и охраната (с 8% по-ниско заплащане при жените в сравнение с мъжете).

В изпълнение на европейските цели и приоритети в областта на политиките за намаляване на бедността страната ни е определила амбициозна цел за намаляване броя на лицата в риск от бедност или социално изключване със 787 000 души до 2030 г. (намаление с 9.6 процентни пункта спрямо базовата 2019 г.). Към нея е формулирана специфична подцел за намаляване броя на децата под 18 години в риск от бедност или социално изключване със 196 750 лица до 2030 г. (25% от общата национална цел). Тя отчита сериозните предизвикателства, свързани с високото равнище на детска бедност или социално изключване в България и кореспондира изцяло с визията и приоритетността на политиките за насърчаване на детското благосъстояние. С изпълнението на тази цел се очаква делът на децата в риск от бедност или социално изключване през 2030 г. да намалее с 15 процентни пункта спрямо 2019 г.

Водещ стратегически документ, който посочва визията, целите и мерките за развитие на политиката в областта на бедността и социалното изключване в България до 2030 г., е Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2030 (НСНБНСВ). Отчитайки многоизмерния характер на бедността, ключовите приоритети на политиката за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване са:

- устойчива интеграция на пазара на труда на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработни;
- равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование;
- равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване;

- достъпни и качествени социални и интегрирани услуги и интегрирана подкрепа;
- ефективна и целенасочена финансова и материална подкрепа на нуждаещите се;
- осигурена достъпност на средата – физическа, архитектурна, институционална, информационна и достъпност на транспорта и транспортните услуги;
- подобрени жилищни условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните;
- работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации.

За изпълнение на Националната стратегия е приет План за действие за периода 2021-2022 г., в който са включени конкретни мерки и дейности, индикатори, отговорни институции, финансиране и др. Основният фокус на Плана е поставен върху мерките в областта на заетостта, осигуряването на достъп до качествено предучилищно и училищно образование и достъп до качествено здравеопазване. Други по-важни дейности са осигуряване на възможности за придобиване на дигитални умения, подкрепа за развитието на социални предприятия и увеличаване на размерите на пенсиите. Предвидени са и мерки за подобряване на достъпа и качеството на социалните услуги, развитие на интегрирани междусекторни услуги, както и за създаването на условия за пълноценно участие на хората с увреждания във всички области на обществения живот. В контекста на възстановяването от кризата, свързана с разпространението на КОВИД-19, както и на протичащите процеси на дигитализация в обществото разработването и прилагането на социални иновации и иновативни модели и услуги за насърчаване на социалното включване са също във фокуса на Плана.

Когато става въпрос за бедността и социалното изключване при жените, е необходимо да отбележим, че често една от причините за изпадането им в бедност е упражненото върху тях насилие. От друга страна, бедността и икономическата зависимост увеличават риска жените от различни възрастови групи да станат жертва на насилие. Въпреки че насилието над жените не се наблюдава само сред хората с ниски доходи, жените от тези социални слоеве, които имат оскъдни ресурси, разполагат с по-малко възможности да избегнат насилието, било то в семеен контекст или в рамките на трафика на хора особено когато трафикът на хора е с цел сексуална експлоатация. Ако жените, които са били подложени на насилие, са финансово зависими от партньорите си, за тях е по-трудно да напуснат ситуацията на насилие, тъй като в случай, че направят това, те не биха имали друг избор, освен да прибегнат до услугите, предоставяни от публичните администрации, а при тези услуги се наблюдават значителни различия между отделните държави членки. Наблюдават се значителен брой случаи, в които жени загубват предишната си икономическа стабилност, изпадат в бедност и страдат от социално изключване като пряко следствие от насилието, на което са били подложени.

¹¹ В Международния ден на равното заплащане: Пандемията задълбочава разликата в доходите между мъже и жени, КНСБ: <https://knsb-bg.org/index.php/2020/09/18/v-mezhdunarodniya-den-na-ravnoto-zaplasthane-pandemiyata-zadalbochava-razlikata-v-dohodite-mezhdu-mazhe-i-zheni/> (последно достъпен на 21.10.2022)

В тази връзка в Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за 2021-2030 г. и в Националния план за действие за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за периода 2021-2022 г. един от приоритетите е именно борбата с насилието и защита и подкрепа на жертвите.

Законът за защита от домашно насилие урежда правата на лицата, пострадали от домашно насилие, мерките за защита и реда за тяхното налагане.

Данните от възложеното от Министерството на правосъдието през 2022 г. социологическо проучване на нагласите към домашното насилие и Законът за защита от домашното насилие сочат, че ако през 2019 г. домашното насилие е проблем, който често остава в рамките на семейството, то през последните няколко години този проблем надхвърля рамките на семейството. От извършеното проучване се установява, че домашното насилие е разпознато като тема от висока обществена значимост. Всеки 9 от 10 споделят, че домашното насилие е сериозен обществен проблем.

Нараства и броят на издадените заповеди за незабавна защита, като през 2020 г. техният брой е 2 198, а през 2021 г. броят им е 2 290, което означава ръст на случаите, в които е налице пряка, непосредствена или последваща опасност за живота или здравето на пострадалото лице с близо 10%.

Забелязва се и ръст на пострадалите от домашно насилие мъже (спрямо 2020г.), като за 2019 г. техният брой е 384, през 2020 г. – 349, а през 2021 г. – 380. За съжаление обаче, се запазва и високият ръст на случаите с пострадали от домашно насилие жени. По данните на MBP техният брой през 2019 г. е 2 820, през 2020 г. е 2 567, а през 2021 г. броят им вече е 2 816.

Предизвикателства

Бедността и материалните лишения са съществен фактор за ограничаването на достъпа до адекватни и качествени услуги. От друга страна, ограниченият достъп до качествени услуги – не само образователни, но и здравни, социални, жилищни и др., допълнително допринася за затварянето на кръга на бедността и социалното изключване.

Законодателната рамка, отнасяща се до социалното подпомагане също не създава среда, достатъчно благоприятна за преодоляване на бедността, поради неадекватното покритие на гарантирания минимален доход и ниските разходи за социална закрила. Делът на разходите за социална закрила в БВП в България е 18.6% за 2021 г. Въпреки увеличението, този дял остава по-нисък от средното равнище за ЕС – 27 – 26.9%. Миналата година, по време на служебното правителство, се направи изменение на Правилника за прилагане на Закона за социал-

но подпомагане (ППЗСП) с плавна трансформация и преминаване на помощите от ГМД към линия на бедност¹² до 2024 г., които да са не по-малко от 30% от нея, но е необходимо кардиналното решаване на този въпрос с изменение на Закона за социално подпомагане, който бе внесен през май тази година в Народното събрание, но не мина на разглеждане.

Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2030 г. е основният документ, в който са заложили цели, мерки и дейности за намаляване на бедността. Необходим е по-сериозен фокус върху интегрирания подход, подобряване на координацията и сътрудничеството с цел интегрирана подкрепа, включително и за жените и семействата от групи в риск от бедност или социално изключване.

Стратегията по заетостта 2021-2030 г. също идентифицира необходимостта от специален фокус върху родителите, включително самотни и многодетни родители; необходимо е да се подготвят мерки за преодоляване на женската бедност, включващи насърчаване на работодателите да наемат безработни родители с деца, обучение за осъвременяване на знанията и уменията на родители след отпуск за отглеждане на деца и др.

Необходимо е и въвеждането на допълнителни мерки за съвместяване на трудовия и семейния живот и свиване на разликите в заплащането между двата пола, както и координиран подход за справяне с многобройните причини за това. През последните години много правителства укрепиха антидискриминационното законодателство, подобриха достъпа на жени и момичета до образование и обучение и въвеждаха политики за семейството, целящи да гарантират, че всички мъже и жени могат да участват пълноценно в платена работа. Много работодатели въведоха програми и практики, насочени към премахване на дискриминацията и подпомагане на кариерата на жените. Профсъюзите разшириха приоритетите си в процесите на колективно договаряне, за да включат въпроси за баланса между работата и личния живот, които са важни както за майките, така и за бащите, но проблемите в тази насока са все още нерешени. По-доброто разпределение на грижите трябва да се съпровожда от повишаване на престижа на работните места, свързани с полагането на грижи, така че да се постигне напредък с оглед на по-доброто споделяне на времето и труда в домашната и професионалната среда. Това е от съществено значение за осъществяването на напредък по отношение на равенството между половете и борбата със структурните аспекти на бедността сред жените.

¹² С ПМС от август 2021г. линията на бедност в България се определя по методика и е обвързана с данните на EU-SILK на Евростат.

Международно изследване показва, че семейства, които имат дете с увреждания, по-често изпитват големи затруднения да посрещнат своите ежедневни нужди, по-висок процент от майките в такива семейства не ходят на работа и по-висок процент от бащите имат по-малка активност на трудовия пазар. Според данните за България от същото изследване 86.3% от семействата с деца с увреждания в извадката имат затруднения да посрещат ежедневните си разходи; за семейства без деца с увреждания този процент е 59.8%. Ограничените възможности за гъвкава заетост, които засягат възрастните в България в най-висока степен в сравнение с други страни от ЕС, са предпоставка за изключване на родители на деца (най-често жените) с увреждания от пазара на труда и повишен риск от бедност на домакинството. През 2020 г. 39.9% от общия брой на незааетите жени в България в активна възраст не работят поради необходимост да полагат грижи за възрастен или дете с увреждания, в сравнение със средна стойност от 27.3% за ЕС – 27.

От една страна, обществото според наложените стереотипи очаква от жените да поемат отговорността за полагането на грижи и те продължават да посвещават на тези задачи повече часове и дни, отколкото мъжете. Това не само ограничава времето, което могат да отделят за обучение, за преквалификация или за работата си, но и поддържа стереотипните представи, според които участието на жените на пазара на труда е второстепенно в сравнение със семейните им отговорности. По този начин се възпрепятства реализацията им в определени сектори, професии или заемането на определени длъжности. Това води до хоризонтална и вертикална сегрегация на работното

място и до процес, при който неравенството между половете на пазара на труда и неравенството между половете в домакинствата се подхранват взаимно.

Особено важен инструмент в тази посока е предоставянето на качествени социални услуги и улесняване на достъпа до тях. Социалните услуги имат за цел превенция на социалното изключване, гарантиране правата на лицата и подобряване на качеството на техния живот. Също така секторът за социални услуги има сериозен потенциал за разкриването и предлагането на нови работни места, предвид демографските характеристики на населението и очертаващите се социални тенденции.

От съществено значение е да се насърчат структурните промени в управлението и данъчното облагане, както и ефективно да се интегрира принципът на равенство между половете в различните политики.

От друга страна, за да гарантираме равния достъп до основни услуги като здравеопазване, образование и услуги за лицата, нуждаещи се от грижи, трябва да подобрим капацитета на държавите за преразпределяне на ресурсите и да усъвършенстваме функционирането на системите за социална сигурност, които зависят от наличието на достатъчно финансиране.

Ето защо е още по-важно да се интегрира принципът на равенство между половете на всяко едно равнище от бюджетния процес на ЕС, така че приходите и разходите да служат като социални инвестиции за постигане на целите, свързани с равенството между половете, сред които е и борбата с бедността сред жените.

ОБРАЗОВАНИЕТО – ЕФЕКТИВНА ПОЛИТИКА СРЕЩУ БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНОТО ИЗКЛЮЧВАНЕ

Виолета Христодулова

Директор на ОУ „Васил Левски“, с. Рогош

Образованието е най-мощното оръжие, което можете да използвате, за да промените света.

Нелсън Мандела

Образованието е придобиване на знания, умения, ценности, морал, вявания и навици. Училището е основният фокус, когато става въпрос за образование.

Върнете се в ученическите си години – какво означаваше училището за Вас? Хареса ли Ви? Какви бяха върховете и какви бяха спадовете? Всеки преживява образованието по различен начин, но то е фундаментално за нашето развитие, не мислите ли?

Когато разглеждаме значението на образованието, трябва да признаем, че **образованието е нещо повече от седене в класната стая и получаване на знания**. Училището предоставя на своите ученици не само възможността да се образуват, но това е и мястото, където те се учат да се социализират, да взаимодействат с другите и да развиват умения, които не е задължително да бъдат преподавани в класната стая.

Образованието обикновено се разглежда като един от стълбовете в основата на обществото, който носи икономическо богатство, социален просперитет и политическа стабилност. Икономическият и социален статус зависи от образованието на човек, защото допринася за индивидуалните способности за управление на качеството на живот. Тъй като образованието развива икономиката и обществото на страната, правото на образование е признато от ООН и е заложено в Конституцията ни. Всъщност според Конвенцията на ООН за правата на детето, която и България е подписала, държавите страни трябва да признаят правото на детето на образование.

Ангажиментът към подобряване на образованието е в основата на последователните законодателни реформи.

През 2015 г. законодателството в сферата на образованието се променя коренно. Народното събрание при-

ема изцяло нов Закон за предучилищното и училищното образование със заявка да „подреди“ и уреди добре законово целия образователен процес. Много са причините, които налагат приемането на новия закон: действащият Закон за народната просвета (ЗНП) е приет през 1991 г. и оттогава е изменян и допълван повече от 20 пъти. Той съдържа оскъдна уредба и оставя основни обществени отношения да бъдат уредени на подзаконово ниво. Динамичните промени в обществените отношения през последните години, бурното навлизане на информационните и комуникационните технологии в човешкия живот поставят нови предизвикателства пред традиционните образователни модели и традиционните форми на общуване.

В този смисъл постепенно надделява мнението, че е необходимо предефиниране на целите на българското предучилищно и училищно образование.

Необходимостта от нов закон произтича и от факта, че действащата до този момент нормативна уредба не поставя ясно и категорично фокуса върху развитието на личността на детето и ученика, с неговата автономност и свобода на избор, право на личен стремеж към преуспяване и благоденствие, принадлежност, участие и отговорност към множество общности и групи едновременно. Новият Закон за предучилищното и училищното образование цели да се преодолеят основните предизвикателства, които съвременното общество поставя пред българското образование. Основната цел на образованието вече не може да бъде механичното усвояване и възпроизвеждане на готови масиви от знания. В информационния век, в обществото на знанието, основната цел на образованието трябва да бъде развитието на умения за сложното боравене с постоянно променяща се информация и **усвояване на методи на учене, на ключови компетентности и нагласа за учене през целия живот.**

В Закона образованието ясно и категорично е дефинирано като национален приоритет чрез новото разбиране за образователните стандарти с акцент върху постигането на целите и резултатите – съвкупност от задължителни изисквания за резултатите в

системата на предучилищното и училищното образование, както и за условията и процесите за тяхното постигане. Реализирането на качествено нов процес в българското образование е ключов момент в новия закон, в който е залегнало регламентирането на приобщаващото образование като неизменна част от правото на образование – процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или на всеки ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването, и в същото време създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността – важно е всяко дете и всеки ученик.

Създаването на нов вид училище – обединено (от I до X клас), се явява важен фактор за превенцията на ранно отпадане от образователната система. **В тези училища на учениците се дава възможност да завършат първи гимназиален етап в родното си място, което е важно за ученици от малки населени места или за тези, чиито семейства са в затруднено финансово положение.** Тези училища могат да осигуряват и професионална подготовка – така учениците ще могат да придобият квалификация по част от професия, а за професии с I степен на професионална квалификация – и придобиване на професионална квалификация. Съществен момент в новия Закон е и уреждането на обществени отношения, свързани с възможностите за валидиране на компетентности (за лица, навършили 16 години, които нямат придобито основно или средно образование) в неформалното обучение и учене като част от широкоразбиращия образователен процес. Оптимизира се самостоятелната и индивидуалната форма на обучение, развива се дистанционната форма на обучение и се въвежда комбинирана форма на обучение. **Целта е: повече възможности за достъп на различни категории лица до образование и превенция на отпадането и ранното напускане.**

Очакванията са прилагането на Закона да отговори на очакванията и на участниците в системата, и на обществото за по-качествен и пълноценен образователно-възпитателен процес, като гарантира достъпа до образование и намаляване на броя на необхванатите и отпаднали ученици; да осигури подкрепа на личностното и индивидуално развитие на всяко дете и ученик; да въведе нова образователна структура и да повиши качеството на образованието.

Може ли образованието да се счита за решение на проблема с неравенството?

Разбира се!

Въздействието на доброто образование върху шансовете в живота, особено по отношение на увеличаване на човешкия капитал и способността да бъдем икономически конкурентоспособни на пазара на труда, не трябва да се подценява.

Образованието „сребърен куршум“ ли е?¹³

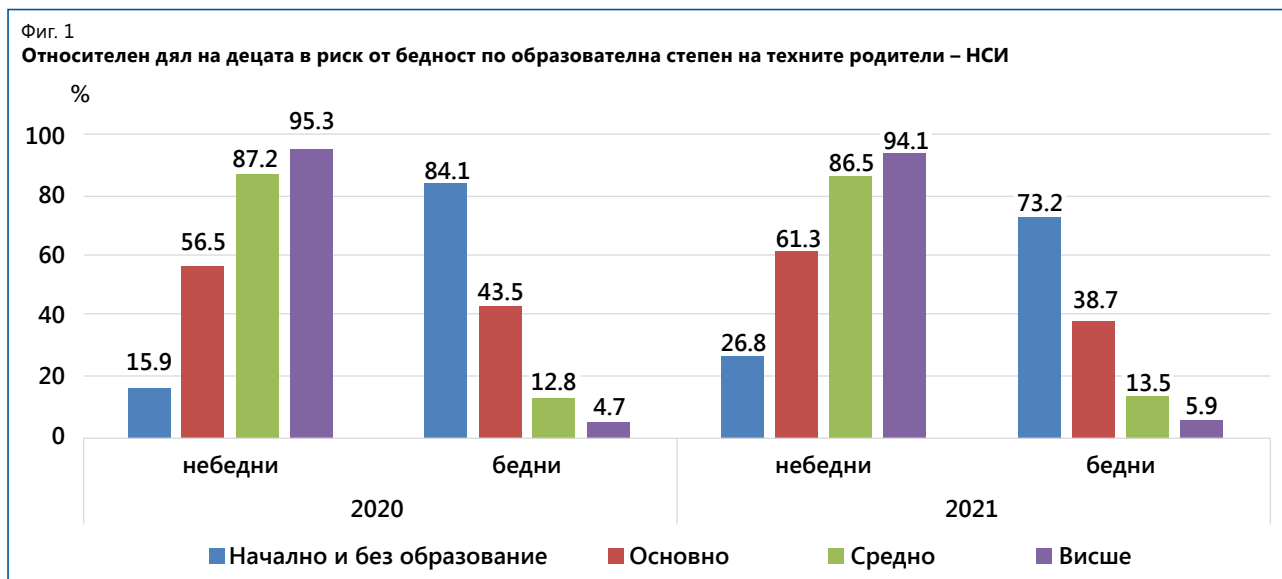
Процесът на обучение и образование играе критична роля по отношение на уменията и когнитивното развитие както на лично, така и на социално ниво.

Ето защо образованието се смята за жизненоважно и може би е „сребърният куршум“ в битката за намаляване на неравенството, достъпът до образование трябва да бъде основно право. А училищата трябва да се разглеждат като фундаментално жизненоважни места. Нещо повече, към учителите трябва да се отнасят с най-голямо уважение и да им се плаща добре за жизненоважната роля, която играят в обучението на децата не само със знания, но и с житейски умения.

Докато образованието обикновено се смята за дейност, която се извършва в училища, колежи и университети, има аргумент, че по-широко определение може да вземе предвид професионалното обучение като това, което се случва на работното място, както и непрофесионалното обучение като възрастни или т.нар. „учене през целия живот“. Образователната степен и професията на родителите са важен фактор за бъдещото развитие на децата. Подпомагането на млади хора от домакинства с ниски доходи да достигнат високи нива на способности на училищно ниво – това трябва да стане ключова цел на образователната политика. По данни на НСИ по-високото образователно равнище дава възможност за по-широк достъп до пазара на труда и съответно до по-високо заплащане. През 2021 г. седем от десет деца (73.2%), чиито родители са с начално или без образование, живеят в бедност. Приблизително 12 пъти по-малко, или 5.9%, са децата, чиито родители са с висше образование и живеят в риск от бедност. Рискът от бедност при децата в домакинства с родители със средно образование е два пъти по-висок от този при децата с родители с висше образование.

¹³ Цитатът е от епизод на „Западното крило“, в който Сам Сиборн казва следното:

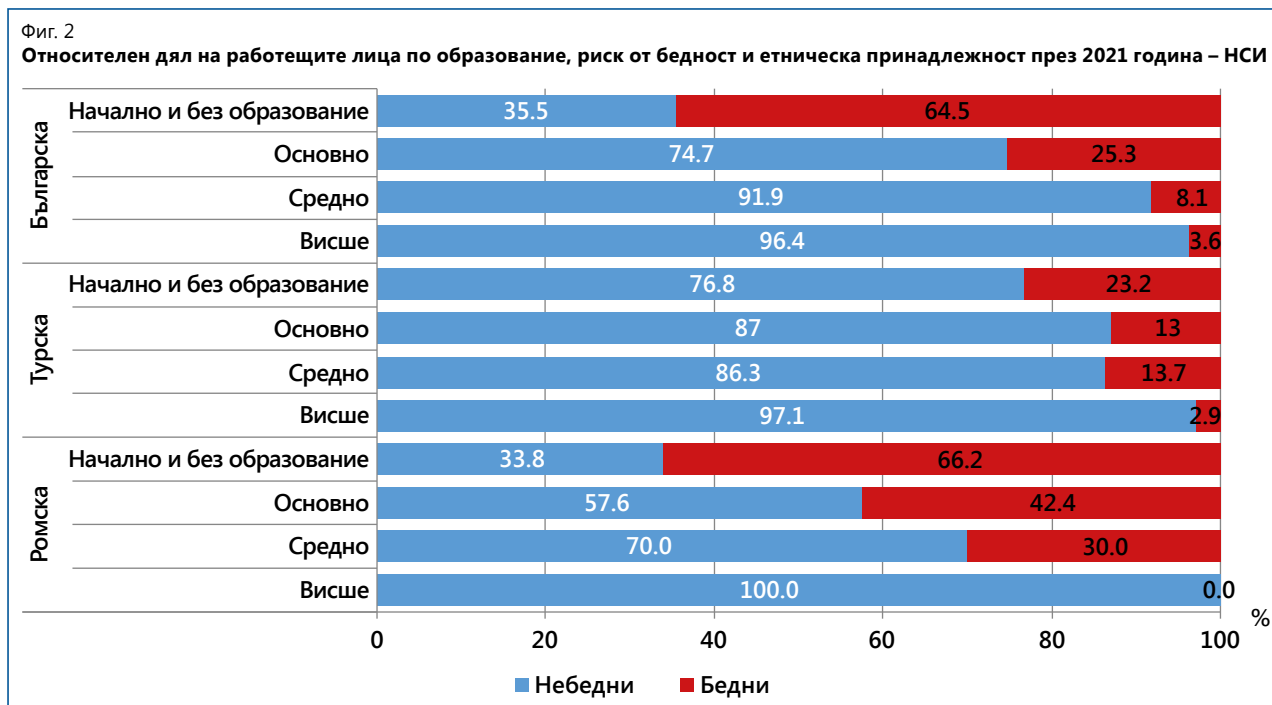
„Образованието е сребърният куршум. Образованието е всичко. Не се нуждаем от малки промени, имаме нужда от гигантски, монументални промени. Училищата трябва да са дворци. Конкуренцията за най-добрите учители трябва да бъде жестока; те трябва да получават шестцифрени заплати. Училищата трябва да бъдат невероятно скъпи за правителството и абсолютно безплатни за гражданите точно както националната отбрана.“

Сред основните причини за бедността сред жените в определени групи е и ранното отпадане от училище, следствие от ранните бракове и раждания. Това предопределя и по-нататъшния им живот. Те остават изолирани поради липса на социални и професионални умения и са ориентирани към нископлатени сфери на заетост, а в повечето случаи са и в невъзможност за участие на пазара на труда.

Образователното равнище оказва силно влияние върху риска от бедност, независимо от етническата

принадлежност – с нарастване на образователното ниво рискът от бедност за работещите лица намалява. Рискът от бедност за лицата с начално и без образование е 18 пъти по-висок в сравнение с риска от бедност при лицата с висше образование за българската етническа група и 8 пъти за турската етническа група. При лицата, определили се като роми – близо две трети от лицата с начално и без образование са бедни, докато при лицата с висше образование няма нито един беден.

Бедността при жените е пряко свързана с липсата на икономически възможности, на достъп до икономически ресурси, достъп до образование.

През 2019 г. ЮНЕСКО излиза със стряскащи цифри: 132 милиона момичета по света не ходят на училище.

Две трети от 750-те милиона възрастни без основни умения за грамотност са жени. И само 1% от най-бедните момичета в страните с ниски доходи ще завършат средно образование. В 28 страни, предимно с високи доходи, 70% от учителите в прогимназиалния етап са жени, но жените представляват само 53%

от главните учители. Извън училището продължават да съществуват неравни възможности с технически и професионални програми, които остават мъжки бастиони. Само една четвърт от записаните в програмите по инженерство и информационни и комуникационни технологии са жени. В страни, в които нивото на общо образование и професионална подготовка на жените и мъжете са сходни, в някои сектори поради икономическите трансформации през последното десетилетие силно се е увеличила или безработицата при жените, или несигурният характер на тяхната заетост. Следователно делът на жените сред бедните се е увеличил. Жените в страните, в които момичетата напускат образователната система рано, без никаква квалификация, са сред най-уязвимите на пазара на труда. В страни с икономики в преход и в други страни, претърпели фундаментални политически, икономически и социални трансформации, тези трансформации често водят до намаляване на доходите на жените или до лишаване им от такива.

Половите стереотипи в образованието могат да доведат и до професионална сегрегация, основана на пола. Ако жените не избират определена професия, това може да се основава на начина, по който те са социализирани от ранна възраст, или защото съществуват бариери за навлизане в тази професия. Например липсата на жени, които навлизат в науката, се дължи отчасти на това, че момичетата не са насърчавани (доклад на ОИСР)¹⁴. Жените са недостатъчно представени в предметните области на STEM (наука, технологии, инженерство и математика), в които в момента те представляват едва 19% от студентите в страните от ОИСР. Освен това жените, които започват работа в областта на технологиите, са два пъти по-склонни от мъжете да ги напуснат. Това показва разделението между половете между секторите на работната сила и разкрива половата принадлежност на различните предмети, изучавани в училище, като предметите STEM се считат за по-пространствени и логични и следователно по-подходящи за мъжете.

Липсата на женски модели за подражание в тази област, съчетана с липсата на увереност, означава, че жените не са склонни да навлязат в сфера, в която доминират мъжете. Това представлява допълнителен проблем за бъдещето в свят на цифрова трансформация, тъй като бъдещите работни места ще бъдат в областта на технологиите, което води до възможността за влошаване на равенството между половете, ако тази тенденция не бъде променена. И тъй като се очертава тези професии да бъдат сред високо заплатените на пазара на труда, това разделение ще увеличи още повече разликата в заплащането на мъжете и жените.

Промяната изисква ускорена политическа воля, иновации и стратегически инвестиции в подходи, насочени към структурните бариери и първопричините за неравенствата между половете, включително дискриминационни социални норми, нагласи и практики. В този смисъл повдигането от страна на Българското председателство на Съвета на ЕС през 2018 г. на темата за „Жените в цифровия свят“ бе положителна стъпка към поставяне във фокуса на обществения дебат подобряването на конкурентоспособността на ИТ компаниите, увеличаване броя на жените в технологиите и инженерните специалности, стимулиране на кариерното им развитие, подобряване на научните изследвания в областта. Трябва да се работи в посока насърчаването на равенството между половете във всички аспекти: от предоставянето на образование до успешната професионална реализация. Установено е, че образованието на момичетата носи не само индивидуални, но и по-широки обществени ползи. Когато момичетата са образовани, животът им, животът на техните деца, семейства, общности и държави се подобряват. Здравните, образователните, социалните, икономическите и лидерските перспективи се увеличават, докато уязвимостта към бедност, болести, експлоатация и насилие намалява.

И да, образованието всъщност е „сребърният куршум“.

¹⁴ Gender Equality, OECD: <https://www.oecd.org/gender/data/> (последно достъпен на 21.10.2022)

5

РАВНОПОСТАВЕНОСТ НА ПАЗАРА НА ТРУДА. НЕ ДАЛИ, А КОГА И КАК?

Александра Берданкова

Координатор, Обединение на жените
социалистки в БСП – област Пловдив

Равенството между половете означава равно уважение, права и възможности за всички, еднакъв достъп до възможности, ресурси, способност да се участва във вземането на решения във всички сектори на нашия социален, икономически и политически живот. На пръв поглед това изглежда доста очевидно и ясно и може дори да изглежда вече постигнато, но за да разберем напълно реалностите, трябва да отворим очи и да видим цялата картина. Все още пред обществото ни стоят темите за дискриминация, полови стереотипи, различен достъп до образование, медийно третиране, социални политики и неравенство в заплащането, сексизъм и тормоз. А това означава, че въпреки повече от век активности в посока преодоляване на неравнопоставеността, равенството между половете е все още тема за дискусии и нови решения.

Причини за разликата в заплащането на жените и мъжете

Причините за разликата в заплащането на жените и мъжете са множество и разнообразни и включват влияния от обществото, правителствени политики, организационни политики и индивидуални избори, направени с оглед на социалните норми и очаквания.

Те включват:

- отпуск за майчинство и вследствие на това – загуба на умения, което възпрепятства напредъка в кариерата;
- семейни отговорности, които оказват влияние върху кариерното развитие;
- по-честата заетост на жените на непълно работно време, което обикновено е по-ниско платено от работата на пълен работен ден;
- професионална сегрегация, при която жените са непропорционално представени в по-нископлатени професии;
- вертикална сегрегация, при която мъжете са непропорционално представени на по-високо платени позиции;
- подценяване на женския труд (и следователно по-ниско заплащане);

- дискриминация при заплащането, която може да е резултат от пряка дискриминация – заплащането на жените да е по-малко, защото е жена, или непряка – която може да е резултат от подценяването на работата, която обикновено се извършва от жени.

Към днешна дата отчитането на разликата в заплащането на жените и мъжете не е довело до значителни подобрения. Данните сочат, че разликите в заплащането остават и намаляват с много бавни темпове.

Никое общество не е свободно от дискриминация, а дискриминацията при заетостта и професиите е универсално и постоянно развиващо се явление. Разликите в начина на живот са свързани с предположенията за интерфейса „работа – дом“. Предполага се, че жените са по-склонни да бъдат тези, които полагат грижи в дома и следователно е по-вероятно да отсъстват от работа, често в кратки срокове, за да се грижат за деца, или да бъдат по-малко ангажирани с работата поради семейните си отговорности. Това може да доведе и до дискриминация по отношение на повишения в работата или надграждащо обучение. Дискриминирането на основа на тези предположения е против закона, но доказателствата сочат, че то все още преобладава, особено по отношение на бременността и майчинството.

Много от свързаните с пола роли трябва да бъдат поставени в техния културен контекст и могат да се променят с времето. В контекста на работното място ролите, свързани с пола, водят до това, че определени професии се възприемат като по-подходящи за мъжете или жените, което води до неравни резултати. Неравенството между половете на работното място вероятно е един от най-познатите контексти за разпознаване на неравнопоставеността между половете, тъй като е сравнително по-регулиран аспект от живота ни, отколкото дома или обществото като цяло. След образованието, равните права на труд осигуряват едно от ключовите средства за постигане на независимост, икономическа сигурност и благополучие, професионален и обществен статус, чувство за професионално постижение и личностно израстване.

Разбираме ли предизвикателствата пред нас?

Разбирането на неравенството на работното място ни сблъсква с една от най-популярните метафори – тази за стъкления таван. Метафора, която подсказва, че има някаква бариера, която пречи на жените да достигнат пълния си потенциал или да достигнат до висшите ешелони на организациите, в които работят. Идеята за „стъкло“ предполага, че не става дума за политика, правила или практика, които казват, че на жените не им е позволено да излизат отвъд тези позиции, а по-скоро за прозрачна бариера. Бариера, която ни позволява да видим какво има отвъд, но не и да преминем през нея. Интересно е, че след метафората за стъкления таван се появяват цял набор от такива, които говорят за различни видове неравенство между половете на работното място. Като например „стъкленият ескалатор“. Тук става дума за относително прозрачни неравенства на работното място, но ескалаторът се фокусира върху това, което се случва с мъжете. Действието на „стъкления ескалатор“ поставя темата за положението на мъжете в доминирани от жени професии, в които те вместо да се изправят пред нещо като еквивалент на „стъклен таван“, получават тласък към върха.

И още една свързана концепция – „спукан тръбопровод“¹⁵, която се използва, за да се обясни защо жените, които навлизат в дадена професия, не напредват до високи позиции. Това е особено забележимо в случаите, когато в образованието и в ранните професионални години има равнопоставеност на половете, но на по-късен етап доказателствата сочат, че жените са склонни да напускат професията в непропорционално по-висок процент от мъжете, което води до по-малко жени, заемащи по-високи позиции. В науката има специфични етапи от кариерата, за които се твърди, че влияят на това – като например по-малкият брой жени, получаващи субсидии за научни изследвания¹⁶. Ярък пример за това явление са информационните и комуникационни технологии. Това е сектор с нисък процент на работещи в него жени, дължащ се главно на лошо равновесие между професионалния и личния живот, организационни ограничения и среда, в която преобладават мъжете. Допълнително доказателство колко губят компаниите от тази неравнопоставеност е фактът, че годишната загуба на производителност за европейската икономика, дължаща се на това, че жените напускат работата си в областта на цифровите технологии, за да останат без заетост, възлиза на 16,1 милиарда евро.

„Пропаст в увереността“. Интересното за нея е, че дори успешните жени, които често изглеждат увере-

ни, могат да станат нейна жертва. Разбира се, мъжете също могат да изпитват липса на увереност, но доказателствата сочат, че жените са по-склонни да бъдат неуверени, особено в началото на кариерата си. Това от своя страна може да създаде впечатлението, че те са по-малко способни и компетентни или да създаде това усещане у самите жени, което означава, че е по-малко вероятно да оценят способностите си, да се възползват от съществуващите възможности и да договорят подходящо признание за работата си в сравнение с мъжете. Разликата в самоувереността се свързва и с намалената склонност за преговори, включително и с намалена вероятност за договаряне на работна заплата. Това, от своя страна, води и до намалената вероятност за поемане или очакване за постигане на лидерски роли, което означава, че е по-малко вероятно жените да бъдат на позиции с власт и влияние¹⁷.

Необходимостта от постигане на „съвършенство“ (или стремеж към него), вместо да бъдат уверени, че са „достатъчно добри“. Тенденцията жените да бъдат уверени, че могат да свършат 100% от работата, преди да кандидатстват за нея (в сравнение с мъжете, които се задоволяват да изпълнят 60% на критериите).

Липса на подкрепа. По-голям риск след майчинство да не могат да се присъединят отново към професията (напр. загуба на умения). Риск от изключване и изолация и „невписване“.

Заблуда за свободата. Сред факторите, които оказват влияние върху равнопоставеността са избор (когато жените избират да излязат от професията) и бариери (като дискриминация). Но аргументите за „избор“ са по-сложни и предполагат, че жените са свободни да решават кое е правилно за тях и за семейството им. Изборите се правят в контекста на структурите на държавата, включвайки и обществените нагласи и очаквания. Например достъпна възможност за отглеждане на децата и стереотипите, че отглеждането на деца е „женска работа“ влияе върху „свободния избор“. С други думи, както аргументите за „избор“, така и бариерите изискват особено внимание.

Професионалната сегрегация не води само до разлики в избора на работа, но и до статуса на тези професии. Според Международния доклад за неравенството между половете от 2021 на Световния икономически форум¹⁸, проследяващ неравенството между половете, още едно поколение жени трябва да чака равенство между половете, тъй като към ос-

¹⁵ Проучване на Комисията, озаглавено „Жените в ерата на цифровите технологии“, 2018 г.

¹⁶ Leaky pipeline for women scientists dries up after they win first big grant, Nature: <https://www.nature.com/articles/d41586-018-05759-w> (последно достъпен на 21.10.2022)

¹⁷ Ambition and gender at work, The Institute of Leadership and management: <https://www.institutelm.com/resourceLibrary/ambition-and-gender-at-work.html> (последно достъпен на 21.10.2022)

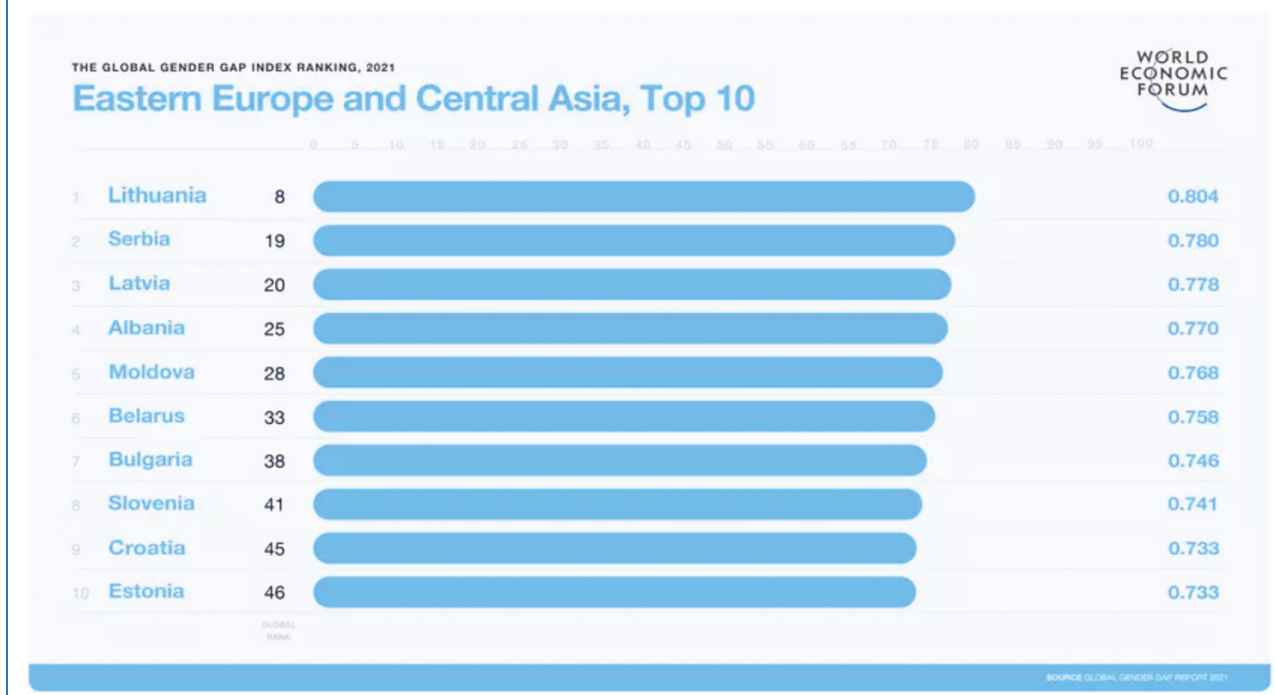
¹⁸ Global Gender Gap Report 2021, World Economic Forum: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021/> (последно достъпен на 21.10.2022)

таващото време се добавят допълнителни 36 години за премахване на разликата между половете. Пропастта леко се свива в сравнение с 2020 г., но все пак ще са необходими още 267 години, за да се затвори. Бавният напредък, наблюдаван при преодоляването на разликата между икономическото участие и възможностите, е резултат от две противоположни тенденции. От една страна, делът на жените сред квалифицираните специалисти продължава да нараства, както и напредъкът към равенство в заплащането,

макар и с по-бавни темпове. От друга страна, общите различия в доходите все още са само частично преодоляни и има постоянна липса на жени на ръководни позиции, като жените представляват едва 27% от всички мениджърски позиции. Освен това наличните данни за изданието на доклада от 2021 г. все още не отразяват напълно въздействието на пандемията. Следователно в световен мащаб икономическата разлика между половете може да бъде между 1% и 4% по-голяма от отчетената.

Фиг. 1

Глобален индекс на неравенството между половете
Източна Европа и Централна Азия

Данните ясно говорят, че България е сред страните, в които женската бедност не е мит. През 2021 г. 31.7% от българите, или 2 193.5 лица, са били в риск от бедност и социално изключване. Бедността при жените е 33.9% или просто казано над 1 209 000 български жени са в риск от социално изключване по този показател. За сравнение – мъжете са 29%. На второ място, според изследването на НСИ бедността засяга всяко второ домакинство с едно лице (жена) и това са 48.6%. Сред едночленните домакинства рискът от бедност при жените е с 13.9 процентни пункта по-висок, отколкото при мъжете. В областите Русе, Кюстендил, Разград, Ямбол, София, София (столица), Сливен, Перник, Търговище, Смолян и Плевен относителният дял на жените, живеещи в риск от бедност, е по-голям с повече от 5 процентни пункта спрямо относителния дял на мъжете.¹⁹

На какво се дължи този факт?

Изследванията сочат, че е последица от значително по-ниските трудови доходи и по-неблагоприятните позиции на работното място за жените, в сравнение с мъжете. Жените са по-уязвими и заради достъпа до пазара на труд, разделението на платения и домашен труд, управлението на ресурсите, икономическите възможности и участието във властта и политическите права и свободи.

През 2020 г. с промени в Кодекса на труда бяха увеличени допустимите часове извънреден труд от 150 на 300 часа. За съжаление, това не означава по-големи възнаграждения и заплати, а по-голям риск за здравето на работещите и по-ниска ефективност. Тази промяна даде възможност на бизнеса абсолютно законно да увеличи работния ден на 9 часа. Работната седмица до 56 часа, а междуседмичната почивка – 36 часа, а в някои случаи тя може да бъде по-малка и от 24 часа. С направените промени представата ни за дневна и седмична продължителност на работното време коренно се промени. Тази промяна има тежки последствия за работещите, техните семейства и обществото, тъй като все повече се развива грани-

¹⁹ Индикатори за бедност и социално включване общо за страната, НСИ: <https://www.nsi.bg/bg> (последно достъпен на 21.10.2022)

цата между работно и свободно време. За работещите жени тази промяна има няколко измерения. Част от тях са пряко зависими и от семейното положение. Човек със семейни задължения, който трябва да се съобразява с работното време на детските заведения и училищата, с времето за сън на децата си, или пък човек, който се грижи за възрастен вкъщи, трудно ще успее да отговори на изискването за извънреден труд. Изследване на пазара на труда от 2018 г. сочи, че близо 12% от наетите жени работят повече от 40 часа седмично. За жените, които срещат трудности да балансираме между платения труд и неплатените домашни задължения, интензивността на работата може да доведе до изключването им от пазара на труда или да ги изтласка към почасова работа. Това, от своя страна, ще доведе до увеличение на т.нар. „женска бедност“. Увеличението на извънредния труд ще доведе до експлоатацията на женския труд в силно феминизирани професии, като пример ще дам шивашките предприятия (за условията, в които е алармирано многократно). Трудът ще се увеличи, но при същото мизерно заплащане. Направената промяна може да бъде използвана от работодатели, за да притискат

служителки, включително и такива, които са възпрепятствани заради КОВИД-19 (който усили натиска върху жените допълнително) да се върнат на работното си място, но които законът пази от уволнение.

Посочената по-горе статистика на пръв поглед говори положително за процесите в страната ни.

Но извън това имаме ли разбиране на проблема като общество? Какво прави държавата? И какво трябва да направи?

Нужни са ясни и реални промени в законодателството на страната, в модела на корпоративната социална отговорност. Защото политиката не трябва просто да дава възможност на хората днес, а да могат да разчитат на нея и в бъдеще. По-голямата част от законодателството в социалната сфера се фокусира върху защита правата на личността срещу пряка, комбинирана или непряка дискриминация. Нужна е политика за разработване и гарантиране на държавно финансиране на конкретни мерки за борба срещу бедността сред жените. Нужна е и политика за справедливостта!

6

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТЕМА „БЕДНОСТ И БЕЗРАБОТИЦА ПРИ ЖЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ“

Резултатите от анкетата, която ви представяме, не претендират да са представителни поради малката извадка, но считаме, че са отправна точка за размисъл по темата „Бедност сред жените“, познаването на проблема и осъзнаване ролята на институциите в неговото разрешаване.

Анкетирането е извършено изцяло онлайн, с участието на 300 респонденти, представители на Обединението на жените социалистки, на неправителствени организации и други участници на случаен принцип, проведено в периода април – май 2022 г. Считаме, че един от съществените недостатъци на анкетата е ниската представителност на мъжете сред анкетираните – 15%. А от друга страна, и това, че по-голямата част от анкетираните са с висше образование – 74%. Възрастово най-малък е броят на участниците под 25

години – 6%, както и на тези над 66 години (имайки предвид това, че анкетирането е изцяло онлайн) – 7%. Респондентите отговаряха анонимно на 12 въпроса, два от тях с възможност да се отговори по преценка на анкетирания. Въпреки че голяма част от тях не са се възползвали от тази възможност, отговорите, които ще видите по-долу, дават още един поглед върху темата за стереотипите в образованието и равнопоставеността на пазара на труда.

На въпрос № 6 „Според Вас в България съществува ли „феминизация на бедността?“ (бедност, която засяга жените)?“ отговорилите с „не“ и „не мога да преценя“ не попълваха отговори на въпрос № 8, отнасящ се до причините, водещи до повишаването на степента на „феминизация на бедността“.

Фиг. 1

Какво е Вашето разбиране за бедност (посочете най-много две от твърденията)?

С въпрос № 1 попитахме коя от дефинициите за „бедност“ е най-близо до личното мнение на респондентите, кое е това, което според тях е основният проблем, като аспекти на бедността посочихме достъпа до различни услуги – заетост, здравни, образователни и социални услуги, качеството на жилищна-

та среда и др. Прави впечатление ниският процент на отговорилите, които считат, че един от аспектите на бедността е „опасна среда“. Посочилите два отговора в над 60% асоциират бедността с липсата на доходи и ресурси за устойчив поминък с глад и недохранване, а около 40% с влошен здравен статус.

Фиг. 2

Считате ли, че съществуват неравенства в заплащането по пол?

Фиг. 3

Кои според Вас са ключовите фактори, водещи до разлики в заплащането по пол (посочете най-много две от твърденията)?

В анкетата този въпрос бе с възможност респондентите да дадат и свободен отговор. Въпреки че това са само три отговора, в голямата си част твърденията, отбелязани в тях, въпреки отричането, дават знак за съществуването в обществото ни все още на стереотипи от рода на „мъжете са по-добри професионалисти от жените“, „нормално е управленските позиции да се заемат от мъже“ и „жените са слабия пол“.

- ✓ „Жените имат по-ниска професионална квалификация“ – 1 отговор;
- ✓ „Причините са системни и структурни и не са свързани с горните твърдения, част от които са стереотипи.“ – 1 отговор;
- ✓ „Не смятам, че конкретно за България е налице разлика в заплащането спрямо пола на лицето. Дори да съществувал този дискриминационен коректив, то в днешно време не мисля, че е налице. Разбира се, има обективна невъзможност при определени професии, които няма как или не бива да бъдат работени от представителите на нежния пол, най-вече заради техния по-крехък и издръжлив организъм.“ – 1 отговор.

Най-висок е процентът на лицата, отговорили, че основен проблем са психологическите фактори, които влияят за реалната оценка на труда на жените – 20%. Приблизително толкова са и тези, посочили като фактор в разликата в заплащането по пол

традициите и стереотипите, влияещи на избора на образование - 19%. Това затвърждаване на устойчивите полови стереотипи и йерархията на половете на по-късен етап от живота на всеки човек продължава да бъде пречка пред равенството между половете на пазарите на труда.

Близо 36% (общо) са респондентите, за които основна пречка, водеща до различия в заплащането на труда са: трудно балансиране на работата и семейните задължения от страна на жените; забавяне на кариерното развитие поради прекъсване на трудовия живот и период на адаптация. Жените извършват по-голямата част от неплатената (грижа) работа в семейството, майчинството често има отрицателно въздействие върху разликите в заплащането на половете и напредъка в кариерата. В следващите въпроси има и конкретни отговори как би могло да се преодолее това неравенство.

Отговор „жените работят по-малко от мъжете“ и „жените са по-малко ефективни на работното си място“ са дали съответно 2,5% и 2,6% от отговорилите в анкетата

За отбелязване е, че само 5 % считат, че в страната ни няма разлики в заплащането по пол, което ще забележим и в 6-ти въпрос на анкетата, касаещ съществуването на „женска бедност“.

Фиг. 4

Трябва ли работодателите да бъдат задължени да плащат на мъжете и жените една и съща заплата за една и съща работа?

Едва 3% са респондентите, които поддържат твърдението, че разликата в заплащането на двата пола е

мит. За отбелязване е, че това са отговори на жени с висше образование и с висок личен доход.

Фиг. 5

Как оценявате риска от изпадане в бедност за жените и мъжете?

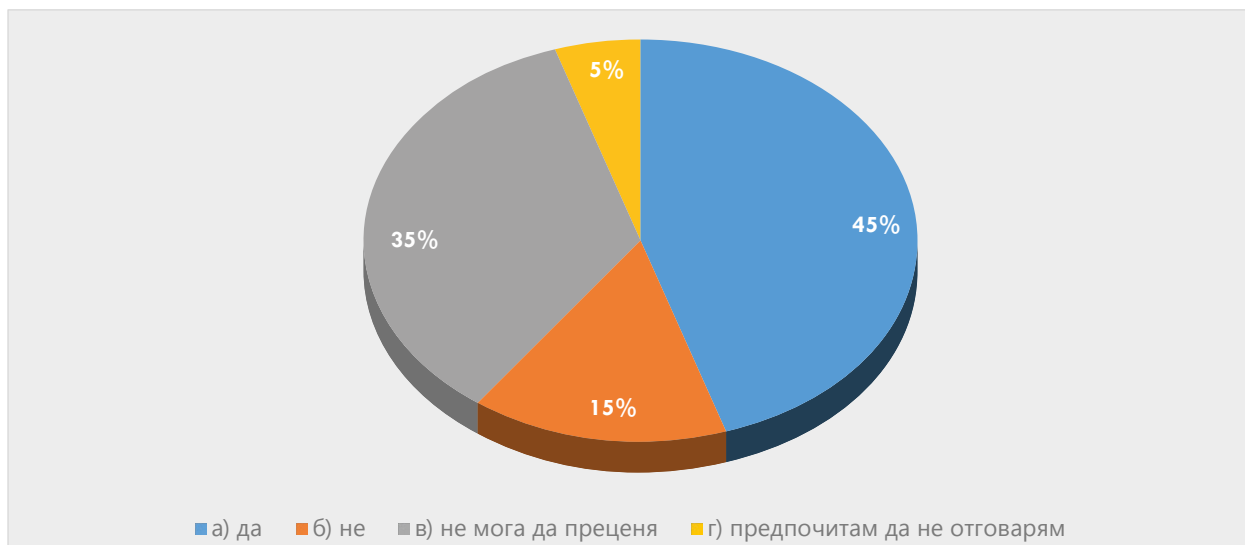
Отговорите на този въпрос се потвърдиха и от изследване на НСИ, публикувано на 29 април 2022 г., отнасящо се до равнището и структурата на бедността и социалната изолация в България – сред едночленните домакинства рискът от бедност при жените е с 13.9 процентни пункта по-висок отколкото при мъжете. Ако в домакинството живее едно лице над 65 години, рискът от бедност е с 31.8 процентни пункта по-висок от домакинство, в което живее едно лице под 65 години. Факт е, че възрастните жени (особено тези на възраст над 65 години) са изложени на най-голям риск от бедност и често получават

пенсии малко над минималната. Това се дължи на няколко фактора – разликата в заплащането, както и това, че жените по-често се съгласяват да работят без реално възнаграждение и без социални осигуровки. По данни на НОИ²⁰ за 2021 г. пенсионерите в страната са малко над 2 милиона, а от тях 839 000 са мъже, а 1 219 000 – жени. В границите на минималната пенсия за стаж 72% от жените са взимали такава, при 42% от мъжете. При пенсиите между 500 лв. и 600 лв. мъжете са с близо 30% повече от жените. При пенсиите между 600 лв. и 700 лв. мъжете са с 54% повече от жените.

²⁰ Пенсии – Статистика, НСИ: <https://www.nssi.bg/publikacii/statistika/pensii-statistika/> (последно достъпен на 21.10.2022)

Фиг. 6

Според Вас в България съществува ли „феминизация на бедността“ (бедност, която засяга жените)?

Почти равен е делът на отговорилите положително и тези, според които такъв проблем не съществува или не успяват да го идентифицират.

Над 70% от отговорилите с „не“ и „не мога да преценя“ в Демографския блок, в частта за личен месечен доход, са отбелязали, че имат доход от 1000 до 2000 лв.

и такъв от 2000 – 3000 лв., а над 60% от тях са жители на столицата или на областен град.

Положителен отговор са дали предимно лица с доход до 1000 лева, под и до минимална работна заплата и във възрастовия диапазон от 36 – 45 години.

Фиг. 7

Според Вас повишаването на степента на „феминизация на бедността“ е в резултат на (могат да се отбележат до два отговора):

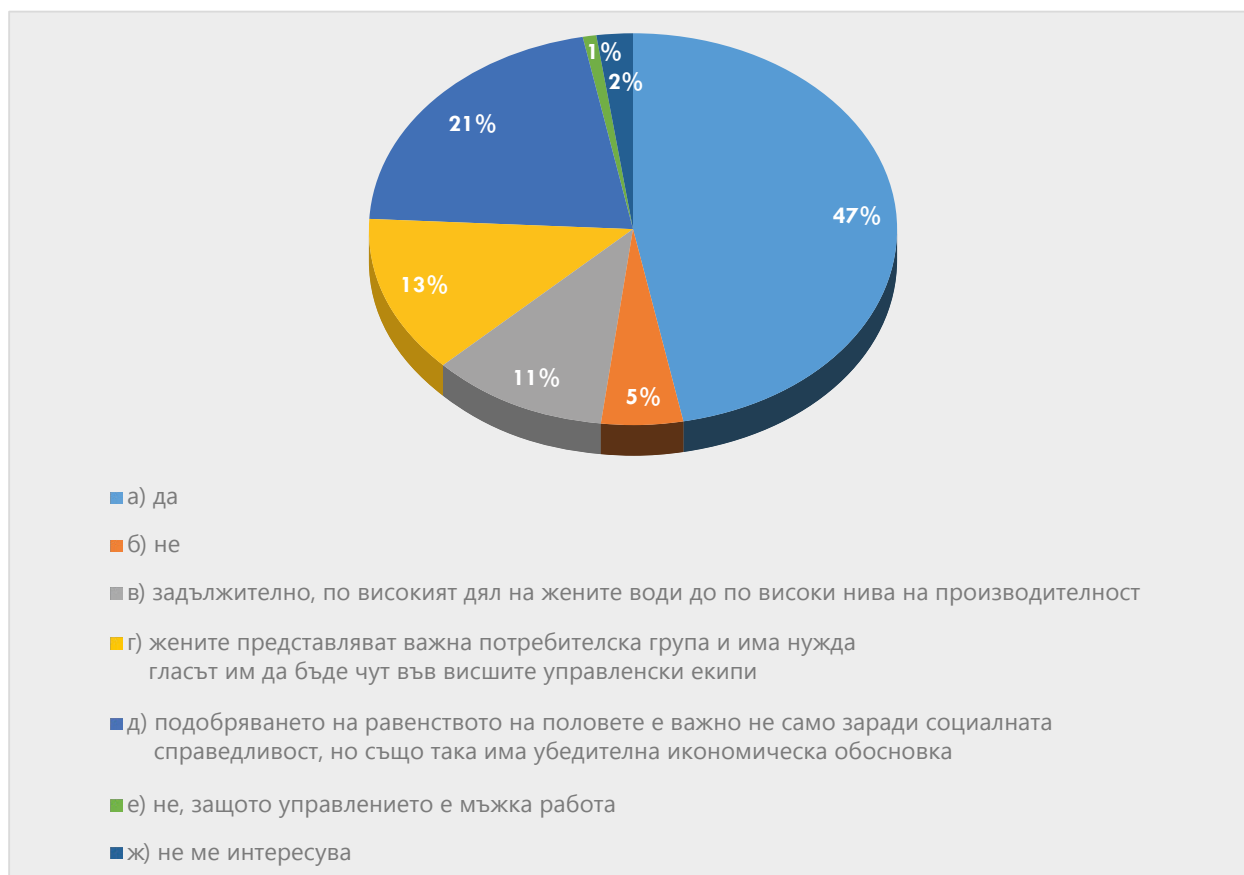

40% е достатъчно висок резултат за феминизацията на бедността, следствие на промяната в семейния статус и нарастващия брой на жените глава на семейство. Като прибавим към тях и 21% от отговорите, че бедността се свързва и с грижата, която жените полагат за деца и възрастни, ситуацията не изглежда никак добра. Трудността да се балансира между платения труд и неплатените домашни задължения, както и интензивността на труда водят до изключва-

нето им от пазара на труда, изтласкване към почасова работа, към нископлатени сектори. Последица са значително по-ниските трудови доходи и по-неблагоприятните позиции на работното място за жените в сравнение с мъжете. Жените са по-уязвими и заради достъпа до пазара на труд, разделението на платения и домашен труд, икономическите възможности и управлението на ресурсите. Това от своя страна води до увеличение на женската бедност.

Фиг. 8

Според Вас трябва ли да има програми, които да насърчават участието на жените в управлението (политика, икономика, частен сектор)?

Политиката за намаляване на бедността би трябвало да се реализира не само чрез социалната политика, но и чрез политики за равнопоставеност, включително и по високите етажи на властта в икономиката и политиката. Това са изводите от високия процент на положителни отговори. За целта е необходимо общественият и частният сектор да взаимодействат за икономическо овластяване на жените, да бъдат приети инструменти за подкрепа на предприемачеството и създаване на възможности за свързване с бизнес мрежи и консултиране на ранен етап при стартиране на самостоятелна икономическа дейност.

Същевременно ООН – жени работи в световен мащаб, за да превърне визията в целите за устойчиво развитие

в реалност за жените и момичетата и стои зад равното участие на жените във всички аспекти на живота, като се фокусира върху четири стратегически приоритета:

- жените ръководят, участват и се възползват еднакво от системите за управление;
- жените имат сигурност на доходите, достоен труд и икономическа автономия;
- всички жени и момичета живеят живот, свободен от всякакви форми на насилие;
- жените и момичетата допринасят и имат по-голямо влияние за изграждането на устойчив мир и устойчивост и се възползват еднакво от предотвратяването на природни бедствия, конфликти и хуманитарните действия.

Фиг. 9

Считате ли, че обхватът на системите за социално подпомагане на жените, живеещи в бедност е достатъчен и пълен?

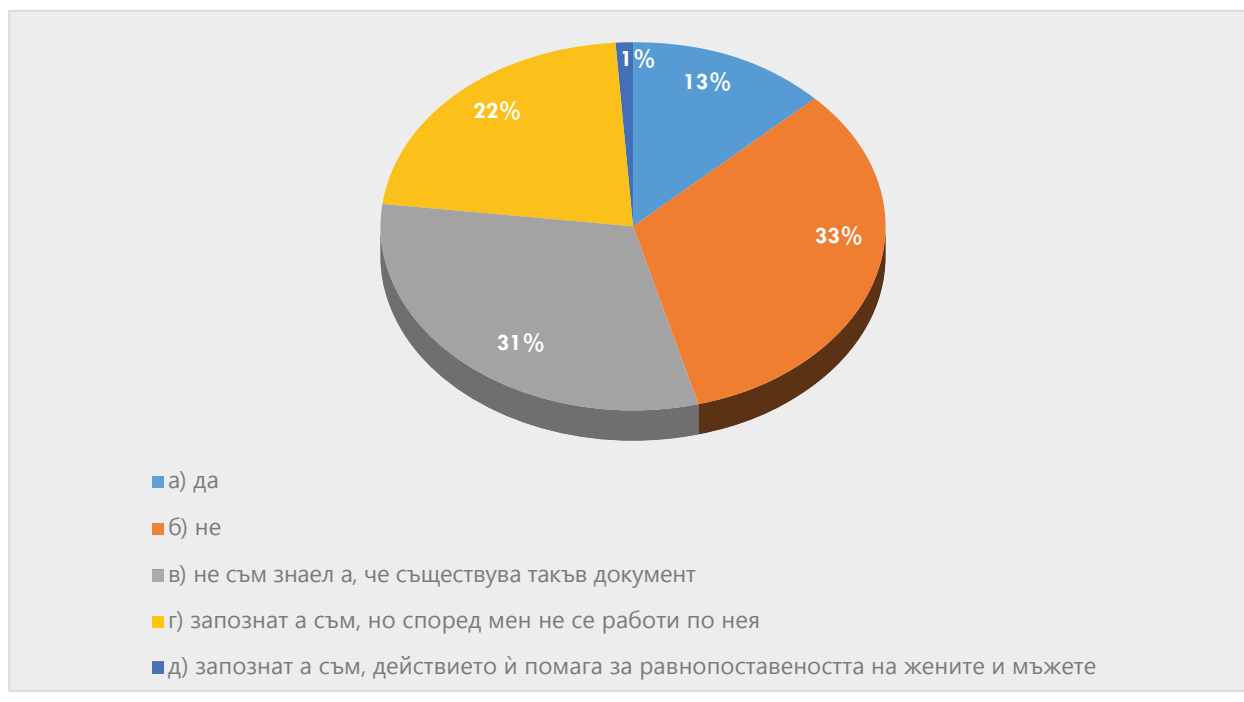

Въпреки твърденията, че в социалната сфера се прави много в последните години и че съществуват функциониращи национални системи за социално осигуряване и подпомагане, резултатите от анкетата дават отрицателен отговор. Преобладаващите реакции са, че не са достатъчни и че има тенденция за намаляване на услугите – общо 56%

от анкетираните посочват това. Причините могат да се търсят в неравномерно разпределение на социалните услуги; липсата или труден достъп до социалните услуги и подкрепата за децата и семействата; нисък процент на деца, посещаващи детски градини; нисък процент услуги за възрастни и уязвими групи.

Фиг. 10

Запознати ли сте с Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете?

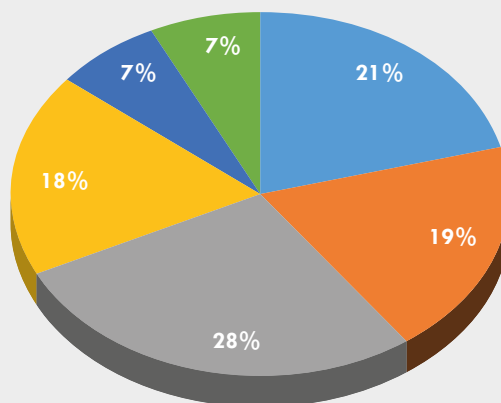

33% от респондентите не са запознати с Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете, която е основен програмен документ, който очертава стратегическата рамка на националната политика за равнопоставеност на жените и мъжете в Република България. Такъв е изработван от 2016 г. Последната стратегия е от 2021 г. и

периодът на действие е до 2030 г. 31% въобще не знаят, че такъв съществува, а 22% отговарят, че по нея не се работи. Имайки предвид профила на респондентите, тези отговори по-скоро говорят, че институциите не са успели да дадат публичност на документа, а оттам и прозрачност на политиката по равнопоставеност на жените и мъжете.²¹

Фиг. 11

Каква според Вас трябва да е ролята на държавата и общините за постигане на равнопоставеност на жените и мъжете на пазара на труда и постигане на равна степен на икономическа независимост?

- а) подкрепа на предприемачеството сред жените, включително насърчаване на присъствието на жени на отговорни длъжности във финансовата, банковата и управленска структура
- б) приемане на мерки за постигане на равновесие между професионалния и личния живот
- в) разкриване на повече общодостъпни социални услуги за грижа за деца и зависими членове на семейството с цел достъп до пазара на труда на жените, които при липсата им полагат безплатно този грижовен труд и са възпрепятствани да се развиват пълноценно
- г) преглед и актуализиране на социалните и икономическите политики, данъчното облагане и системите за социална закрила
- д) прозрачност относно индивидуализираната система за заплащане, прилагана от работодателите, чрез въвеждане на задължителни мерки за прозрачност по отношение на заплащането по пол
- е) това не е работа на държавата и общините

Висок процент са отбелязали, че е необходимо разкриване на повече общодостъпни социални услуги за грижа за деца и зависими членове на семейството и актуализиране на социалните и икономически политики – общо 46%. Това още веднъж потвърждават нуждата от реформа в областта на политиките за подкрепа на децата и семейството от всички държавни органи, местните власти, неправителствените организации и гражданското общество, както и на подобряване на процеса по планиране и предоставяне на социални услуги.”

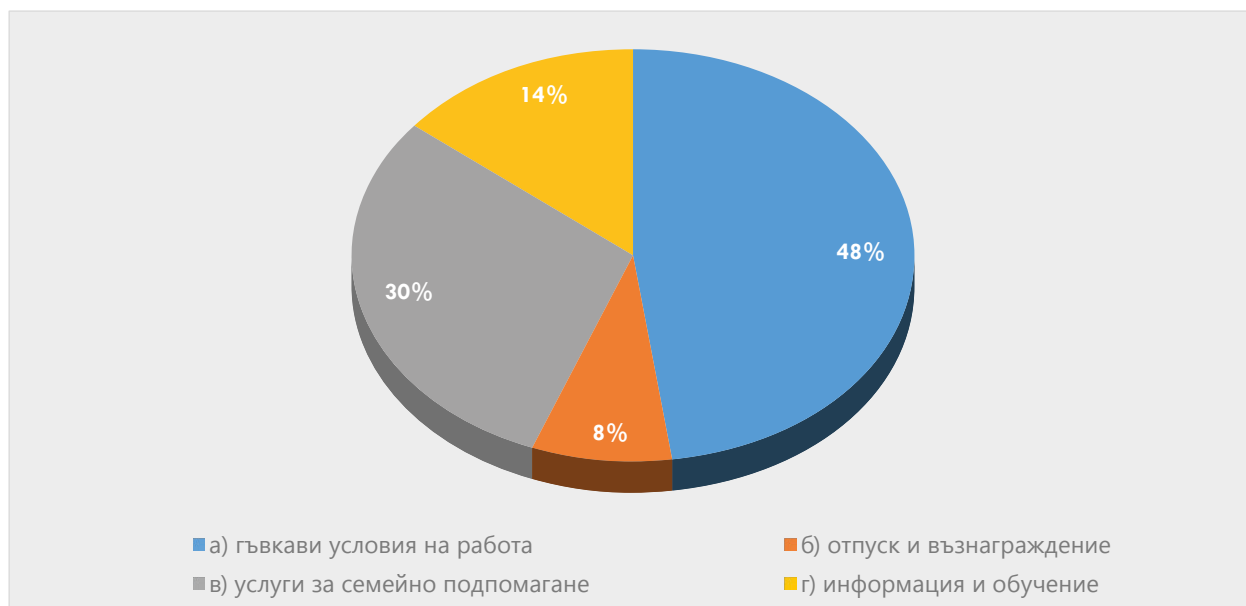
Същевременно 21% са тези, които считат, че е необходима подкрепа на предприемачеството сред жените, включително насърчаване на присъствието

на жени на отговорни длъжности във финансовата, банковата и управленска структура. В този смисъл институциите са длъжници в разработването на политики за икономическото овластяване на жените, за развиване на възможности за гъвкава заетост, дистанционна работа и професионална мобилност, насърчаване на самостоятелна заетост и предприемачество, които са основна предпоставка за постигане на фактическа равнопоставеност между двата пола.

²¹ Част от институционалния механизъм са координаторите по равнопоставеност на жените и мъжете. Към настоящия момент в централните органи на изпълнителната власт и всичките 28 областни администрации има служители, определени за координатори по равнопоставеност на жените и мъжете. При проверка се оказа, че дори и да има такива координатори в повечето от администрациите, те са заети с други дейности.

Фиг. 12

Кое считате за „добра практика“ при преодоляването на неравнопоставеността между жените и мъжете на работното място и насърчаването на баланса между професионален и личен живот за бременни?

Респондентите имаха възможност за личен отговор на този въпрос. От тази опция са се възползвали двама анкетирани, като отговорите са „няма общовалидна добра практика“ и „равно заплащане“. Най-високият процент отговори, почти половината, сочат, че добра практика са гъвкавите условия на труд. В редица европейски страни вече са въведени подобни практики на гъвкави условия на труд, като се отчита значението им за постигане на по-добър баланс между работата и личния живот на служителите. Почти всички изследвани държави са въвели възможности за отложено начало и край на работ-

ното време за служителите, каквито съществуват и в България. Различия има по отношение на изискването за задължително присъствие на работното място в определени времеви интервали. Допълнителен елемент, който може да допринесе за по-голяма свобода на служителите при определяне на работното им време, е възможността установеният брой работни часове седмично/месечно да бъдат неравномерно разпределени между работните дни. По този начин служителите могат да съобразят работния си график с ангажменти от личен характер – като грижата за деца и възрастни в семейството.

ДЕМОГРАФСКИ БЛОК

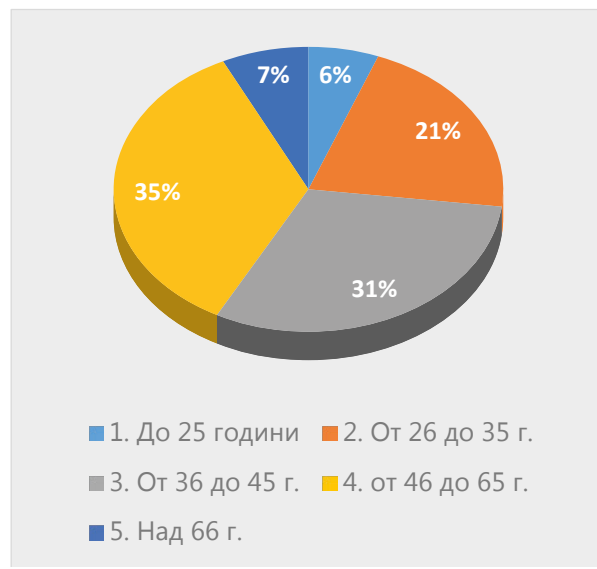
Фиг. 13

ПОЛ

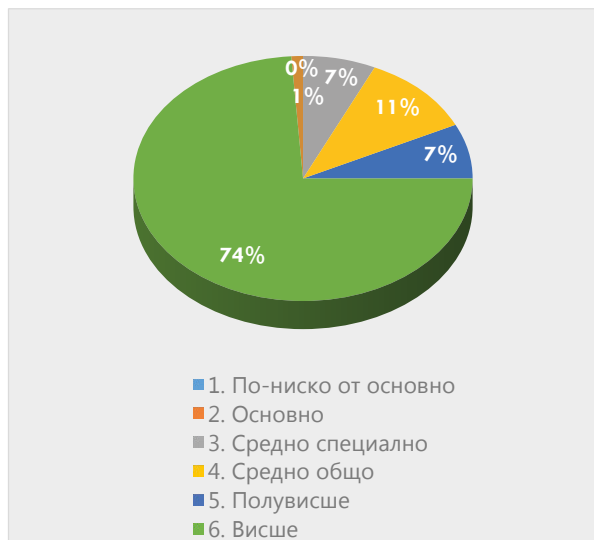

Фиг. 14

ВЪЗРАСТ

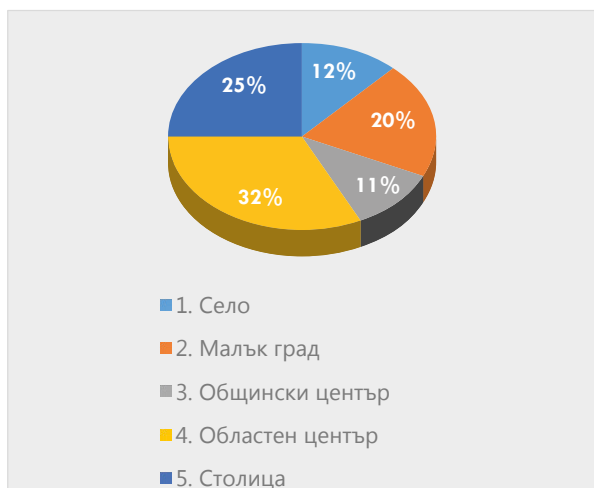
Фиг. 15

ОБРАЗОВАНИЕ

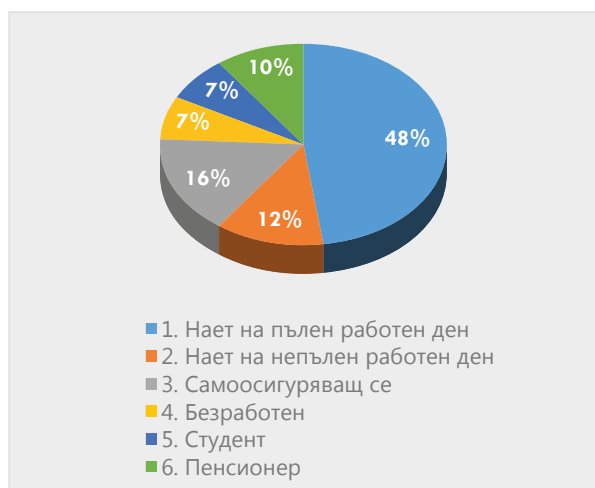
Фиг. 16

СЕМЕЙНО ПОЛОЖЕНИЕ

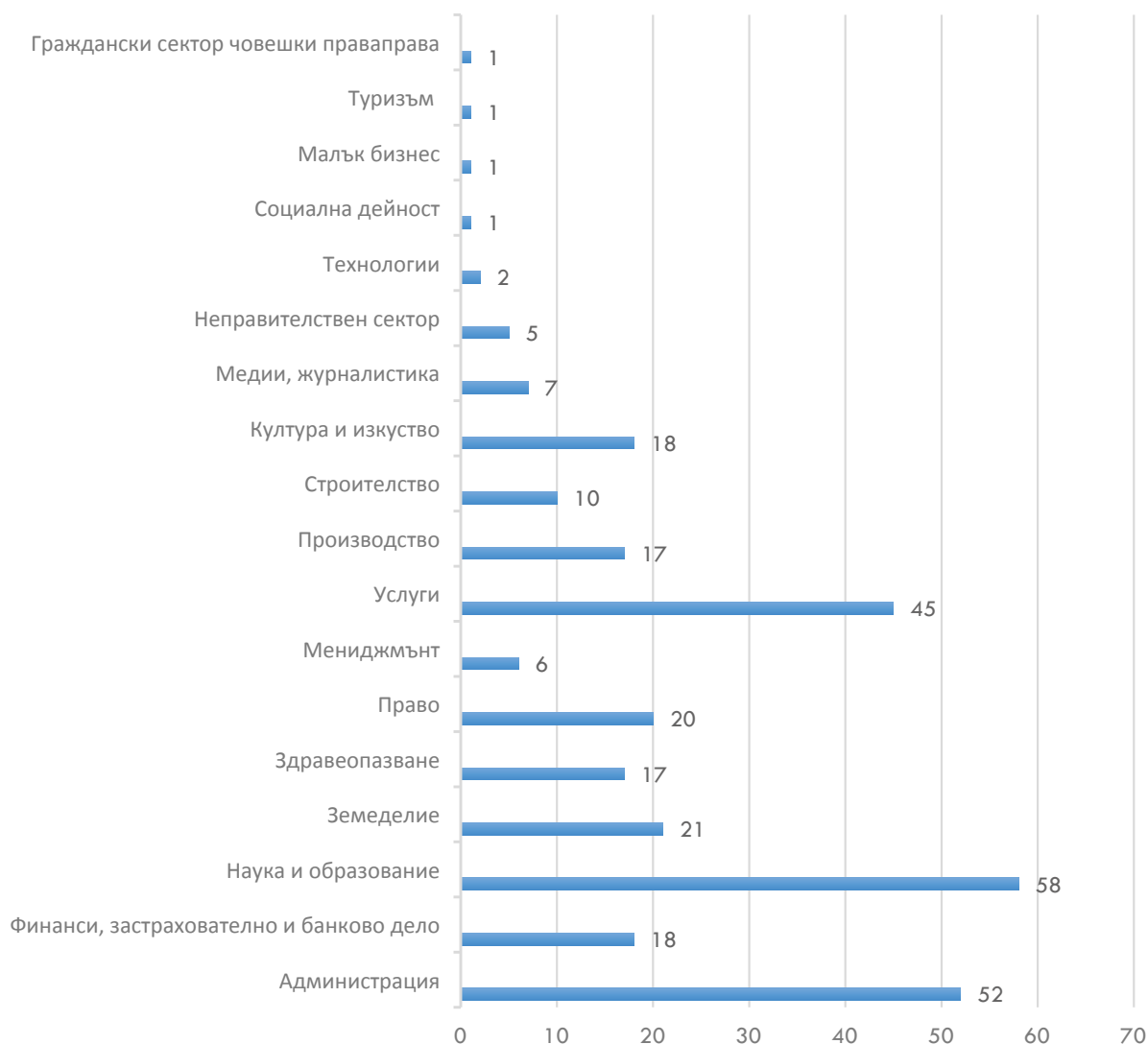
Фиг. 17

МЕСТОЖИВЕЕНЕ

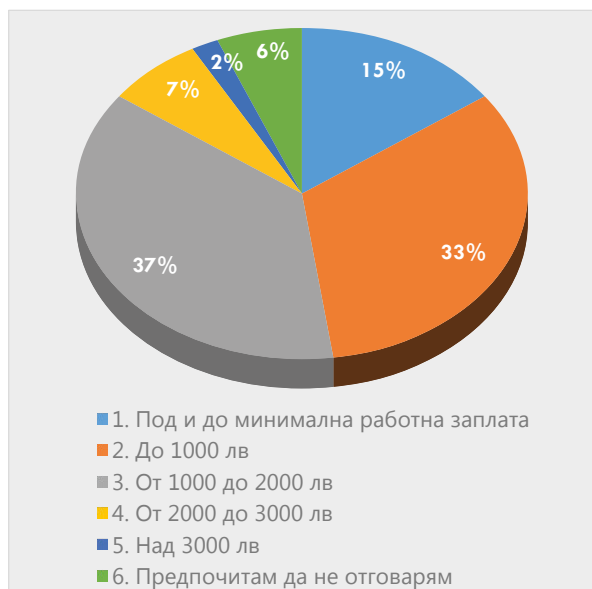
Фиг. 18

ТРУДОВ СТАТУС (допускат се два отговора)

Фиг. 19

СФЕРА НА ДЕЙНОСТ

Фиг. 20

МЕСЕЧЕН ДОХОД (личен)

ИНТЕРВЮТА

Във втората част на това издание са интервюта с представители на държавни институции, неправителствен сектор, местна власт и университетски преподаватели.

Водени от увереността, че е необходима политика за разработване и гарантиране на държавно финансиране на конкретни мерки за борба срещу бедността сред жените, както и държавно субсидиране на програми за развитие на женското предприемачество, проведохме разговор с ръководителите на проекта на УНСС *DIGI WOMEN* доц. д-р Костадин Коларов, директор на Института по предприемачество на УНСС и гл. ас. д-р Силвия Георгиева, заместник-директор по научноизследователската дейност на същия институт. Основна цел на проекта е разработването на учебна програма, по която ще бъдат обучени експерти, които да предложат обучения и менторски сесии, съобразени с нуждите на жени предприемачи.

Неправителствените организации са важна част от възпитанието на активно гражданско общество. По темата разговаряхме с Венета Антонова, ръководител на проекти на тема равнопоставеност и председател на Сдружение с нестопанска цел в община Хасково. Избрахме да проследим какво вършат организациите в една сравнително не голяма община, тъй като считаме, че тяхната отдаденост на осъществяването на принципите на равнопоставеност между мъжете и жените допринася за повишаването на осведомеността на обществото и промяната на съществуващите модели и стереотипи.

Към местната власт и институциите се обърнахме с еднотипни въпроси, като целта ни бе да дадем по-

глед върху решенията, които те вземат ежедневно и прилагат в дейността си. Както и върху позициите им по темата равнопоставеност. Изборът ни бе върху представители от различни региони на страната, всеки със своя специфика.

Кмет, народен представител, Председател на НСОРБ, общественик и Председател на ОЖС в БСП Дора Янкова е сред доказалите се експерти в областта на местното самоуправление и законотворчеството. С нея започват интервютата с политиците в местната и държавна власт.

Община Крумовград, с чийто кмет г-жа Мехмед разговаряме, ни заинтригува не само със спецификата на района, но и поради факта, че в рамките на вече 19 години се управлява от жена. За пети път на избори Себихан Мехмед печели доверието на своите съграждани.

Кметът на още една община – Троян – също е във фокуса на нашите интервюта. С Донка Михайлова, кмет на общината от 2011 г., разговаряме в малкото свободно време между задълженията ѝ като кмет и тези на заместник-председател на Управителния съвет на Националното сдружение на общините в Република България.

Общински съветник и народен представител Кристина Сидорова в момента е областен управител на област Габрово.

И още един областен управител се включва в разговора – Здравко Здравков, областен управител на област Добрич.

1

ЖЕНИТЕ СА ИМАЛИ СВОЕТО МЯСТО В ОБЩЕСТВОТО И СА ГО ПОСТИГНАЛИ САМИ

Доц. Д-р Костадин Коларов

Директор на Института по предприемачество на УНСС

Гл. ас. Д-р Силвия Георгиева

Зам.-директор по научноизследователската дейност на
Института по предприемачество на УНСС

Какъв е потенциалът за развитие на женското предприемачество в България, как да бъде увеличена предприемаческата активност сред жените и защо това е важно? Кои са основните проблеми, с които се сблъскват жените, предприели стъпката да стартират свой бизнес и кой и как може да съдейства за тяхното преодоляване? Това бяха теми, които се оформиха, след като в онлайн анкетата, проведена в рамките на проекта на въпрос „Според Вас трябва ли да има програми, които да насърчават участието на жените в управлението (политика, икономика, частен сектор)?“, 58% отговорят утвърдително. А на въпрос „Каква според Вас трябва да е ролята на държавата и общините за постигане на равнопоставеност на жените и мъжете на пазара на труда и постигане на равна степен на икономическа независимост?“ над 20% от анкетираните отбелязват, че трябва да има подкрепа на предприемачеството сред жените, включително насърчаване на присъствието на жени на отговорни длъжности във финансовата, банковата и управленска структура.

Това насочи вниманието ни към проекта на УНСС *DIGI WOMEN*²², чиято основна цел е разработването на учебна програма, по която ще бъдат обучени експерти, които да предложат обучения и менторски сесии, съобразени с нуждите на жени предприемачи.

За женското предприемачество, обучението и реализацията на целите, за предизвикателствата и възможностите разговаряме с ръководителя на проекта доц. д-р Костадин Коларов, директор на Института по предприемачество на УНСС и гл. ас. д-р Силвия Георгиева, заместник-директор по научноизследователската дейност на Института по предприемачество на УНСС.

А. Берданкова: На първо място, за всички нас, участниците в проекта „Бедност и безработица при же-

ните в България“, ще е интересно да разкажете повече за учебната програма в УНСС, която обучава жените предприемачи как да развиват свой бизнес, как той да стане по-успешен и как да се разрасне. На второ място, как развитието на женското предприемачество спомага за преодоляване на женската бедност? Доколко обучението създава предпоставки за равнопоставеност на жените и мъжете при основаване или развитие на съществуващ собствен бизнес?

Доц. д-р Костадин Коларов: Всъщност началото е през 2018 г. от една международна конференция, двете поред, неин двигател бе проф. Кирил Тодоров, на която изследователка от Австралия, Риа Аертс, представи доклад за австралийските жени предприемачи и как да бъдат щастливи. Това бе проблемът на Австралия – не толкова дали бизнесът им е печеливш или не, а дали са щастливи. Тогава възникна идеята да се направи проект, с който да направим нещо практическо. И така, пролетта на 2019 г. партньори от шест страни (Италия, България, Австрия, Гърция, Латвия и Хърватия) бързо подготвихме нашето проектно предложение за програма „Еразъм +“, с което тогава не успяхме да получим финансиране. През 2020 г. доразвихме предложението си, като привлякохме и партньор от Украйна – Националният технически университет в Харков, и успяхме да получим подкрепата от програма „Еразъм+“. Реално стартирахме в началото на 2021 г., като целта беше чрез допитване до жени предприемачи и експерти от всяка страна да дефинираме какви са проблемите и какви нужди от знания имат. И на тази база, тъй като ние все пак сме екип от академичните среди, да оформим продукт, който да е на разположение, един учебен план. Беше заложено в проекта да се проведат пилотно обучение с жени предприемачи, а и по-малко изследване – около стотина жени. За съжаление, това изследване отпадна от проекта, по неясни причини бе съкратено и пилотното обучение. Така че с налични материали трябваше да оформим тези курсове и учебни планове. В предложението ни бе заложено и наблюдение на жените, участвали в пилотното обучение, в продължение на шест месеца – как се развиват след

²² Digital entrepreneurship tools and support for women entrepreneurs: <https://digiwomen.bamde.org> [последно отворено на 21.10.2022]; Институт по предприемачество към УНСС: <https://entrepreneurship.unwe.bg> (последно достъпен на 21.10.2022)

обучението. Работните пакети бяха шест, но всъщност бяха одобрени два. Единият от одобрените работни пакети беше да създадем продукта, а вторият бе свързан с неговото популяризиране сред организации, които могат да бъдат партньори и да го използват. Проведохме редица срещи и действително срещнахме голям интерес. От организациите, някои на жени предприемачи, а други просто бизнес организации, получихме уверение, че това, което сме разработили, ще бъде полезно и ще бъде приложимо в реална среда. Проблемът е, че дори и с минимални такси това обучение е скъпо за голяма част от жените. Оттук възникна идеята да направим продължение на проекта, с който да поискаме финансиране на такъв тип обучение, тъй като самата програма го допуска. Имахме и такава дейност, но тя бе „взаимно учене“ – всяка една организация да сподели своя практически опит в обучението на жени предприемачи, за да обогати всяка от страните своя опит. Т.е. проектът е на етап програма, която търси своята реализация. Когато го разработвахме имаше идея да го фокусираме върху жени в действително трудно положение. Като тогава за Италия например, а и за Гърция проблемът беше мигрантските общности. Аз направих едно проучване на тези общности в България. Тук имигрантският контингент се оказа такъв, че ако някой реши да прави бизнес, то това са мъжете, които са предимно от Близкия изток и Афганистан. Другите мигранти, и беше учудваща демографията, се оказа, че не са толкова бягащи от войни или по икономически причини, а просто хора, които от съображение, че България е добра страна за живеене и за бизнес в техните очи, идват в страната. Например руската общност се оказа най-многобройна, но представена преди всичко от дами, като нямаме статистика за това колко от тях са предприемачи. Интересно е, че има немалко гърци, но те са предимно мъже и там патриархалното общество оказва своето влияние. И в този план, тази идея да насочим усилията си към мигрантските общности се оказа, не само при нас, но и в Латвия, в известна степен и за Хърватия, не толкова интересна. Затова изместихме фокуса към жени, притежаващи микробизнес, но който е на ръба на оцеляването. Към жени, които дори ако го оставят и започнат работа в друга компания и имат добра професионална квалификация и образование, ще получават заплата по-висока от дохода им като предприемачи. Така че целева група на проекта при реализирането му в първоначално предложения вид бяха 350 жени предприемачи и/или безработни жени, започващи бизнес, като 210 от тези жени да са изправени пред трудни обстоятелства, защото нямат доходи или са под прага на бедността в страната.

А. Берданкова: В този смисъл какъв е потенциалът за развитие на женското предприемачество в България? Доколко държавата ни има политика, която да го подпомага?

Гл. ас. д-р Силвия Георгиева: Бих искала само да допълня относно промяната на фокуса към малките бизнеси на жени предприемачи. Всъщност данните показват, че жените като цяло създават и ръководят малък бизнес. Това не е само в нашата страна, това се наблюдава и в други държави. Нещо повече, жените са

по-консервативни по отношение на риска, а знаем, че растежът на бизнеса е свързан и с допълнителни рискове. Така че като цяло жените по-трудно превръщат малките си фирми в големи компании. Не че няма такива, има, разбира се, но говорим като обща тенденция. Така че фокусът към малките фирми е продиктуван и от обстоятелството, че такива са преимуществено бизнесите на жените предприемачи. В условия на криза, както знаем, малките фирми са по-уязвими и съответно се нуждаят и от по-целенасочена подкрепа.

А. Берданкова: Прави впечатление, а и по мои лични впечатления, че жените се опитват да правят бизнес в малки мащаби, който да им позволи да съвместяват личния и професионалния живот и вследствие на това има нотка на неудовлетвореност. Това, което ми се иска да разбера, е доколко начинът, по който сме възпитавани, стереотипите, пречат на жената да разгърне потенциала си според вас?

Гл. ас. д-р Силвия Георгиева: Аз правих такава изследване преди известно време. Анкетирах 176 жени предприемачи. Констатира се, че жените предприемачи имат високо образование. Ориентирани са повече към вътрешния пазар, а тези, които имат международна дейност – предимно към европейските страни. В изследването има и такъв въпрос – чувстват ли се дискриминирани, жената има ли равни шансове да стартира бизнес и да го развива успешно в нашата страна. Много категоричен бе отговорът: „да, имат равни шансове“. Това, което се установява не е особена изненада, а именно, че българката не се чувства дискриминирана или поставена в различни условия от тези на мъжете. Най-вероятно това се дължи на равния достъп до образование, който имаме от много десетилетия. От това, че нямаме тези проблеми, основани на пола, каквито вероятно има в други държави. Много малко са тези, които са отговорили, че някога, при някакви обстоятелства, са се почувствали дискриминирани.

А. Берданкова: Каква е причината тогава по-малко жени да предприемат стъпката да развият собствени бизнес?

Гл. ас. д-р Силвия Георгиева: Различни данни показват, че малко над 30% от всички предприемачи са жени. При всички положения обаче България е една от страните, в които женското предприемачество е добре развито. Има държави, които са далеч по-назад, и аз мисля, че това се дължи на равните възможности и на доброто образование. Какви са спирачките? Това, което аз съм успяла да открия на база на това, което съм чела, и данните от изследванията – може би това, че трябва да се съчетават бизнеса със семейните ангажименти. Вероятно и поемането на риск при жените е малко по-трудно и изискващ време процес, отколкото при мъжете. Аз го свързвам основно с това.

Доц. д-р Костадин Коларов: Кое е малко или много в този смисъл е трудно оценимо, тъй като, ако се сравним със Западна Европа, не само България, но и другите източноевропейски страни имат много по-голям дял жени предприемачи. Вярно е, че в обща съвкупност е около 1/3. При по-младите предприемачи дори

се получава по-висок процент, например в Румъния близо 40% от младите предприемачи са жени. В България – около 35%. Мен ме интересуваше и една друга демография, свързана с образованието, тъй като имаше подвеждащи заглавия преди време, че работодателите били с по-ниско образование от работещите, но няма нищо подобно. Напротив, ще видим, че колкото е по-високо образованието, толкова по-голяма по размер фирма притежава предприемача. И объркването идва от това, че в България 66% от фирмите са с по един човек и там действително се срещат хора с по-ниско образование, но те не наемат хора, те работят само за себе си, да се издържат със занаяти, услуги, земеделие, животновъдство и така нататък. При жените какви са процентите – на Запад има известна разлика в католическия и протестантския свят. При католическите страни, Германия, Италия, дори в Испания жените са 15% от всички предприемачи, тоест значително по-ниско ниво от Източна Европа. И нещо, което беше интересно и бе споменато в доклада на Силвия Георгиева и учуди присъстващия професор от Базел, че в България има значим дял на жени предприемачи над 60 години, тоест в пенсионна възраст. Той сподели, че в Швейцария няма да се намери една жена предприемач над 60 години.

А. Берданкова: Може ли това, че има жени предприемачи над 60 години да е последица от годините на социализма, когато не се говореше за равнопоставеност, но имаше равнопоставеност на жените и мъжете?

Доц. д-р Костадин Коларов: Аз именно с това си го обяснявам. Тъй като при социализма заплатите на мъжете не бяха по-високи само защото са мъже. Практика, която в западната част на Германия и досега съществува, разбира се, не във всички провинции. Така че това обяснява много от нещата. При социализма много жени са имали достъп до образование, докато на Запад не е много толерирано една жена да бъде мениджър. През 90-те години мой колега, който специализира в най-добрата немскоезична бизнес школа в Швейцария, отива в един курс за магистри и в залата вижда три жени и сто мъже. Попитал „Нямате ли студенти жени?“ и те му отговорили „За жена ли е да изучава MBA?“.

Гл. ас. д-р Силвия Георгиева: Политическият момент, мисля, че тук не бихме могли по никакъв начин да го отчетем, защото, ако говорим за социализма, то тогава нямаше предприемачество. По-скоро ние все пак сме европейска държава и имаме равен достъп, стига една жена да иска да учи и да се развива. Жените са имали своята роля в обществото и преди 1945 г. Така че, да, традиционно в България ние нямаме тези остри социални проблеми „жени – мъже“, които се констатираха в други държави по ред причини.

А. Берданкова: Тук идва въпросът доколко женското предприемачество е стъпка да бъде преодоляна женската бедност?

Гл. ас. д-р Силвия Георгиева: Бедността не знам дали можем да я разделим на женска и мъжка. Още повече, че бедността за всеки човек има различно измерение. Така че и бедността е индивидуално изразена. Тук е много важно какво се включва в тази де-

финиция. Един крайно беден човек трудно ще започне да прави бизнес, защото, за да стартира собствена предприемаческа дейност, трябва да има определени условия. Естествено хора, които са в трудна ситуация, но временно, които имат определен опит, знания, не говоря само за академични, а и за такива, натрупани в житейския им път, всичко това са в определена степен предпоставки за стартиране на бизнес. Акцентът на вашия проект е много интересен, но бедността, както и делението на мъжко и женско предприемачество също е много условно. Ние намираме много прилики в начина, по който се прави бизнес и от двата пола, но също така има и нюанси, които са свързани с ангажменти на жените като майки, съпруги, опора на останалите членове на семейството.

А. Берданкова: Съпоставката с други държави, разбира се, е в плюс за България.

Гл. ас. д-р Силвия Георгиева: Да, считам, че в немалко аспекти е така! Жената в България е имала своето място, и то не защото някой нещо ѝ е дал, по силата на някаква резолюция или декларация, а просто защото българката си го е извоювала това право. Тя е воювала рамо до рамо с мъжете в много случаи, правила е бизнес, мога да ви дам пример с една врачанка Славка Тошева, която преди 1945-та г. е имала свой бизнес във Враца, като в разцвета фирмата достига над 100 човека... Жените са имали своето място в обществото и са го постигнали сами. Даже не знам дали „воюване“ е точната дума, но важното е, че са успели да се включат в обществения живот и ние можем много да се гордеем с това.

Доц. д-р Костадин Коларов: И все пак в миналите времена това са били единици. По закон се е подразбирало, че мъжът може да участва в политическия живот, но се е допускало, че жена, която е с образование, състояние, вдовица на държавен мъж и обществена личност може също да участва, да бъде избирана и да избира. Но ето, дори в протестантската част на Западна Германия до 1977 г. жените не са имали право да откриват собствена банкова сметка без съгласието на мъж, член на семейството, и не са могли да сключват трудов договор без да се преподпише от мъж от семейството – съпруг, брат, баща (в зависимост от семейното положение на жената), че е съгласен. И това е не толкова отдавна. И когато се обединиха двете държави, се оказа, че източногерманските жени взимат по-големи пенсии с около 50%, защото западногерманките са били на същите длъжности, платени с две трети от заплатите на мъжете.

А. Берданкова: Разликите в заплащането е въпрос, който тепърва ще търпи развитие в България. Имайки предвид разликата в заплащането на мъжете и жените. Като пример ще дам случай, който ми бе разказан, как се решава той – западна фирма, която има филиал в България, за да изравни плащането на мъжете и жените на ръководни позиции, намалява заплатите на мъжете. Но това е проблем, който трябва да се решава от трудовото ни законодателство. Уверена съм, че в следващия етап на проекта или в друг, тази тема също ще бъде разглеждана. Благодаря Ви за разговора!

НПО И ГРАЖДАНСКО ОБЩЕСТВО – ФАКТОР В ПРОЦЕСА НА ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА ПРИНЦИПИТЕ ЗА РАВНОПОСТАВЕНОСТ МЕЖДУ МЪЖЕТЕ И ЖЕНИТЕ

Венета Антонова

Председател на Сдружение с нестопанска цел
„Клуб ЮНЕСКО“, гр. Хасково

А. Берданкова: Къде в дебата за осигуряването на равни условия и възможности за жените и мъжете са неправителствените организации и гражданското общество. Каква е ролята им? **В. Антонова:** Осигуряването на равни условия и възможности за пълноценно и активно участие във всички области на живота и недопускане на дискриминация по признак пол в България се осъществява чрез Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за периода 2016-2020 г. (приета с Решение 967 от Министерски съвет от 14.11.2016 г.). Стратегията чрез годишни Национални планове, които се приемат от Министерския съвет, регламентира институционалния механизъм за равнопоставеност на жените и мъжете в България и нейното прилагане като дългосрочна държавна политика.

Плановите съдържат конкретни мерки от компетенциите на различни институции и организации в приоритетни направления: държавна политика по равнопоставеност на половете; равна степен на икономическа независимост; по-добро съвместяване на професионалния, личния и семейния живот; насърчаване на равното участие на жените и мъжете в процеса на вземане на решения; достойнство, неприкосновеност на личността и предотвратяване на насилието по пол; премахване на стереотипите, основани на пола и противодействие на множествената дискриминация; популяризиране и прилагане на добри европейски практики.

А. Берданкова: Партньор ли са институциите?

В. Антонова: Това, което обаче не може да изпълни или пропуска държавата, се поема от неправителствените организации. Неправителствените организации в България, ангажирани с равнопоставеността на половете и проблемите на жените, имат значителни постижения в тази област и са наистина сериозно отдадени на осъществяването на принципа за равнопоставеност между мъжете

и жените, повишаването на осведомеността на обществото, промяната на съществуващите модели и стереотипи, популяризирането и изпълнението на т.нар. „меки мерки“ за премахване на дискриминацията в пазара на труда, участието на жените във вземането на решения, в законотворчеството, политиката и икономическия живот. В неправителствените организации работят хора с компетентност и готовност да се справят със съществуващите проблеми, свързани с равнопоставеността между половете, да разпространяват знания за постигане на правилното им разбиране от страна на институциите и гражданите.

А. Берданкова: Имате опит в проекти за равнопоставеност, при това в ранните години на прехода. Какво се промени?

В. Антонова: Спомням си в първите години на обученията по проблемите на равнопоставеността между жените и мъжете колко непознати за нас бяха понятията „застъпничество“, „овластяване“, че дори и „равнопоставеност“ и когато на първото обучение от Женския алианс за развитие (ЖАР) на тема „Равнопоставеност между жените и мъжете“ през 2003 г. чухме термина, който сега е повод за всякакви спекулации – *gender equality* – означаващ равенство на половете, свързано не с пола, а с неговата социална роля, разбрахме колко бързо трябва НПО-тата да започнем работа по решаването им. Сдружение „Икар“, гр. Хасково, години работи на местно ниво по проблеми на равнопоставеността между жените и мъжете. Проектът „Информираната жена е жена с възможности“, подкрепен от холандската организация „Мама кеш“, се състоеше в издаване на регионален информационен бюлетин, свързан със социални проблеми на жените и повишаване на информираността им за възможни решения. В друг проект, свързан с равнопоставеността на половете, сдружението използва малко познатия метод за решаване на конфликти и проблеми: методът на „форум-театър“ (специфична

съвкупност от техники, създадена да обучава хората как да играят активна роля в своята общност), разработен от бразилския режисьор Аугусто Боал.

А. Берданкова: Има ли примери, които могат да се определят като „добра практика“ в съвместните дейности на институции, синдикати и неправителствен сектор?

В. Антонова: За съжаление, няма цялостно изследване или проучване за ролята на българските НПО-та в решаване на проблемите, свързани с равните възможности на жените и мъжете в България.

Ще се опитам, като използвам налична информация, да посоча изключително активната роля на неправителствените организации във важни за равнопоставеността области:

- участие в работни групи за изготвяне на проекти на закони в областта на равните възможности за жените и мъжете и осигуряване на подкрепа и влияние за тяхното приемане. По такъв начин Фондация „Български център за джендър изследвания“ и други НПО-та участваха в изработването на проекта за Закона за защита срещу домашното насилие и под формата на застъпничество повлияха върху процеса за неговото приемане;
- участие в работата на държавните органи на управление – така например НПО-та участват в работата на Консултативната комисия за равни възможности на мъжете и жените и на неравнопоставените групи на пазара на труда към Министерството на труда и социалната политика, както и в Обществения съвет към Комисията за гражданско общество на Народното събрание;
- изследвания и проучвания на участието на жените в обществения и политически живот, анализи на политиките, ориентирани към равенството между жените и мъжете на пазара на труда. Насърчаване на равнопоставеността между жените и мъжете и участието на жените в обществения живот, както и в процесите на вземане на решения, участие на жените в икономиката на страната.

В изпълнение на политиката по равнопоставеността на жените и мъжете Българската стопанска камара работи съвместно с Асоциацията на жените предприемачи в България „Селена“ – член на БСК. Асо-

циацията е създадена през 2007 г. от жени предприемачи, професионалисти и учени с цел установяване на взаимни професионални взаимоотношения чрез посредническа дейност с участието на български и международни специалисти от България, Италия и други държави от света и предаване на ноу-хау и трансфер на знания в България. „Селена“ е първата и единствена организация в подкрепа и подпомагане на жените да станат предприемачи и да следват мечтите си в България.

Организациите са особено активни в повишаване на осведомеността по въпросите, свързани с равнопоставеността между жените и мъжете, като организират публични дискусии, лекции и учебителни семинари. Трябва да се отбележи, че дейността на тези организации се подкрепя от много международни донори, благодарение на които инициативите им станаха възможни. Многобройни са и по-малките местни организации. В България също така развиват активна дейност и редица организации от различни етнически групи, в които жените са особено активни и придават специфичен облик на дейността: Арменско благотворително дружество „Парекордзаган“ и Арменско благотворително дружество ХОМ; Български еврейски женски форум с клонове в цялата страна, Женски съюз към Турски културен център „21 век“, София, Ромска женска независима организация „Лачширомни“, София и много други.

В заключение бих искала да обобщя, че неправителствените организации, женските сдружения и в най-малките населени места, ангажирани с проблемите на жените, сме наистина сила, променяща политиката на държавата в посока към осигуряване и гарантиране на по-висок статус на жените в обществения, икономическия и политическия живот на страната. Натискът от страна на женските НПО-та, ангажирани с проблемите на жените, е един от факторите, променящи политиката на държавата в посока към осигуряване и гарантиране на по-висок статус на жените в обществения, икономическия и политическия живот на страната.

И това, което би подобрило нашата работа, е търсенето на повече и различни методи на работа за достигане до целевите групи и непрекъснати усилия за включване в дейностите си на повече млади хора.

3

НЕОБХОДИМ Е СПЕЦИФИЧЕН ПОДХОД, НАСОЧЕН КЪМ ЖЕНИТЕ И СОЛИДАРНОСТ С ТЕХНИТЕ ПРОБЛЕМИ

Дора Янкова

Председател на Обединение на жените социалистки в БСП

А. Берданкова: Бедността е една от областите, в които продължават да съществуват неравнопоставеност между половете, жените са изложени в по-голяма степен на риск от бедност и социално изключване. Считате ли, че в България равнопоставеност в този аспект е възможна?

Д. Янкова: Бедността в България и Европа се е увеличила от началото на икономическата криза, но тя засяга жените в по-голяма степен от мъжете. Статистиката показва, че повече жени живеят в бедност, като причините са различни. Много самотни майки гледат децата си сами, съществува и дискриминация на пазара на труда, икономите в публичния сектор след началото на кризата се отразиха по-силно върху жените, тъй като те са по-голямата група заети в този сектор, а и зависят в по-голяма степен от публичните услуги. Жените често са наети на работа при несигурни условия, като например на непълен работен ден.

Бедността има своето отражение и при жените в пенсионна възраст – по-малките заплати и по-лошите възможности за кариера намаляват пенсиите на жените и това също е заплаха от бедност. В България, на фона на общата европейска картина, жените не са толкова зле, но тенденцията е тревожна и може да задълбочи още повече обедняването им и да доведе до социалното им изключване.

Затова трябва много ясно да разберем тези проблеми, да говорим за тях и да търсим решения за преодоляване на бедността. Нужно е да пазим децата от риска за бедност, като гарантираме достъпа им до здравни грижи, образование, култура и здравословно хранене. Необходим е специфичен подход, насочен към жените и солидарност с техните проблеми.

А. Берданкова: Статистиката показва, че жените са понесли по-големи икономически загуби по време на кризата, отколкото мъжете, въпреки това все още изразът „феминизация на бедност“ се избягва, като че ли обществото си затваря очите за съществуването ѝ.

Д. Янкова: Да, статистиката показва, че близо 50% от жените у нас работят в нископлатени отрасли, като

получават заплати в диапазона от 900 до 1250 лв. Това е с 25% по-ниско от средното за страната. Заетостта на мъжете доминира в най-високо платените икономически дейности и сектори, а различията в заплащането е на високи нива. И за съжаление, неефективните решения по тези проблеми водят до феминизиране на бедността и загуба за стопанството. Това, от своя страна, води до увеличаване на разходите на социалните фондове, така също трудовият потенциал се използва неефективно. Както споделих, това води и до по-ниски пенсии. Рискът от „феминизация на бедността“ все повече се забелязва в доста сфери на икономиката.

А. Берданкова: Пандемията увеличи неравенството между половете. По време на изолацията жените бяха засегнати много повече от мъжете от домашно насилие, влошено здраве и заплахата да останат без работа. Какво може да бъде направено, за да излезем от този цикъл?

Д. Янкова: По време на пандемията, заради наложените протиепидемични мерки, положението на жертвите на домашно насилие се утежни поради социалното им дистанциране и изолирането им в домашни условия при създамата се принудителната изолация. Необходимо е да направим трезво изводите от преминалото извънредно положение в България и да направим прочит на опита на другите страни! Необходимо е да се предприемат специални мерки за подкрепа и защита на жертвите на домашно насилие в рамките на национална схема за помощ. Трябва да гарантираме ефективен достъп до онлайн и офлайн услуги за подкрепа, изключително важна е психологическата помощ, от решаващо значение е да се гарантира физическата защита на тези жертви, като се организират Центрове за защита от домашно насилие като социални услуги. Кампаниите за повишаване на осведомеността помагат на жертвите да имат информация за услугите за спешна защита и подкрепа, правосъдната система трябва да работи по време на пандемията, за да се гарантира, че насилниците ще бъдат преследвани по наказателен ред и ще понесат своята наказателна отговорност. Слаба страна у нас е осигуряването на подслон по

всяко време и жилище за спешно настаняване на жени и деца, които трябва да напуснат домовете си, за да бъдат защитени.

В 44-тото народно събрание организирах законодателна инициатива във всички областни градове да се организират центрове за защита от домашно насилие, където да се предлагат в комплекс социални, здравни и юридически услуги. За огромно съжаление, предложението ми не беше подкрепено.

Ние, от Обединението на жените социалистки, чрез нашите представителки в Народното събрание отново ще инициираме такава законодателна активност и по тези въпроси ще търсим общи действия, защото проблемът няма цвят и политическа принадлежност.

По време на пандемията голяма част от лекарите лекуваха онлайн, а такситата доставяха лекарства по домовете. Необходимо е да си направим изводите как се гарантира достъпът до здравни услуги по време на пандемия и какво да е фармацевтичното обслужване на хората, особено там, където няма аптеки. Пандемията постави много въпроси за трудовото законодателство, свързани с работата от разстояние. Много жени трябваше да работят от къщи, да са домакини и майки на деца, които учеха в електронна среда!

За семейството в електронна среда ни предстои дискусия! Пандемията отвори много обществени въпроси, над които ние, жените, трябва настойчиво да изискваме отговори и да работим за тяхното решаване.

А. Берданкова: Каква е ролята на социалния диалог, институциите и гражданското общество в борбата срещу бедността сред жените? Има ли трудности в диалога с институциите?

Д. Янкова: Социалният диалог е важен за преодоляване на кризата. Участието на работниците, работодателите и институциите в активен социален диалог решават въпросите с гъвкавото работно време, с работата от разстояние. Особено актуален е възстановителният план след КОВИД-19, който трябва да възстанови икономиките и да съумее да изравни задълбочаващите се неравенства. Силният социален диалог е необходимост и очакване за намиране на решения на проблемите и справяне с кризи. Споразуменията между социални партньори по важни въпроси като родителския отпуск, здравето и безопасността при работа и включването на трудовия пазар, дават най-добрата отправна позиция за намиране на решения в сферата на труда в полза и на работниците, и на работодателите! Друг ключов елемент на договарянето е гъвкавото заплащане на труда, което в условия на икономическа криза е особено важно. Дискусиите, свързани с минималната работна заплата и ниските заплати в частният сектор са трудни, но важни за решаването на проблемите на голямата група работещи бедни!

Да, социалният диалог е изключително важен за преодоляване на бедността и неравенствата!

А. Берданкова: Трябва ли жената да остави на заден план семейните си задължения и раждането, за да не попадне под „стъклен таван“, възпрепятстващ достъпа до ръководни позиции? Балансът семейство – кариера: лукс или необходимост? Какво трябва да се промени?

Д. Янкова: Тази самодостатъчност и баланс не са лесни за намиране в днешната динамична среда. Ето защо, когато ме питат какво да правя: да правя все пак кариера или да изградя семейство, не мога да отговоря еднозначно. Във всеки случай всичко е много индивидуално. Този въпрос е толкова екзистенциален, че е заемал умовете на толкова много хора през годините и всеки си го е задавал. Всъщност това се отнася за всичко – търсенето на вашата хармония в живота, не нечия друга, а вашата. Но единственото, което със сигурност мога да кажа е, че каквото и да изберете за себе си – да бъдете домакиня, да се грижите за семейството и децата си или отидете на работа и да градите своето кариерно развитие, ако го направите цел на живота си, отказвайки се от нещо друго, това винаги ще създаде проблем. Трябва да се търси баланс. Не е необходимо двете неща взаимно да се изключват. Има много примери за успешни работещи майки и жени. Следователно днешното време е много подходящо за такава комбинация: скоростта на процесите е толкова висока, че имаме възможността да опитаме всичко в един живот. За да направим това, просто трябва да се отворим и да видим промените, които се случват днес, а не да се придържаме с всички ръце и крака към рушащите се структури и представи на ума. Тогава човек може да стигне до истинска самореализация, самодостатъчност и удовлетворение от живота, без да се отказва от нито един от неговите аспекти.

А. Берданкова: Сред причините за нарастващото териториално неравенство е липсата на възможности за професионална реализация, добро образование и достъп до медицински грижи в малките населени места. Какви са възможностите на местните власти да се справят с тези проблеми?

Д. Янкова: Данните за бедността и неравенството на регионално ниво в страната не винаги привличат внимание, макар да водят до интересни наблюдения. Знае се, че всеки пети българин попада под линията на бедността, но регионалните различия често се пренебрегват. Означава ли това, че когато една област се развива, подоходните неравенства намаляват и обратното – липсата на развитие води ли до неравенство в доходите? Тук трябва отново да направим уговорката, че линията на бедността в България мери относителната бедност по отношение на неравенствата, тъй като тя се формира спрямо медианния доход или казано по-просто – беден е този,

който изостава твърде много спрямо останалите. При всичките условности на данните, общата картина за областите в страната по-скоро дава положителен отговор на поставените по-горе въпроси – по-богатите области, тоест с по-висок БВП на човек от населението, са обикновено и тези с по-малък дял на хората, попадащи под линията на бедността за областта или с по-малко относително бедни. Все пак и в двете сравнения има примери за бедни области, които стоят добре от гледна точка на неравенството, но почти липсват примери за богати области, които изпъкват като неравни. Кърджали и Ловеч например са бедни области, които обаче стоят добре по отношение на неравенството. Стара Загора пък е пример за по-скоро богатата област, която обаче не стои добре в данните за неравенството. Общата картина обаче не показва никакво противопоставяне между развитието и неравенството. Казаното дотук допълнително се засилва, ако вместо БВП на човек от населението използваме коефициента на заетост. Тук тезата е, че повечето работни места водят и до свиване на неравенствата, което отново по-скоро намира потвърждение в данните. По-интересното е, че има много силно изразена връзка между коефициента на заетост и самото ниво на линията на бедността. Тоест повечето работни места вдигат медианния доход и съответно летвата на бедността, но и оставят по-малко хора под тази линия. Ето още един аргумент защо фокусът на политиките за намаляване на бедността трябва да е върху новите работни места, а не както традиционно попада върху т.нар. „политика на доходите“. Последната често включва не просто преразпределение, но и намеса на трудовият пазар, която е уж в полза на работещите, но всъщност оскъпява труда и пречи на новите работни места, особено в изостаналите региони.

А. Берданкова: Българската държава има приета Стратегия за преодоляване на неравнопоставеността, но твърде малко хора знаят за нейното съществуване, същевременно нашето анкетиране показва, че респондентите, които познават стратегията твърдят, че тя не работи. Каква трябва да е ролята на държавните институции?

Д. Янкова: Стратегическата цел на Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете за 2021-2030 г. е да допринесе за постигането на фактическа равнопоставеност на жените и мъжете в България чрез прилагане на единна, последователна и устойчива държавна политика. Равнопоставеност на жените и мъжете означава равни права и задължения, равни възможности за достъп, участие и реализация във всички области на обществения живот. Като и жените, и мъжете са свободни да се развиват, да правят избор и следват избрани от тях жизнен път, без ограничения на стереотипи и дискриминация по пол. За изпълнението на стратегическата цел през периода на действие на Стратегията провеждането на съгласувана и адаптивна към промените политика за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете трябва да се съсредоточи върху следните пет приоритетни области:

- равнопоставеност на жените и мъжете на пазара на труда и равна степен на икономическа независимост;
- намаляване на разликите по пол в заплащането и доходите;
- насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете в процесите на вземане на решения;
- борба с домашното насилие и адекватна защита и подкрепа на жертвите;
- преодоляване на стереотипите по пол в различни сфери на обществения живот и на сексизма.

В тези области все още предизвикателствата пред равнопоставеността на жените и мъжете не са преодоляни. Социално-икономическите реалности засилват важността на някои от тях, други се изместват на заден план, пораждат се също нови, което изисква адаптивни нормативни регламентации, адекватни мерки и практики.

Стратегията е добра, важното е нейните цели да се реализират!

4

НЕ Е ДОСТАТЪЧНО САМО ДА ИМАМЕ ПРАВА, А ТЪРСЕНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ ВЪВ ВСИЧКИ СФЕРИ НА ДЕЙНОСТ

Себихан Мехмед

Кмет на община Крумовград

А. Берданкова: Какво е да си жена – ръководител? Трудно ли се балансира между това да си съпруга, родител, ръководител, политик, общественик?

С. Мехмед: Трудно е, но коренът на думата „трудно“ е труд. За това се изисква много труд. Преди да стана кмет на община, 12 години бях секретар на община и този опит много ми помогна. Да си жена ръководител, е да си с всички тези роли взети заедно. Разбира се, с подкрепата на близките. При поетапното израстване в йерархията, опитът в администрацията и широкият поглед върху планираното и реализацията са разковничето за постигане на баланс.

А. Берданкова: Според вас лично участието на жени в българската политика има ли положителен ефект?

С. Мехмед: Разбира се, ефектът е положителен. Жените ръководители са по-социални, по-дипломатични и това дава резултат в управлението.

Постигането на равнопоставеност по високите етажи на властта изисква често пъти промяна на обществената нагласа, а това, че съм първата жена кмет в историята на община Крумовград показва, че и политическите партии приемат жените ръководители. А фактите, като говорят, боговете мълчат, се казва.

Видими са резултатите от управлението ми – инвестиции и подобряване на условията за живот, пътища, водоснабдяване, ремонти на училища и детски градини, изграждане на паркове и т.н.

А. Берданкова: Според вас трябва ли да има програми, които да насърчават участието на жените в управлението (политика, икономика, частен сектор)?

С. Мехмед: От 2016 г. е Законът за равнопоставеност на жените и мъжете, в който са посочени отговорностите на изпълнителната власт към политиката за неговото постигане. Уважение и справедливо отношение към всеки член на обществото, това смятам, че защитава Националната стратегия за насърчаване

на равнопоставеността 2021-2030 г. Не е достатъчно само да имаме права, а търсене на възможности за реализация във всички сфери на дейност.

А. Берданкова: Каква според вас трябва да е ролята на държавата и общините за постигане на равнопоставеност на жените и мъжете на пазара на труда и постигане на равна степен на икономическа независимост?

С. Мехмед: Държавата работи в посока на непрекъсване на връзката с професионалната реализация, например през периода на отглеждане на деца или до определена възраст, има и промени в Кодекса на труда, такава практика се създаде и по времето на пандемията от КОВИД-19. От една страна, говорим за това да няма изоставане в заплащането на труда на жената майка и от друга, са постоянните промени в професионално и квалификационно отношение. Общините прилагаме и усъвършенстваме тези политики за равнопоставеност, като даваме възможност да достигнат до всеки един гражданин.

А. Берданкова: Как се променя животът на хората в Крумовград? Каква е алтернативата на младите, които остават да живеят в общината?

С. Мехмед: Имаме инвеститори, които разкриха работни места не само за жителите на града, а осигуряват и превоз от селата. Вече се търсят повече специалисти като машинни инженери, геолози или специалисти в минното дело.

Създаването на условия за жизнена среда в града и населените места е грижа на общината. Няма как да се случат всички мерки без подкрепата на държавата. Младите искат работа, условия за растеж и обучение на децата и здраве. С не много бързи темпове продължиха да се разкриват работни места. Поетапно променяме условията за обучение и отглеждане на децата в детските градини и училища – с ремонти, подобряване на материалната база и доизграждане на пространствата за игри на открито.

За подобряване на средата за спорт предоставихме стадиона на футболен клуб „Крумовград“, който ни прославя и радва с успехите си. Не сме ограничили достъпа на гражданите на града и селата, дори допълнително са монтирани външни спортни съоръжения.

За отдиш и развлечения е изградена хижа с парк в близост до града.

А. Берданкова: Статистиката показва, че жените са понесли по-големи икономически загуби по време на кризата, отколкото мъжете. Пандемията увеличи неравенството между половете. По време на изолацията жените бяха засегнати много повече от мъжете от домашно насилие, влошено здраве и заплаха да останат без работа. Какво може да бъде направено, за да излезем от този цикъл?

С. Мехмед: Пандемията даде отражения върху психиката и физиката на хората. Но благодарение на лекарите и науката вече се приема не толкова драматично. През годините на пандемията производството като цяло намаля, а строителството почти спря. Работата от разстояние и социалните мрежи бяха на първо място в намаляване на последиците от пандемията и за поддържане на равновесието между професионалния и личния живот.

С финансиране от общинския бюджет дадохме възможност на нуждаещи се лица да получат асистентска подкрепа. Същите бяха отпаднали от програмата, защото по една или друга причина не покриваха критериите, но действително бяха в нужда.

А. Берданкова: Сред причините за нарастващото териториално неравенство е липсата на възможности за професионална реализация, добро образование и достъп до медицински грижи в малките населени места. Какви са възможностите на местните власти да се справят с тези проблеми?

С. Мехмед: В областта на здравеопазването имаме възможност по трансграничен проект на създадем медицински център. Вече е оборудван, има необходимите специалисти, предоставя здравна помощ на населението.

С решение на общинския съвет от бюджета на общината и от дарения осигуряваме подпомагане както на МБАЛ „Живот+“, така и на медицинския център. Специалистите в двете заведения на територията на общината получават ежемесечно допълнително възнаграждение в размер на 2000 лв.

Всички поднормативни паралелки, квалификация на педагогически персонал на територията на общината са финансово осигурени от бюджета на общината.

А. Берданкова: Каква е ролята на социалния диалог, институциите и гражданското общество в борбата срещу бедността сред жените? Има ли трудности в диалога между институциите?

С. Мехмед: Социалният диалог е необходимо условие за справяне с бедността сред жените.

5

РАВНОПОСТАВЕНОТО УЧАСТИЕ НА ЖЕНИТЕ И МЪЖЕТЕ Е ВАЖНА ПРЕДПОСТАВКА ЗА НОРМАЛНОСТТА В ЕДНО ОБЩЕСТВО

Донка Михайлова

Кмет на община Троян

А. Берданкова: Какво е да си жена ръководител? Трудно ли се балансира между това да си съпруга, родител, ръководител, политик, общественик?

Д. Михайлова: Да си жена ръководител, е да си като всички други работещи жени. Ако обичаш работата си, семейството си и хората, не е трудно. Рецептата е простичка – обич към работата и към хората, с които и за които работиш и постоянен труд.

А. Берданкова: Според Вас лично участието на жените в българската политика има ли положителен ефект? Постигането на равнопоставеност по високите етажи на властта изисква често пъти промяна на обществената нагласа. Това, че сте един от успешните кметове на община, говори ли, че обществото, а и партиите са готови на такива промени?

Д. Михайлова: Равнопоставеното участие на жените и мъжете в политиката е важна предпоставка за нормалността в едно общество. Другото, струва ми се, е израз на обществени комплекси и предразсъдъци. Без да имам претенции, че тезата ми се базира на сериозни анализи, считам, че колкото една държава е по-развита, а обществото – по-образовано, толкова неравенствата са по-малко.

Политическите партии играят важна роля за определяне до каква степен и какви са възможностите на жените да участват в партийната политика. В България в последните години бавно се преодолява стереотипът, определящ ръководните позиции в политическите партии като типично мъжки. Характеристиките и уменията, които се очакват от лидерите – например самоувереност или рационално мислене, отдавна вече не се възприемат като типично мъжки и са сред нещата, които хората намират за естествено да търсят у една жена лидер на партия или обществена институция. Все още проблемите са много. Това е силно изразено при кметовете. Аз съм 47-ият кмет на Троянска община и първата жена. Днес в страната само 11% от кметовете са жени. Същите тези партии са предло-

жили в последния Управителен съвет на НСОРБ само две от общо 23-ма членове на УС жени. Убедена съм, че тези 11% жени не се справят по-лошо от мъжете. Примерите за много добри кметове жени от всички партии са пред погледа на обществото. Имаме ярки примери в това отношение.

А. Берданкова: Според Вас трябва ли да има програми, които да насърчават участието на жените в управлението (политика, икономика, частен сектор)?

Д. Михайлова: Принципно съм против силов налаганите механизми. Мисля, че по-скоро следва да има стимули за подкрепа за професионалното доказване на жените. Трябва да бъдат насърчавани и онези жени, които приемат себе си като жертва на професионалното развитие на партньорите си.

А. Берданкова: Каква според Вас трябва да е ролята на държавата и общините за постигане на равнопоставеност на жените и мъжете на пазара на труда и постигане на равна степен на икономическа независимост?

Д. Михайлова: Следва да се търсят по-ефективни механизми за подкрепа на жените тогава, когато изпълняват естествените си ангажименти за раждането и отглеждането на децата и грижите за семейството. Проблем пред професионалното развитие на всяка жена е двугодишният период на отглеждане на детето и в това отношение държавата ни е длъжник. Можем да работим за по-гъвкави форми на грижа на децата от детските заведения чрез удължаване на работното им време и предлагане на съботно-неделни форми на занимания. Предлагането на готова храна, на професионална грижа за поддържане на дома все още е проблем в малките населени места. Много жени се нуждаят от подкрепа за бърза адаптация след продължителен отпуск за отглеждане на деца и тук бизнесът е длъжник.

А. Берданкова: Статистиката показва, че жените са понесли по-големи икономически загуби по време на кризата, отколкото мъжете. Пандемията увеличи

неравенството между половете. По време на изолацията жените бяха засегнати много повече от мъжете от домашно насилие, влошено здраве и заплахата да останат без работа. Какво може да бъде направено, за да излезем от този цикъл?

Д. Михайлова: Тук особено важна е ролята на институциите, осигуряващи подкрепа на уязвимите социални групи. Жизнено важно е да се подобри взаимодействието между всички органи и институции, пряко ангажирани с оказване на подкрепа на жените, претърпели домашно насилие или загубили работата си. Тук е длъжник местната власт в ролята си на координатор и модератор на общите усилия.

Ковид кризата през последните две години засегна наистина особено тежко сектори, в които работят голям брой жени, като здравеопазването и грижите за децата, като по този начин задълбочи неравенството между половете. Следва да бъдат разработени проекти и мерки, насочени към насърчаване на равенството между половете, като например подкрепа за равновесието между професионалния и личния живот и насърчаване на реинтеграцията на жените, които са загубили работата си поради пандемията или икономическата криза.

А. Берданкова: Каква е ролята на социалния диалог, институциите и гражданското общество в борбата срещу бедността сред жените? Има ли трудности в диалога между институциите?

Д. Михайлова: Разликата във възнагражденията между мъжете и жените продължава да бъде смущаващо голяма и труднопреодолима. За мен това е може би основният проблем пред равнопоставеността. Все по-остър дефицит има в кадровото обезпечаване на някои професии, които са приети за чисто женски – медицински сестри, акушерки, в някои административни структури... В последните години възнагражденията там изостанаха значително. Тук намирам ролята на социалния диалог. Мисля, че той може да бъде мощен инструмент за съвместно решаване на проблеми особено ако се освободи от ролята си на среда за доказване на смисъла на съществуване на определени структури.

А. Берданкова: Сред причините за нарастващото неравенство се отчитат липсата на възможности за

професионална реализация, добро образование в малките населени места. Какви са възможностите на местните власти да се справят с тези проблеми?

Д. Михайлова: Безработицата в община Троян поддържа устойчиво ниско ниво, но за съжаление, и тук нивото на възнагражденията остава сравнително ниско.

От една страна, случващото се в последните години доказва, че е възможно хора с добро образование успешно да упражняват професията си дистанционно, работейки от малки населени места като Троян. От друга страна, не е тайна, че хората с по-ниско ниво на образование получават заплати близки или равни на минималната за страната, което ги поставя в риск от бедност и социално изключване.

Известно е, че когато жените търсят работа, те често са склонни да се примирят с по-ниско възнаграждение, обръщайки внимание на комплекс от фактори, сред които възможност да отделят пълноценно време за семейството си, спазване на работното време, заплащане на извънредния труд и т.н. Разликата в заплащането води и до разлика в пенсиите и обезщетенията. Неефективното търсене на решения за този проблем води до феминизиране на бедността и загуба за икономиката, както от увеличение на разходите на социалните фондове, така и от пропуснати ползи от неефективното използване на трудовия потенциал.

А. Берданкова: Българската държава има приета Стратегия за преодоляване на неравнопоставеността, но твърде малко хора знаят за нейното съществуване, същевременно нашето анкетиране показва, че респондентите, които познават стратегията, твърдят, че тя не работи. Каква трябва да е ролята на държавните институции? Работи ли се по тази стратегия според Вас и какво трябва да се промени?

Д. Михайлова: Държавата ни е богата на стратегии. Май не съм виждала само стратегия за управление на стратегиите. Доказали сме, че стратегиите не решават проблемите ни. Решават ги хората, които търсят промяната и работят за постигането ѝ. И тук е нормално ние, жените, да бъдем водещи. Особено жените на управленски и обществени позиции, които им позволяват да са носители на тази промяна.

6

И ИНСТИТУЦИИТЕ, И НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИЯ СЕКТОР, И МЕДИИТЕ ИМАТ КАКВО ДА НАПРАВЯТ, ЗА ДА ИМАМЕ РАБОТЕЩА СТРАТЕГИЯ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА НЕРАВНОПОСТАВЕННОСТТА

Здравко Здравков

Областен управител на област Добрич

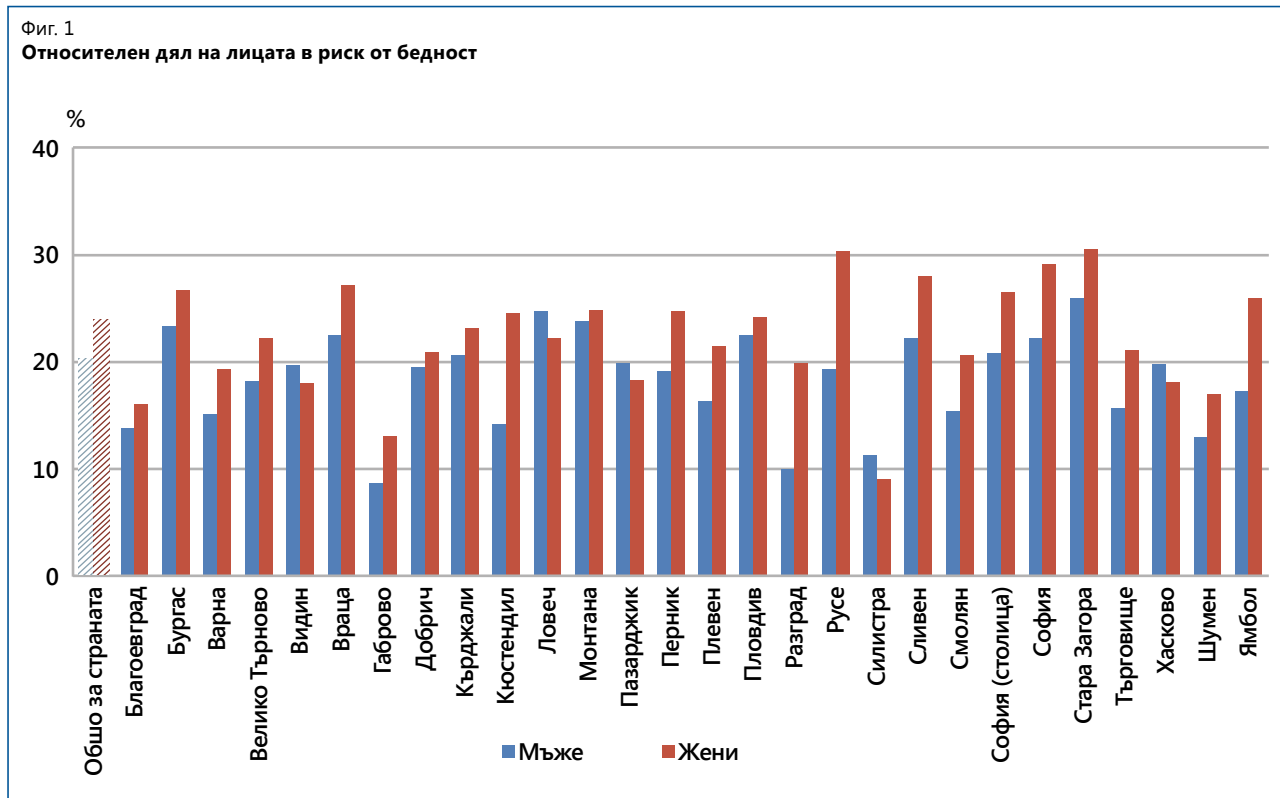
А. Берданкова: Бедността е една от областите, в които продължават да съществуват неравнопоставеност между половете, още повече като се има предвид, че жените са изложени в по-голяма степен на риск от бедност и изпитват по различен начин социалното изключване. Считате ли, че в България равнопоставеност в този аспект е възможна?

З. Здравков: Да, считам, че е възможна, ако се изработят критерии във всяка една област и оценката на даден служител/работник се извършва обективно по критериите, без да се взема под внимание половата принадлежност.

А. Берданкова: Статистиката показва, че жените са понесли по-големи икономически загуби по време на кризата, отколкото мъжете, въпреки това все още изразът „феминизация на бедността“ се избягва, като че ли обществото си затваря очите за съществуването ѝ.

З. Здравков: Съгласен съм, че все още се избягва терминът „феминизация на бедността“. Считам, че цялото общество трябва и има какво да работи по своето израстване по отношение на делението на силен и слаб пол на човечеството. В област Добрич ситуацията не е много по-различна от тази в страната. По данни на

НСИ за 2021 г. относителният дял на лицата в риск от бедност е 20.2%. В работоспособна възраст този дял е 13.3%. Притеснително е нивото на риска от бедност, а оттам и на социално изключване при лицата на възраст до 17 години – 32.2% и на тези над 65 години – 29.5%. Въпреки разликата, малко под 2%, все пак е отчетлив рискът за жените – 20.9% от тях живеят в риск от бедност, при 19.5% за мъжете. Последните данни на Бюрото по труда в Добрич също са в подкрепа на твърдението, че има „феминизация на бедността“. Броят на регистрираните безработни лица в ДБТ, Добрич, е 1205, от които жените са 731, а мъжете – 474 души. Към горепосочената дата равнището на безработица за дирекцията е 1.98 на 1000 души. Данните показват, че в най-активната трудоспособна възраст – от 25 г. до 44 г., броят на регистрираните безработни е 515 лица, от които 350 са жени, а мъжете са над два пъти по-малко – 165. Регистрираните безработни на възраст от 45 г. до 54 г. са 323 лица, от които жени са 185, а мъже 138 души. И при най-младите хора отново броят на безработните жени е по-висок – регистрирани в ДБТ на възраст от 19 г. до 24 г. общо 60 лица, от които жени – 40, мъже – 20 души. Почти се изравнява бройката между жени и мъже при най-възрастните регистрирани безработни – над 55 г. Общият брой лица е 307 души, от които 157 са жени и 150 мъже.

А. Берданкова: Пандемията от КОВИД-19 увеличи неравенството между половете. По време на изолацията жените бяха засегнати много повече от мъжете от домашно насилие, влошено здраве и заплахата да останат без работа. Какво може да бъде направено, за да излезем от този цикъл?

З. Здравков: И тук, както и в предния въпрос, се касае за проблем на обществото ни като цяло. С всяка изминала година сме свидетели на увеличаваща се толерантност по отношение на делението на обществото по различни признаци, но все още е факт чисто психологическата стигма и, да го кажем така – законът на по-силния. Считам, че обществото ни трябва да извърви пътя до осъзнаването на проблема „домашно насилие“ и активно да се работи по преодоляването му. И според мен е необходимо, първо, признаване от самите жертви, че са обект на домашно насилие и търсенето на адекватна помощ. Второ, достигане на общественото съзнание до етап, в който домашното насилие няма да е повод за насмешка, а повод за взаимопомощ. И трето, но не на последно място – засилване ролята на психоаналитика. Ние, българите, все още не сме свикнали да се обръщаме за помощ от семеен или личен характер за съвет към психоаналитик, психотерапевт.

А. Берданкова: Каква е ролята на социалния диалог, институциите и гражданското общество в борбата срещу бедността сред жените? Има ли трудности в диалога с институциите?

З. Здравков: Ролята на диалога на ниво гражданско общество и институции има своето съществено зна-

чение. Институциите са отворени за разговор и са в готовност да подпомагат в рамките на закона процеса в борбата срещу бедността сред жените. Считам, че неправителственият сектор има също своята важна роля и трябва да бъде активен в този диалог. Необходима е пряка и ефективна комуникация между институциите на публичната администрация, от една страна, и структурите на гражданското общество, от друга. Да бъдат идентифицирани основните проблеми, по които е необходимо по-добро сътрудничество, по-добра подготвеност на гражданското общество и предизвикване на обществен диалог. Важно е да има ефективен механизъм и подобряване разбирането на законодателството и механизмите за работа на администрацията. Това ще възстанови общественото доверие в нея, а от друга страна, ще създаде по-активно гражданско общество.

А. Берданкова: Трябва ли жената да остави на заден план семейните си задължения и раждането, за да не попадне под „стъклен таван“, възпрепятстващ достъпа до ръководни позиции? Балансът семейство – кариера: лукс или необходимост? Какво трябва да се промени?

З. Здравков: Лично решение е на всеки един да избере своя път и да следва приоритетите си. По отношение на израстването на жените в йерархичната стълба, както вече казах – като цяло това е нещо, по което работим и има още какво да направим всички като общество. Наскоро бе представено едно изследване на социологическа агенция „Тренд“ на тема „Обществено мнение по темата за равнопоставеността между половете“. В него 65% от анкетираните

са съгласни с твърдението, че „мъжете имат по-добри шансове за повишение в работата за сметка на жените“. Радващо е обаче, че 59% от участниците не са съгласни с твърдението „жената трябва да гледа децата, а мъжът да работи“. И това, което кореспондира с важността и ролята на институциите – 58% твърдят, че неравенството между половете може да бъде преодоляно с политики. За да се преодолее този „стъклен таван“ пред жените, е необходима и промяна в стереотипите, в психологията на хората. Съзнанието не може да бъде променено за ден-два, за година. Това е процес, подобно на човешкото израстване и ние като общество все още сме в тийнейджърска възраст.

А. Берданкова: Сред причините за нарастващото териториално неравенство е липсата на възможности за професионална реализация, добро образование и достъп до медицински грижи в малките населени места. Какви са възможностите на местните власти да се справят с тези проблеми?

З. Здравков: Законът регламентира възможностите на местните власти ясно и точно. Всеки кмет, в рамките на начертания план за развитие на общината, полага максимални усилия да подобрява средата за живот, но в XXI век, когато имаме свободно движение на хора и стоки и един глобализиран свят, не бихме могли да избегнем един сериозен проблем пред нашата нация – обезлюдяването на по-малките населени места и застаряването на населението. Младите хора са двигателът на един град, на едно село, но те търсят удобствата и възможностите на съвременните технологии и реализацията си в живота. Местните власти трябва да се фокусират освен в осигуряването на добра инфраструктура и върху

възможностите за създаване на икономическа среда, която може да накара младите хора да останат или след завършване на образование да се завърнат в по-малките населени места и общини.

А. Берданкова: Българската държава има приета Стратегия за преодоляване на неравнопоставеността, но твърде малко хора знаят за нейното съществуване, същевременно нашето анкетиране показва, че респондентите, които познават стратегията твърдят, че тя не работи. Каква трябва да е ролята на държавните институции?

З. Здравков: Държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете по области и общини се провежда от областните управители и от органите на местното самоуправление, като координацията и взаимодействието се осъществява от областните управители. Като областен управител мога да Ви уверя, че администрацията, която ръководя, има изградени механизми, чрез които се работи и максимално се старее да привлече общественото внимание върху темата и документите, регламентиращи правата. В областната управа на Добрич има координатор, който провежда на оперативно ниво държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете. Не трябва обаче да прехвърляме цялата отговорност само на институциите. Обществото ни трябва да е по-информирано, да има нетърпимост спрямо всяка форма на дискриминация. И тук според мен сериозна роля трябва да има и училището, в което трябва да присъстват часове по гражданско общество – права и задължения на гражданите. И институциите, и неправителственият сектор, и медиите имат какво да направят, за да имаме работеща Стратегия за преодоляване на неравнопоставеността.

ЗА ДА НАМАЛИМ НЕРАВНОПОСТАВЕНОСТТА, ПРЕДИ ВСИЧКО ТРЯБВА ДА ПРОМЕНИМ МИСЛЕНЕТО СИ КАТО ОБЩЕСТВО

Кристина Сидорова

Областен управител на област Габрово

А. Берданкова: Бедността е една от областите, в които продължават да съществуват неравнопоставеност между половете, още повече като се има предвид, че жените са изложени в по-голяма степен на риск от бедност и изпитват по различен начин социалното изключване. Считате ли, че в България равнопоставеност в този аспект е възможна?

К. Сидорова: Като страна – равноправен член на Европейския съюз, където равенството между половете е основна ценност, а изкореняването на бедността е един от приоритетите на Съюза, считам, че всички ние – всеки от позицията, която заема, следва да полага усилия това да се случи и равнопоставеността да бъде не само възможна, а реалност. Трудно е да се определи в каква степен в нашата страна е засегнат този проблем, защото данните, с които се работи не са толкова изчерпателни. Това е причината само преди няколко месеца Европарламентът да призове държавите членки при разработването или оценяването на своите политики и практики в тази сфера – да събират и анализират данни по сходен начин и редовно, за да разполагат с информация и статистика относно положението на жените в конкретни несигурни условия – например жените, които страдат от енергийна несигурност, цифрово разделение, професионални заболявания, недोхранване и лошо хранене и т.н. Но като че ли преди да приложим всички регламенти и политики, за да намалим неравнопоставеността, преди всичко трябва да променим мисленето си като общество. Вероятно това е народопсихология, но у нас все още се възприема повече патриархалното мислене – мъжът е глава на семейство и трябва да може да го осигурява, т.е. да получава по-високи доходи. И до ден днешен това схващане има своето отражение върху обществото ни и със сигурност води до разделение на половете – мъжете на ръководни позиции са повече от жените и респективно получават по-високо заплащане. Връщайки се на въпроса Ви, краткият отговор е да, но за да се достигне до него, всички ние имаме да извървим много дълъг път като общност.

А. Берданкова: Статистиката показва, че жените са понесли по-големи икономически загуби по време на

кризата, отколкото мъжете, въпреки това все още изразът „феминизация на бедността“ се избягва, като че ли обществото си затваря очите за съществуването ѝ.

К. Сидорова: Всъщност кризата показва колко ключова е ролята на жените, работещи в социалния сектор и секторите на полагането на грижи, на чистотата, на образованието, на търговията на дребно – всички онези, които се грижат за обществото като цяло, именно секторите, които пострадаха най-много от ковид кризата. Те бяха тези, които първи останаха без работа или излязоха в неплатен отпуск не само защото работните им места бяха затворени, но и защото трябваше да полагат грижи за децата, които не бяха на училище, за близки, за семейството и дома. Анализирайки всичко до тук, смело можем да кажем, че ковид кризата се отрази в много по-голяма степен на жените, отколкото на мъжете. Но освен че го признаваме, като че ли все още адекватни действия за промяна не се предприемат.

А. Берданкова: Пандемията увеличи неравенството между половете. По време на изолацията жените бяха засегнати много повече от мъжете от домашно насилие, влошено здраве и заплахата да останат без работа. Какво може да бъде направено, за да излезем от този цикъл?

К. Сидорова: Влошаващото се социално и икономическо положение, причинено от пандемията от КОВИД-19, увеличи всички форми на злоупотреба и насилие спрямо жените. Не случайно в последния доклад относно бедността на жените Европарламентът подчертава необходимостта от увеличаване на публичните финансови и човешки ресурси, за да бъдат подпомогнати групите, изложени на риск от бедност, и да се преодолеят ситуацията, излагащи на риск деца и младежи, възрастни хора, хора с увреждания и бездомни лица.

Пандемията създаде условия за затваряне в един тесен семеен кръг за продължителен период от време. Това беше и предпоставка в много семейства да се стигне до крайности в отношенията, завършващи с

домашно насилие. В съзнанието и обществото ни сме свикнали да игнорираме този проблем „защото не е наша работа“, докато все повече случаи на домашно насилие добиват публичност, заради фаталния си завършек. Срамът и страхът, които понася жертвата, я принуждават да прекъсне и останалите си социални контакти и я обричат на изолация. Много от жертвите спират да ходят на работа, което ги прави още по-зависими от насилника – финансово и емоционално. Този омагьосан кръг може да бъде прекъснат с подкрепата на всички нас като гражданско общество. По темата преди всичко трябва да се говори повече и да се осигури по-голяма информираност – както за жертвите, за да ги мотивираме да потърсят съдействие и подкрепа, така и за нас гражданите – за да разпознаваме „тихата“ болка и бъдем проактивни.

А. Берданкова: Каква е ролята на социалния диалог, институциите и гражданското общество в борбата срещу бедността сред жените? Има ли трудности в диалога с институциите?

К. Сидорова: Макар и законодателят, както и държавните институции, да предприемат мерки за защита на жените като уязвима група, те са далеч от достатъчни и трябва да се стремим да повдигаме въпроса по-често и в диалог да търсим и изработваме работещи решения. Направеното до момента е крайно недостатъчно, епизодично и недаващо удовлетворяващ резултат. Налице е деклариране разбиране на проблема, но трудно намиране на работещи механизми за преодоляването му.

А. Берданкова: Трябва ли жената да остави на заден план семейните си задължения и раждането, за да не попадне под „стъклен таван“, възпрепятстващ достъпа до ръководни позиции? Балансът семейство – кариера: лукс или необходимост? Какво трябва да се промени?

К. Сидорова: Най-общо казано, необходими са по-добри политики за постигане на равновесие между професионалния и личния живот и подходящи мерки за гарантиране на участието на жените на пазара на труда, като например по-добър отпуск по майчинство, значително по-дълги периоди на отпуск по бащинство, платен и непрехвърляем родителски отпуск, гъвкаво работно време, детски заведения на място, услуги за полагане на грижи и политики за дистанционна работа. *Балансът семейство – кариера не е лукс, а личен избор, на който всеки има право.* Всяка една жена е различна. Една иска да се фокусира върху семейството, а друга – върху кариерата си, и тези избори не трябва да се омаловажават, а да се предоставят различни възможности, за да може балансът между семейство – кариера да съществува. Много пъти го повторих в нашия разговор, но отново ще кажа, че е нужна промяна и в мисленето ни. Трябва ние като общество, на първо място, да осъзнаем това и да спрем да обезкуражаваме жените, които искат кариера за сметка на семейството и обратното – жените, които искат семейство за сметка на кариерата.

А. Берданкова: Сред причините за нарастващото териториално неравенство е липсата на възможности за професионална реализация, добро образование и достъп до медицински грижи в малките населени места. Какви са възможностите на местните власти да се справят с тези проблеми?

К. Сидорова: Това е проблем, с който трябва да се справят не само местните власти, но и държавата като цяло. Важно е да се изготвят планове, които съответстват на нуждите на определени райони. Нужна е цялостна визия, която да даде подкрепа и шанс на жената, независимо от мястото, където е избрала да живее.

А. Берданкова: Българската държава има приета Стратегия за преодоляване на неравнопоставеността, но твърде малко хора знаят за нейното съществуване, същевременно нашето анкетирание показва, че респондентите, които познават стратегията твърдят, че тя не работи. Каква трябва да е ролята на държавните институции?

К. Сидорова: Държавните институции трябва да намерят начин не само информацията за съществуването на стратегията да достигне до повече хора, за да могат да се запознаят с нейното съдържание и цели, но и да се разработят подходящите инструменти за прилагането ѝ. Иначе сме в ситуация на поредния добре написан документ, който за съжаление остава само едно добро пожелание. Самата Вие казвате, че страната ни има приета Стратегия за преодоляване на неравнопоставеността, освен това съгласно чл. 10 от Закона за равнопоставеност на жените и мъжете (ЗРЖМ) държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете по области и общини се осъществява от областните управители и от органите на местното самоуправление съвместно с териториалните звена на министерствата, държавните и изпълнителните агенции и другите органи, създадени със закон, представителните организации на работниците и служителите и на работодателите, неправителствените организации, работещи по проблемите на равнопоставеността на жените и мъжете, както и други организации. И тук вече идва разминаването в намеренията и реализацията, защото съгласно Националната стратегия за периода 2021 – 2030 г. областните администрации нямат конкретен ангажимент да поддържат информация, статистически данни, както и графики и данни или определени задължения и функции. Като областен управител, както и като жена на ръководна позиция, категорично подкрепям политиката на равнопоставеност на жените и мъжете, която се основава на принципите на: равни възможности за жените и мъжете във всички сфери на обществения, икономическия и политическия живот; равно третиране на жените и мъжете и недопускане на дискриминация и насилие, основани на пола. Вярвам, че повече и добре разпределени отговорности на институциите при прилагането ѝ, би била добра първа стъпка.

НАШИТЕ АВТОРИ

Сергей Станишев

Лидер на Партията на европейските социалисти (ПЕС) от ноември 2011 г. до 14 октомври 2022 г. Председател на Националния съвет на Българската социалистическа партия 2001-2014 г. Министър-председател на Република България 2005-2009 г. Избран за член на Европейския парламент от листата на Коалиция за България през 2014 г. Член на Групата на прогресивния алианс на социалистите и демократите в ЕП. Има докторска степен по история от Московския държавен университет и специализация по международни отношения в Лондонското училище по икономика и политически науки. Женен, с две деца. Говори английски и руски език.

Надя Клисурска

Има 25 години професионален опит в областта на управлението на човешките ресурси, местното самоуправление, правото, политиката. Завършила е български език и история в ПУ „П. Хилендарски“ и право във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“. Има специализация по политически мениджмънт в БУП – НБУ, специализация в Европейския институт по публична администрация в гр. Маастрихт, Холандия, по стратегическо планиране и управление на местното самоуправление, международен сертификат EBS-L по лидерство и мениджмънт на организациите и много други. Била е народен представител в 44-тото народно събрание, член на комисии „Правна“, „Труд, социална и демографска политика“ и „Жалби на гражданите и връзки с неправителствените организации“. Защитата и политиките за децата и родителите и борбата с бедността са в основата на нейната четиригодишна активна дейност. Работила е в общинските администрации на гр. Стрелча и гр. Пазарджик. Два последователни мандата е била общински съветник в гр. Пазарджик. От 2015 г. до април 2021 г. е част от адвокатската колегия в града. Заместник-министър на труда и социалната политика в три служебни правителства. Организира и координира дейността на Министерството на труда и социалната политика в областта на социалния диалог, доходите от труд и жизненото равнище, социалната икономика, демографската политика и корпоративната социална отговорност. Отговаря за политиките за социално включване, социални услуги, подкрепа на децата и семейството, хората с увреждания, социална закрила и подкрепа, равни възможности, равнопоставеност на половете и антидискриминация. Председател на Управителния съвет на Фонд „Социална закрила“. Наблюдава и координира дейността на Агенцията за социално подпомагане, Агенцията за хората с увреждания, Агенцията за качеството на социалните услуги, Държавната агенция за закрила на детето.

Александра Берданкова

Има над 30 години опит в работа с медии като журналист и ръководител връзки с обществеността. Завършила логопедия в ПУ „Паисий Хилендарски“. Председател на Обединението на жените социалистки в област Пловдив.

Ръководител на проект на Обединението на жените социалистки, област Пловдив, „Чуй ме, виж ме“, целящ да повиши осведомеността на обществото относно проблемите с насилие над деца и жени, последиците от него и начините да бъде осигурена адекватна подкрепа и грижа за пострадалите. Ръководител на проект на тема „Жените в коридорите на властта“ с участието на жени общински съветници и кметове на населени места. Преминати курсове: „Пол и труд в глобалния юг“, *University of Basel and University of Bern, Interdisciplinary Centre for Gender Studies (ICFG)*; „Разбиране на неравенството между половете“, *University of Exeter*; „Разбиране и разрешаване на бедността и неравенството“, *University of York*; „Неправителственият сектор и политическите партии“, Национален демократичен институт.

Виолета Христодулова

Магистър по английска филология – лингвистика и превод. Директор на ОУ „Васил Левски“, с. Рогош от 2009 г. Носител на Почетно отличие „Неофит Рилски“ – най-високото отличие в образователната система на Република България. Председател на Читалищно настоятелство при НЧ „Изгрев – 1927 г.“, с. Рогош. Общински съветник в община Марица от 2007 до момента. Член на Националния съвет на БСП и член на Националния съвет на Обединението на жените – социалистки.

Стоянка Балова

Доктор по философия, направление „Политически език и реторика“ от Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Завършила е магистратура по политически мениджмънт в СУ и по биотехнологии в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, гр. София. Главен асистент в катедра „Реторика“ на Философския факултет в Софийския университет. Заема също длъжността „Изпълнителен директор“ в Института за социална интеграция. Общински съветник в община Златица за трети мандат.

Габриела Величкова

Политолог, завършила е магистратура по политически мениджмънт в СУ „Св. Климент Охридски“. Завършила Национална програма „Управленски умения“ на Българското училище за политика „Димитър Паница“. Придобита квалификация „Изграждане на имидж в публичното пространство“ от Института по публична администрация и европейска интеграция. Сертифициран треньор по групово-динамичен тренинг и

експерт асесмънт център. С дългогодишен опит в неправителствения сектор. Координатор тинк-танк дейности към Института за социална интеграция.

Кристина Сидорова

Завършила е Езикова гимназия „Екзарх Йосиф I“ в гр. Ловеч, специалност „Комуникационна техника и технологии“ в Техническия университет, гр. София, и магистратура „Стопанско управление“. В момента е докторант в Техническия университет, гр. Габрово. Владее английски и немски езици.

От 2014 г. до 2017 г. е общински съветник в Габрово. Народен представител от ПГ „БСП за България“ в 44-тото народно събрание, заместник-председател на Комисията за противодействие на корупцията, конфликт на интереси и парламентарна етика.

Заместник-областен управител на област Габрово от юни 2021 до януари 2022 г.

Областен управител на област Габрово от август 2022 г.

Здравко Здравков

Магистър по специалностите „Социална педагогика“ и „Агроном, растителна защита“ на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“. Притежава значителен управленски опит в частния сектор в сферата на селското стопанство, а преди това е бил мениджър в областта на недвижимите имоти. Владее английски, немски и руски езици.

От юни 2021 до януари 2022 г. е бил заместник-областен управител на Добрич.

Областен управител на област Добрич от август 2022 г.

Венета Антонова

Председател на Сдружение с нестопанска цел „Клуб ЮНЕСКО“, гр. Хасково (2008-2022 г.). Сътрудник и координатор на проекти в сдружение „Икар“ (2003-2006 г.). Ръководител на МИКЦ, гр. Хасково (2008-2010 г.) – Национална програма за младежта на Министерство на младежта и спорта.

Треньор по водене на застъпнически кампании, пуб-

лични интереси и публични политики в Националния демократичен институт на САЩ в България.

Себихан Керим Мехмед

Дипломира се в ПУ „Паисий Хилендарски“ – специалност „Математика“. Завършва ИНПУ, гр. Кърджали – специалност „Математика и физика“. Следдипломна квалификация по управление на образованието в ИПКУ „Анастасия Тошева“, гр. Стара Загора, с придобит II клас квалификация.

Кмет на община Крумовград от 2003 г.

Донка Михайлова

Висше икономическо образование от ВФСИ „Д. А. Ценов“, гр. Свищов, специалност „Финанси и кредит“. Дълги години е работила в неправителствения сектор, била е председател на Сдружение „Знание“ в гр. Ловеч. През 2005 г. е избрана за народен представител в 40-ото народно събрание.

Член на КС на НСОРБ мандат 2011-2015 г. От 2015 година е заместник-председател на УС на НСОРБ. През 2011 г. избрана за кмет на община Троян. Преизбрана за кмет на общината през 2015 и 2019 г.

Дора Янкова

Завършила е специалностите „География“ в СУ „Св. Климент Охридски“ и „Право“ в Техническия университет в гр. Варна. Има следдипломна квалификация по финансово-счетоводна и правна дейност на фирмите и публична администрация в Университета за национално и световно стопанство. Делегат на Комитета на регионите 2007-2011 г. В мандат 2008-2012 г. е Председател на НСОРБ. Народен представител в 38-ото, 42-рото, 43-тото и 44-тото народно събрание. Кмет на гр. Смолян в два последователни мандата от 2003 до 2011 г. от листата на БСП. Председател на Съвета на директорите на Финансов фонд ФЛАГ.

На IV отчетно-изборна конференция Янкова е избрана за председател на Обединението на жените социалистки.

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИ И ФИГУРИ

Жените, равнопоставеността и бедността (Политики за намаляване на женската бедност, държавни стратегии и перспективи)

- 10 Таблица 1
(OV-1a) Относителен дял на бедните по пол и възрастови групи
- 11 Таблица 2
[SI-S1c] Относителен дял на бедните по икономическа активност и по полб (за лица на 18 и повече години)
- 14 Таблица 3
[MDSD11] Процент от населението, живеещо с тежки материални и социални лишения по възраст и пол – нов индикатор
- 15 Фиг. 1
Относителен дял на бедните по икономическа активност
- 15 Таблица 4
Относителен дял на работещите бедни (За лица във възрастова група 18-64 години)
- 15 Фиг. 2
Разпределение на работещите лица по бедност и образование през 2021 година
- 16 Фиг. 3
Изменение на линията на бедност за 2021 спрямо 2020 г. и относителен дял на бедните по пол и области
- 17 Фиг. 4
Разлика в заплащането на мъжете и жените по страни в ЕС
Образованието – ефективна политика срещу бедността и социалното изключване
- 23 Фиг. 1
Относителен дял на децата в риск от бедност по образователна степен на техните родители – НСИ
- 23 Фиг. 2
Относителен дял на работещите лица по образование, риск от бедност и етническа принадлежност през 2021 година – НСИ
Равнопоставеност на пазара на труда.
Не дали, а кога и как?
- 27 Фиг. 1
Глобален индекс на неравенството между половете Източна Европа и Централна Азия
Изследване на тема „Бедност и безработица при жените в България“
- 29 Фиг. 1
Какво е Вашето разбиране за бедност (посочете най-много две от твърденията)?
- 30 Фиг. 2
Считате ли, че съществуват неравенства в заплащането по пол?
- 30 Фиг. 3
Кои според Вас са ключовите фактори, водещи до разлики в заплащането по пол (посочете най-много две от твърденията)?
- 31 Фиг. 4
Трябва ли работодателите да бъдат задължени да плащат на мъжете и жените една и съща заплата за една и съща работа?
- 32 Фиг. 5
Как оценявате риска от изпадане в бедност за жените и мъжете?
- 33 Фиг. 6
Според Вас в България съществува ли „феминизация на бедността“ (бедност, която засяга жените)?
- 33 Фиг. 7
Според Вас повишаването на степента на „феминизация на бедността“ е в резултат на (могат да се отбележат до два отговора):
- 34 Фиг. 8
Според Вас трябва ли да има програми, които да насърчават участието на жените в управлението (политика, икономика, частен сектор)?
- 35 Фиг. 9
Считате ли, че обхватът на системите за социално подпомагане на жените, живеещи в бедност е достатъчен и пълен?
- 35 Фиг. 10
Запознати ли сте с Националната стратегия за насърчване на равнопоставеността на жените и мъжете?
- 36 Фиг. 11
Каква според Вас трябва да е ролята на държавата и общините за постигане на равнопоставеност на жените и мъжете на пазара на труда и постигане на равна степен на икономическа независимост?
- 37 Фиг. 12
Кое считате за „добра практика“ при преодоляването на неравнопоставеността между жените и мъжете на работното място и насърчването на баланса между професионален и личен живот за бременни?
- 37 Фиг. 13
ПОЛ
- 37 Фиг. 14
ВЪЗРАСТ
- 38 Фиг. 15
ОБРАЗОВАНИЕ
- 38 Фиг. 16
СЕМЕЙНО ПОЛОЖЕНИЕ
- 38 Фиг. 17
МЕСТОЖИВЕЕНЕ
- 38 Фиг. 18
ТРУДОВ СТАТУС (допускат се два отговора)
- 39 Фиг. 19
СФЕРА НА ДЕЙНОСТ
- 39 Фиг. 20
МЕСЕЧЕН ДОХОД (личен)
И институциите, и неправителствения сектор, и медиите имат какво да направят, за да имаме работеща Стратегия за преодоляване на неравнопоставеността
- 54 Фиг. 1
Относителен дял на лицата в риск от бедност

ИЗДАТЕЛ

Фондация Фридрих Еберт
Бюро България
ул. Княз Борис I 97
1000 София, България

Отговорен редактор: Жак Папаро, директор
Съставител и редактор: Александра Берданкова
Печат и предпечат: Про Креатив Студио

Използването с търговска цел на всички
издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ)
публикации не е позволено без писменото
съгласие на ФФЕ.

Мненията, изразени в тази публикация,
принадлежат на авторите и не
отразяват непременно позицията
на Фондация Фридрих Еберт.

Всички текстове са достъпни онлайн
bulgaria.fes.de
София, 2022 г.

ISBN: 978-619-7666-17-5